

MUSAVVER SEFÂRETNÂME-İ İRAN

Resimli İran Sefâretnâmesi

OSMAN ŞÂKİR EFENDİ

TÜRKİYE YAZMA ESERLER KURUMU BAŞKANLIĞI YAYINLARI: 102

Tarih ve Toplum Bilimleri Serisi: 14

<i>Kitabın Adı</i>	: MUSAVVER SEFÂRETNÂME-İ İRAN Resimli İran Sefâretnâmesi
<i>Müellifi</i>	: Osman Şâkir Efendi (ö. 1817)
<i>Özgün Dili</i>	: Osmanlıca
<i>Hazırlayan</i>	: Güray Önal
<i>Son Okuma</i>	: İsmet İpek, Yazma Eser Uzmanı
<i>Arşiv Kayıt</i>	: Millet Yazma Eser Kütüphanesi, Ali Emîri Tarih, No. 822
<i>Kapak Görseli</i>	: İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi, No. 41
<i>Kitap Tasarım</i>	: Yüksel Yücel
<i>Baskı</i>	: Bilnet Matbaacılık ve Yayıncılık A.Ş. Dudullu OSB 1. Cadde No. 16 Ümraniye / İstanbul Tel: 444 44 03 www.bilnet.net.tr / Sertifika No. 31345
<i>Baskı Yeri ve Yılı</i>	: İstanbul 2018
<i>Baskı Miktarı</i>	: 1. Baskı, 2000 adet

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

Library of Congress A CIP Catalog Record

Osman Şâkir Efendi

Musavver Sefâretnâme-i İran, Resimli İran Sefâretnâmesi

1. Sefâretnâme, 2. Osman Şâkir Efendi, 3. Osmanlı, 4. İran, 5. Güray Önal

ISBN: 978-975-17-4065-6

Copyright © Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı. Her hakkı mahfuzdur.

Bütün yayın hakları *Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı*'na aittir. Başkanlığın izni olmaksızın tümüyle veya kısmen, hiçbir yolla ve hiçbir ortamda yayınlanamaz ve çoğaltılamaz.

T.C. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı

Süleymaniye Mh. Kanuni Medresesi Sk. No: 5 34116 Fatih / İstanbul

Tel.: +90 (212) 511 36 37

Faks: +90 (212) 511 37 00

info@yek.gov.tr

www.yek.gov.tr

MUSAVVER SEFÂRETNÂME-İ İRAN

RESİMLİ İRAN SEFÂRETNÂMESİ

(İNCELEME - METİN - TİPKIBASIM)

OSMAN ŞÂKİR EFENDİ
(ö. 1817)

Hazırlayan
Güray Önal

TÜRKİYE
YAZMA
ESERLER
KURUMU
BAŞKANLIĞI

TAKDİM

İnsanlık tarihi, akıl ve düşünce sahibi bir varlık olan insanın kurduğu medeniyetleri, medeniyetler arasındaki ilişkileri anlatır. İnsan, zihnî faaliyetlerde bulunma kabiliyetiyle bilim sanat ve kültür değerleri üretir, ürettiği kültür ve düşünce ile de tarihin akışına yön verir.

Medeniyetler, kültürler, dinler, ideolojiler, etnik ve mezhebî anlayışlar arasındaki ilişkiler kimi zaman çatışma ve ayrışmalara, kimi zaman da uzlaşma ve iş birliklerine zemin hazırlamıştır.

İnsanların, toplumların ve devletlerin gücü, ürettikleri kültür ve medeniyet değerlerinin varlığıyla ölçülmüştür. İnsanoğlu olarak daha aydınlık bir gelecek inşâ edebilmemiz, insanlığın ortak değeri, ortak mirası ve ortak kazanımı olan kültür ve medeniyet değerlerini geliştirebilmemizle mümkündür.

Bizler, Selçuklu'dan Osmanlı'ya ve Cumhuriyet'e kadar büyük devletler kuran bir milletiz. Bu büyük devlet geleneğinin arkasında büyük bir medeniyet ve kültür tasavvuru yatmaktadır.

İlk insandan günümüze kadar gök kubbe altında gelişen her değer, hakikatin farklı bir tezahürü olarak bizim için muteber olmuştur. İslam ve Türk tarihinden süzülüp gelen kültürel birikim bizim için büyük bir zenginlik kaynağıdır. Bilgiye, hikmete, irfana dayanan medeniyet değerlerimiz tarih boyunca sevgiyi, hoşgörüyü, adaleti, kardeşlik ve dayanışmayı ön planda tutmuştur.

Gelecek nesillere karşı en büyük sorumluluğumuz, insan ve âlem tasavvurumuzun temel bileşenlerini oluşturan bu eşsiz mirasın etkin bir şekilde aktarılmasını sağlamaktır. Bugünkü ve yarınki nesillerimizin gelişimi, geçmişimizden devraldığımız büyük kültür ve medeniyet mirasının daha iyi idrak edilmesine ve sahiplenilmesine bağlıdır.

Felsefeden tababete, astronomiden matematiğe kadar her alanda, Medine’de, Kahire’de, Şam’da, Bağdat’ta, Buhara’da, Semerkant’ta, Horasan’da, Konya’da, Bursa’da, İstanbul’da ve coğrafyamızın her köşesinde üretilen değerler, bugün tüm insanlığın ortak mirası hâline gelmiştir. Bu büyük emanete sahip çıkmak, bu büyük hazineyi gelecek nesillere aktarmak öncelikli sorumluluğumuzdur.

Yirmi birinci yüzyıl dünyasına sunabileceğimiz yeni bir medeniyet projesinin dokusunu örecektir değerleri üretebilmemiz, ancak sahip olduğumuz bu hazinelerin ve zengin birikimin işlenmesiyle mümkündür. Bu miras bize, tarihteki en büyük ilim ve düşünce insanlarının geniş bir yelpazede ürettikleri eserleri sunuyor. Çok çeşitli alanlarda ve disiplinlerde medeniyetimizin en zengin ve benzersiz metinlerini ihtiva eden bu eserlerin korunması, tercüme ya da tıpkıbasım yoluyla işlenmesi ve etkin bir şekilde yeniden inşa edilmesi, Büyük Türkiye Vizyonumuzun önemli bir parçasıdır. Bu doğrultuda yapılacak çalışmalar, hiç şüphesiz tarihe, ecdadımıza, gelecek nesillere ve insanlığa sunacağımız eserleri üretmeye yönelik fikrî çabaların hasılası olacaktır. Her alanda olduğu gibi bilim, düşünce, kültür ve sanat alanlarında da eser ve iş üretmek idealiyle yeniden ele alınmaya, ilgi görmeye, kaynak olmaya başlayan bu hazinelerin ülkemize ve tüm insanlığa hayırlar getirmesini temenni ederim. Aziz milletimiz, bu kutsal emaneti yücelterek muhafaza etmeyi sürdürecektir.

Recep Tayyip Erdoğan
Cumhurbaşkanı

Torunlarım, Nazlı Yaman ve Buse Yaman'a
ithaf ettim ki, bu kitabı her gördüklerinde
dedeleri akıllarına gelsin...

Bolu Koroğlu Çeşmesi yanında, o azametli dağları seyrederken dağ arasında dikili bir taş gördük. Taşın üzerindeki birkaç satırlık yazının suretini bir kağıda çıkardık ve Tokat'ta gezgin akıllı bir papaza rastlayınca okuttuk.

Şöyle yazıyordu;

“Ben Ziyelis'im.

Babam Sefsi vefat eyledi.

Beni küçüklüğümde terbiye etti.

Ona hürmet için bu taşı diktim ki
Oradan geçip giderken babam aklıma gelsin.”

Sefâretnâme, 23a

İÇİNDEKİLER

TAKDİM	5
ÖNSÖZ	9
GİRİŞ	13
Musavver Sefâretnâme-i İran Hakkında	16
Bozoklu Osman Şâkir Efendi'nin Hayatı	22
KAYNAKÇA	28

METİN - TIPKIBASIM

Üsküdar	54
Kartal	61
Gebze	65
Hereke Hânı	68
İznik	72
Sapanca ve Sapanca Gölü	76
Geyve ve Sakarya Nehri	87
Taraklı	92
Tübreli (Göynük) ve Akşemseddin Türbesi	99
Mudurnu	103
Sâ'at Kulesi ve Bolu	106
Köroğlu Çeşmesi	113
Gerede	123
Bayındır	129
Çerkeş	133
Karacalar	137
Karacaviran	141
Koçhisar	145
Tosya	149
Hacıhamza	159
Sarmaşıkkaya	167
Osmancık Kalesi	174
Dingil Hüseyin Derbendi	184
Merzifon	188
Amasya	192
Zengan (Zencan)	194
Siyahdihan (Takistan)	197

Ebher	198
Şehr-i Kazvin	200
Kışlak	203
Tahran	204
SÖZLÜK	207
DİZİN	223

ÖNSÖZ

Osmanlı tarihi ile ilgili kaynak eserlerin daha fazla zaman kaybetmeden ilmî neşirlerinin yapılmasının önemi tartışılmaz derecede açıktır. Böyle çalışmalar tamamlanmadan sağlıklı bir tarih yazımı mümkün olmayacağı gibi, yapılacak değerlendirmeler de eksiklikten kurtulamayacaktır. Şüphesiz Türk şehir tarihi araştırmacıları açısından incelenmesi gereken kaynak eserlerden birisi de elinizdeki, Bozoklu Osman Şâkir Efendinin “Musavver Sefâretnâme-i İran” isimli eseridir. Bu eser, İran’a büyükelçi olarak gönderilen Yasincizâde Abdülvehhâb Efendi maiyetine tercüman olarak katılan Bozoklu Osman Şâkir Efendi tarafından kaleme alınmış olup diğer sefâretnâmelerden farkı resimli olmasıdır.

İstanbul’da görevli bulunduğum 1981 yılında Bolu tarihini incelerken varlığından haberdar olduğum ancak yoğun Farsça kelimeler barındırması sebebiyle yeterince istifade edemediğim bu eserin, günümüz Türkçesi ile yayınlanmasını heyecanla bekledim. Aradan geçen süre içinde sefâretnâme ile ilgili olarak, dil özelliği, diğer sefâretnâmeler ile karşılaştırılması vs. gibi kısa bilgiler ihtiva eden makaleler dışında bir çalışmanın yapılmadığını gördüm. Taşıdığı tarihî, edebî ve sanatsal öneme rağmen bir kütüphane köşesinde unutulmuş olan bu eserin, bilim dünyasına tanıtılmaması bana göre büyük eksiklikti. Devlet memuriyetinden emekli olduktan sonra yetmiş geçkin yaşımda, değerli dostum Prof. Dr. Sait Öztürk’ün beni yüreklendirip teşvik etmesi ile başladığım bu çalışma, bir özgünlük iddiasında olmadan sadece özgün bir çalışmayı bugünün okuyucusuna karınca kararınca aktarabilmek için gösterilen gayretten ibarettir. Ancak yine de eserin eksiksiz bir değerlendirilmesinin yapılabildiğini söylemek mümkün değildir. Dolayısıyla gözden kaçan ve eksik kalan bazı noktaların bulunması da söz konusudur. Sonuç olarak bazı eksikliklerine rağmen bu çalışmanın araştırmacılara sınırlı ölçüde de olsa bazı katkılarda bulunabileceğini umuyor, çalışma-

mızı inceleyecek olanların yapacağı katkıların bu eksiklikleri gidereceğini ümit ve temenni ediyorum.

İsmi günümüz Türkçesine “Resimli İran Sefâretnâmesi” şeklinde aktarabileceğimiz bu eserin transkripsiyonu ve sadeleştirilmesi ile karşılıklı bir şekilde, elde bulunan tek nüshasının tıpkıbasımı yapılmıştır. Eseri günümüz Türkçesine aktarırken kısaltmayı düşünmedik. Fakat dipnot bölümüne koymak zorunluluğunu duyduğumuz açıklama ve notlar oldu. Özellikle giriş bölümündeki uzun övgü ve yergi cümlelerini, aynı anlamı taşıyan daha kısa cümlelerle sadeleştirmeyi, hâkim üslubu bozmamayı, terim ve deyimleri, Türkçe anlamdaşları ile veya daha kolay anlaşılan kelimelerle değiştirmeyi gözettilik. Metinde geçen Arapça ve Farsça nazımların Türkçe çevirilerine dipnotlarda yer verdik. Bazı isim, yer ve olaylarla ilgili olmak üzere dipnotlarda gerekli açıklama ve düzeltmeleri yaptık. Kitapta geçen hicrî tarihler muhafaza edilmiş, karşılığı olan miladî tarihler de metinde parantez içinde gösterilmiştir. Eserde geçen âyet-i kerîme, hadîs-i şerîf, şiir ve atasözü gibi Arapça ve Farsça metinlerin orijinal okunuşları yanında çeviri ve sadeleştirilmeleri de yapıp dipnotlarda yer verilmiştir. Eski metinlerin yeni harflerimize çevrilmesindeki en büyük zorluklardan birisi yer isimleri ile bazı eşya, terim vb. kelimelerin okunuşlarında karşılaşılan güçlüklerdir. Yerlerinde her zaman işaret edilmemekle beraber bu tür kelimelerde haritalar, atlaslar, lügatlar, internet ve ilgili eserlere başvurularak metnin imlasına en uygun okuma şeklinin tespitine çalışılmıştır.

Bazı şehir ve köy halkı hakkında ağır sözler kullanıldığından, elimizden geldiğince bu tür sözleri Osmanlıcasında olduğu gibi bırakıp, Türkçesinde yumuşatmaya gayret ettik.

Eserin sonuna araştırmacılara kolaylık sağlama düşüncesi ile oldukça kapsamlı bir de sözlük ve dizin ekledik.

Ait olduğu dönemin önemli kaynaklarından olan bu eseri ilim alemine kazandırma vesile olan ve hazırladığım metni zaman ayırarak baştan sona kontrol etme zahmetine katlanan değerli dost Prof. Dr. Sait Öztürk'e öncelikle teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Metnin okunmasında yardımlarına başvurduğum Ramazan Tuğ ile Arapça ve Farsça şiir ve kelâm-ı kibarların tercümesindeki katkılarından dolayı Zaur Şükürov beyefendilere müteşekkirim. İslam Araştırmaları Merkezindeki (İSAM) çalışmalarım sırasında yardım ve desteklerini gördüğüm Sema Doğan ve Enis Karakaya'ya da teşekkür ediyorum.

Çalışmanın yayına hazırlanması sürecinin her kademesinde emeği geçen başta Çeviri ve Yayın Dairesi Başkanı Sayın Doç. Dr. Ferruh Özpilavcı ve yazma eser uzmanı İsmet İpek olmak üzere idareci ve personeline teşekkür ediyorum. Ve nihayet, bana uygun bir çalışma ortamı hazırlayarak bu emeğe bir biçimde ortak olan sevgili eşim Saime Hanım ile kızım Tuba'nın hakları sadece teşekkürle ödenemeyecek olanlardır. Kendilerine minnettarım.

Yerli, milli kültür değerlerini yeni yeni tanımaya başlayan benim de içinde bulunduğum talihsiz bir neslin, bu orijinal eseri yazılışından 207 yıl sonra okurken yapacakları yolculuk sırasında, asırların oluşturduğu iyi ve kötü değişimleri görerek doğruyu bulup daha güzelini yapacaklarına inanıyorum.

Güray Önal

10.10.2017 / Mudurnu

GİRİŞ

Sefâretnâme; elçilik, aracılık manasına gelen ve aslı “sifâret” olan kelime ile mektup manasındaki “nâme” kelimesinin birleşmesiyle oluşmuştur. Sefâret-nâme, sefirlerin (elçilerin) ya da yanlarında bulunanların gittikleri yerlerde gördükleri olayları, yaptıkları diplomatik görüşmeleri, gezip gördükleri yerlerin idârî, sosyal, askeri, ilmi ve kültürel hayatları hakkında birtakım önemli bilgileri toplayarak pâdişâha veya sadrâzama bildirmek amacıyla yazdıkları eserler anlamına gelir.¹

Osmanlı Devleti sürekli elçilikler kuruluncaya kadar tek yanlı ve geçici diploması uygulamıştır. Bu tür diplomaside elçiler, belirli bir amacı veya bir görevi gerçekleştirmek için ülke dışına gönderilir ve görevleri sona erdiğinde ise tekrar ülkelerine geri dönerlerdi.² Bu şekilde Osmanlı tarihinde tespit edilebilen ilk sefir gönderme işleminin 1416 yılında Çelebi Sultan Mehmed zamanında yapıldığı anlaşılmaktadır.³ Osmanlılarda XVII. yüzyıl öncesi dönemlerde acil siyasi çözümler için fevkalade olarak küçük bir mahiyetle teşrifatsız ve hediyesiz elçilerin gönderilmesi tercih edilmiştir. Gönderilen bu ilk Osmanlı elçileri çavuş sıfatını taşımış ve “dergâh-ı âlî çavuşu” olarak anılmıştır. Bunlar da dönüşlerinde genellikle sadece temasları ve sürdürdükleri görüşmeleri aksettiren tahrir tanımlamasına uygun raporlar sunmuşlardır. Bu raporlar yalnızca siyasi gelişmeleri aksettirdiğinden bilinen anlamda sefâretnâmelere büyük ölçüde ayrılır.⁴

XV. ve XVI. yüzyıllarda, Avrupa devletlerinin büyük bir çoğunluğu “sürekli diploması” uygulamasına geçerken; Osmanlı Devleti Sultan III. Selim’e gelinceye kadar tek yanlı ve geçici diploması yöntemini uygulamayı sürdürmüştür. Osmanlı Devleti tek yanlı diploması yöntemini uygulamayı öteki devletlere kıyasla üstünlüğünün başlıca göstergesi olarak kabul etmiş, kendisinden güçsüz olan devletler nezdinde sürekli olarak temsil edilmeyi küçüklük olarak görmüştür.⁵

1 Esin Şahin, “Edebi Bir Tür Olarak Klâsik Edebiyatımızda Sefâretnâmeler”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, c. 14, sy. 33, Erzurum 2007, s. 62.

2 Hadiye Tuncer-Hüner Tuncer, *Osmanlı Diplomasisi ve Sefâretnâmeler*, Ümit Yayıncılık, Ankara 1997, s.11.

3 Faik Reşit Unat, *Osmanlı Sefirleri ve Sefâretnâmeleri*, TTK yayınları, Ankara 1987, s.221.

4 Kemal Beydilli, “Sefâretnâme”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 36, s. 290.

5 C. Hurewitz, “Ottoman Diplomacy and the European State System”, *The Middle East Journal*, Vol.15, No.2 (Spring 1961), s.146.

Halbuki Avrupalılar buna mukabil Türkiye’de daimi sefirler (elçiler) bulunduruyorlar, memleketlerinin menfaatlerini onlar vasıtasıyla koruyorlardı. Bu kapsamda, Venedikliler 1454, Polonya 1475, Rusya 1497, Fransa 1525, Avusturya 1528, İngiltere 1583, Felemenk 1612 tarihlerinden itibaren İstanbul’da dâimi elçi bulundurmaya başlamışlardı.¹

Osmanlı imparatorluğunun dışarıda daimi elçilikler kurmaya başlaması ancak XVIII. yüzyılın sonlarına doğru olmuş ve ilk sürekli elçilik Sultan III. Selim zamanında, 1793 yılında İngiltere nezdinde kurularak, Yusuf Ağâh Efendi Londra’ya büyükelçi olarak gönderilmiştir.² Faik Reşit Unat, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri* isimli kitabında, Osmanlı Devleti tarafından 1417 ile 1845 yılları arasında muhtelif memleketlere gönderilmiş bulunan elçi sayısını 194 olarak vermiş olup bunun 30’u İran’a gönderilenlerdir.³ Safeviler devrinden başlamak üzere 1508 ile 1848 yılları arasında İran’a gönderilen Türk elçilerinin sayısı ise 34’tür.⁴

Türk-İran milletleri arasındaki münasebetler, tarihin derinliklerine kadar uzanmaktadır. İslamiyet’i kabul etmeden önce uzun süre komşu olarak yaşayan iki millet, müslüman olduktan sonra da komşuluk ilişkilerini sürdürmüş, bilhassa Türklerin Anadolu’ya geçiş sürecinde bu ilişkiler son safhasına ulaşmıştır.⁵ İran X. yüzyılın son çeyreğinden XX. yüzyılın ilk çeyreğine kadar uzun yıllar boyunca Türk hanedanları tarafından yönetilen siyasi oluşumların idaresi altında kalmıştır.⁶ İran’da kurulan Türk idareleri, Sünni Osmanlı Devleti’ni kendileri için en büyük siyasi rakip olarak görmüşler ve uzun yıllar süren mücadelelere girişmişlerdir. Osmanlı-İran mücadelelerine genel olarak bakıldığında sünnilik-şiiilik mücadelesi gibi görülür. Aslında bu mücadelelerin bir sünnilik-şiiilik mücadelesinden ziyade siyasi rekabetten kaynaklandığı, Osmanlı Devleti’nin sünniligi, başta Safeviler olmak üzere İran’daki idarelerin de şiiiliği bir siyasi araç olarak kullandığı söylenebilir.⁷

1 Faik Reşit Unat, *age*, s.14.

2 Hadiye Tuncer-Hüner Tuncer, *age*, s.19.

3 Faik Reşit Unat, *age*, s.221-236.

4 Faik Reşit Unat, *age*, s.241-242.

5 Saffet Sarıkaya, “Dini ve Siyasi Bakımdan Osmanlı-İran Münasebetleri”, *Türk Kültürü*, sy. 363, (Temmuz 1993), s.406.

6 Mehmet Saray, *Atatürk ve Türk Dünyası*, İstanbul 1998, s. 191.

7 Abdurrahman Ateş, *Avşarlı Nadir Şah ve Döneminde Osmanlı-İran Mücadeleleri*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2001, s. IV.

XVIII. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti, İran ile arasındaki sorunları müzakereler yoluyla çözmeyi tercih etmeye başlamıştır. Bu kapsamda, Ahmed Dürri Efendi İran'ın siyasi durumunu incelemek üzere (h. 1134 /m. 1721) İran'a elçi olarak gönderilmiştir. Osmanlı Devleti tarafından İran'a gönderilen elçilerin sefâretnâmeleri arasında metni elde bulunan ilk sefâretnâme de Ahmed Dürri Efendinin İran sefâretnâmesidir.¹

Yine h. 1159/m. 1746 yılında Mustafa Nazif Efendi'nin ve h.1160/m.1747'de Sivas valisi Hacı Ahmed Paşa'nın yazmış oldukları sefâretnâmeler yoluyla Osmanlı-İran ilişkileri hakkında bilgiler edinebiliyoruz.²

İlki muhtemelen XV. yüzyılın ortalarında kaleme alınmış olan sefâretnâmelere, XVII. yüzyılın ikinci yarısından sonra daha sık rastlanmaktadır. Sefâretnâmelerin sonuncusu İran'da 1872-77 yılları arasında elçilik yapan Mehmed Tâhir Münif Paşa'nın risâlesidir. Bu alanda çalışmaları olan araştırmacılar, günümüze kadar ortaya çıkan sefâretnâmelerin sayısı konusunda farklı bilgiler vermektedirler. Faik Reşit Unat sefâretnâme türündeki toplam kırk altı eserden bahsederken, Azmi Süslü, kırk beş sefâretnâmeden söz etmektedir. M. A. Yalçınkaya³ ise, Fâtih Sultan Mehmed döneminden 1877 yılına kadar tespit edilen bu türdeki eserlerin sayısını kırk sekiz olarak açıklamaktadır. Kemal Beydilli ile İsmail E. Erünsal'ın ortaya koydukları bir çalışma yeni bir sefâretnâmenin varlığından daha haberdar olunmasını sağlamış⁴, böylece sayı kırk dokuza ulaşmıştır. Yalnız bunların da hepsi yayımlanmış değildir. İlk Türkçe çalışmalar XIX. yüzyılın ikinci yarısında ve XX. yüzyıl başlarında öncelikle sefâretnâmelerin basılması şeklinde olmuş, yakın dönemde de orijinal metinlerin Latin harfleriyle yayımlanmasıyla sadeleştirmeler önemli yer tutmuştur. Biz de, bu çalışmalara bir yenisini eklemek amacıyla 1810-1811 yılına ait *Musavver Sefâretnâme-i İran* adlı eseri orijinal metni ile birlikte ele alarak latine edip sadeleştirdik ve sonuna da bir sözlük ile dizin ekledik.

1 Faik Reşit Unat, *age*, s.59, 60, 84-86.

2 Faik Reşit Unat, *age*, s. 84-86.

3 M. Alaaddin Yalçınkaya, "Osmanlı Zihniyetindeki Değişimin Göstergesi Olarak Sefaretnamelerin Kaynak Değeri", *OTAM*, 7 (1996), s. 319-338.

4 Hasan Korkut, "Osmanlı Sefaretnameleri Hakkında Yapılan Araştırmalar", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 1, sy. 2, (2003), s. 491-511.

MUSAVVER SEFÂRETNÂME-İ İRAN HAKKINDA

Sultan II. Mahmud zamanında Osmanlı Devleti ile İran arasında dostluk bağlarını kuvvetlendirmek, ortak düşman olan Rusya'ya karşı ittifak sağlamak ve huzursuzluk yaratan birkaç sorunun çözümüne ortam hazırlamak amacıyla, Osmanlı hükümeti tarafından İran'a gönderilmek üzere bir sefâret heyeti oluşturulmuştur. 20 Ramazan 1225 (19 Ekim 1810) tarihinde¹ İstanbul'dan İran'a hareket eden heyette Yâsincizâde Abdülvehhâb Efendi büyükelçi, Bozoklu Osman Şâkir Efendi de Farsça tercüman olarak görevlendirilmiştir.² 1226 (1811) yılının Rebîülâhîr ayı ortalarında Tahran'a varan³ heyet vazifelerini gerektiği gibi yerine getirmiştir. Görüşmeler neticesinde sorunların çözülmemesi üzerine Abdülvehhâb Efendi ziyaretini uzatarak Tebriz'e geçmiş, yine de sonuç alınamayacağını anlayınca Tebriz'den ayrılmak durumunda kalmıştır. Netice itibarıyla Osmanlı Devleti'nin İran ile Rusya'ya karşı ittifak kurma girişimleri olumsuzlukla sonuçlanmıştır.⁴ İşte *Musavver Sefâretnâme-i İran* bu yolculuğun, İstanbul'dan Tahran'a varıncaya kadarki serüvenini kapsamaktadır.

Elinizdeki *Musavver Sefâretnâme-i İran* adlı bu eser sefâretnâmeler arasında resimli olması sebebiyle en önemlilerinden biri olup, müellif hattı olan tek yazma nüshası Fâtih Millet Kütüphanesi'nde (Ali Emîrî Tarih, No. 822) kayıtlı bulunmaktadır. Orijinali 11x17,5 cm. ölçülerindeki eser 56 varak olup otuz bir adet renkli resimden oluşmaktadır. Eserin ilk ve son varakları ile içerde on bir sayfası boştur. Güzel bir nesih hattıyla ve harekeli olarak yazılan eserin ilk dokuz varaklık kısmı, yaldızla cetvelenmiştir. Eser harekeli bir metin olması sebebiyle Osmanlı Türkçesi'nin imlâ yönünden XIX. yüzyıldaki gelişiminin tespiti bakımından önem arz etmektedir. Aynı zamanda yazarı tarafından yazı ve imlâsına dikkat çekilmesi yönüyle de dikkate değerdir.⁵

1 Faik Reşit Unat, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, Ankara 1987, s. 206; A. Zeki Memioğlu, "Musavver İran Sefaretnâmesi (1811)", *AÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sayı 17 (2001), s. 238.

2 Filiz Güney, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı-İran İlişkileri ve İran'a Giden Osmanlı Elçileri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar, 2005, s. 80.

3 Zeki Memioğlu, *agm.*, s. 237.

4 Filiz Güney, *agm.*, s. 85.

5 Mustafa Uluocak, "İmlâsı Yönüyle Dikkat Çeken Bir Eser: Resimli İran Sefaretnamesi", *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, XII, sayı 20 (2011/1), s. 111-149.

Bozoklu Osman Şâkir tarafından 1811'de yazılmış ve resimlenmiş olan bu yazmada, İstanbul'dan İran'a ulaşınca kadar yol güzergâhı boyunca uğranılan, konaklanan, rastlanan otuz bir şehrin ve kasabanın manzara kompozisyonu niteliğindeki tasvirleri ile buraların tarihi ve tabii halleri hakkında bilgiler edebî dille ve canlı bir üslûpla yer almaktadır. Şâkir Efendi esere gerçekçilik katmak amacıyla hareket yeri olan Üsküdar'dan, varış noktasına kadar her mahallin isimlerini saat saat kaydetmiştir.¹ Ancak Merzifon'a varıncaya kadar gidilen yerler tarihî ve coğrafi özellikleriyle anlatılmışsa da Merzifon'dan sonra uğranılan Amasya, İran'da Zengan, Siyahdehân, Ebher, Kazvin, Kışlak ve Tahran'ın sadece resimleri yapılmış, sayfalar boş bırakılarak açıklamalara yer verilmemiştir. Eser bir sebepten tamamlanmadan bırakılmıştır. Ama bu haliyle de döneminin Anadolu'sunun durumunu; yollarını, coğrafi ve fizikî özellikleri ile yansıtmayı; sosyal ve ekonomik hayatını tasvir etmesi bakımından önem arz eder.

Sefâret heyeti, yolculuğa Ramazan'ın yirminci günü İstanbul'dan başlayıp, Anadolu'nun kuzeyini takip ederek Tahran'a ulaşmıştır. *Sefâretnâme*'nin başında Şâkir Efendi'nin çok sevdiği Üsküdar'ın anlatımı ve Dolmabahçe İskelesi'nden yapılmış resmi yer alır. Bunu Kartal, Gebze, Hereke Hanı, İzmit, Sapanca, Geyve, Taraklı, Göynük, Mudurnu, Bolu, Köroğlu Çeşmesi, Gerede, Bayındır, Çerkeş, Karacalar, Karacaviran, Koçhisar, Tosya, Hacıhamza, Sarmaşıkkaya, Osmancık, Dingil Hüseyin Derbendi, Merzifon, Amasya, Zengan, Siyahdehân, Ebher, Kazvin, Kışlak ve Tahran takip etmektedir.

Sefâretnâme'deki resimler suluboya tekniği ile minyatür gibi çalışılmıştır, fakat bunları klasik bir minyatür olarak değerlendirmek mümkün değildir. Resimlerdeki ışık gölge hareketlerinden Osman Şâkir Efendi'nin Batılı ressamların çalışmalarını görmüş ve etkilenmiş olduğunu anlamak mümkündür. Fakat bu etkileri toplumun geleneksel kuralları içinde uygulamaya çalışmıştır. Bu tutum Batı teknikleri ile Doğu resmini uygulamadaki ilk örnekler olarak değerlendirilebilir.²

1 Filiz Güney, *agm.*, s. 80.

2 <http://lebriz.com/pages/lst.aspx?lang=TR§ionID=6&articleID=746&bhcp=1>, (erişim tarihi 11.04.2017).

Kompozisyonların genelinde görülen derinlik arayışı dikkat çekicidir. İki yakası köprülerle birleştirilmiş bazı şehir kompozisyonlarında olduğu gibi nehrin arka plana doğru kıvrılarak ufuk çizgisinde son bulması, binaların gittikçe ufalması minyatür çalışmalarında çok yaygın olmayan perspektif fikrinin oluşmaya başladığını göstermektedir. Osman Şâkir Efendi kompozisyonlarını farklı bakış açılarıyla kurgulamış ve şehir görünümlerinde minyatür çalışmalarında sık görülen istiflemelere yer vermiştir. Bazı kompozisyonlarını kartpostal görünümünde resmetmiş; Kızkulesi, çeşme gibi mimari yapılarda görüleceği gibi, geleneksel minyatür resmin bir özelliği olan iki boyut fikrinden ziyade nesneleri üç boyutlu gösterme uğraşısı içinde olmuştur. Öte yandan aynı kompozisyonlarda kullandığı serbest fırça vuruşları da dikkat çekmektedir. Böylece hem Batılı bir ressam, hem de geleneksel minyatür ustası gibi çalışarak eserlerine farklı bir yorum kazandırdığı söylenebilir.

Osman Şâkir Efendi'nin kompozisyonları resimsel öğeler bakımından zengindir. Fırçasını oldukça cesur kullanmıştır. Ön planda su yüzeyindeki dalgaların belirginliği, arka plana doğru bu dalgaların hafiflemesi, yelkenliler arasındaki boyut farklılıkları ve farklı yönlere doğru kurgulanarak elde edilen ritim tekrarları, arka planda bulutlarla, kale ve dağ görünümünün üzerindeki zengin dokular çalışmalarının genel özellikleridir. Ayrıca mavi, yeşil ve toprak rengi gibi doğal renklerin açık ve koyu tonlarını ustalıklı kullanmıştır. Bu tonlara ağırlık vermiş olması sadeliği seven bir sanatçı olduğu duygusunu güçlendirmektedir. Sanatçının fırça ile çalıştığı serbest çizgiler sayesinde ön plandan arka plana geçiş kolayca sağlanmakta ve izleyici esas konu olan şehir görünümüne odaklanmaktadır.

Sefâretnâmenin değerini artıran en önemli özellik Osman Şâkir Efendi'nin resimlerinde gerçekçi bir üslup anlayışına sahip olmasıdır. Amasya şehri örneğinde; Amasya'nın içinden geçen Yeşilırmak'ın kıvrılarak yolculuğunu sürdürmesi, ırmak kenarına dizilmiş bulunan tarihi evlerin günümüzde de varlığını koruyor olması, Amasya'nın dağların eteğine kurulu bir şehir oluşu ve bütün bu özelliklerini XIX. yüzyıldan beri korumuş bulunması sanatçının tarihe sunduğu hizmeti de yansıtmaktadır.¹

1 Bu değerlendirmeleri için araştırmacı- yazar Naciye Turgut Cebeci'ye teşekkür ederim.

Osman Şâkir Efendi bu eseri yazma sebebini şöyle anlatmaktadır: “İstanbul’dan güzel ve latif Üsküdar’a geçişimiz sırasında gönlüme, Üsküdar’dan İran şahının saltanat merkezine varıncaya kadar her bir durak ve konak yerlerini saati saatine inceleyip yazma, her bir köyün ve şehrin görüntü ve resimlerini çizip tasvir etme ve yol boyunca gördüğüm ve duyduğum ince-likleri ve olayları yalansız araştırıp satırlara dökme fikri doğdu”. Bu düşünce ile “uğur getirsin” diye önce Beşiktaş tarafında Dolmabahçe İskelesi’nden Üsküdar’ın resmini yaparak *Sefâretnâme*’yi yazmaya başlamıştır.

Eser, İslâm geneleğinde alışlageldiği gibi hamdele ve salvele ile başlar. Osman Şâkir Efendi kendi hakkında bilgi verdikten sonra İran’a gidiş sebeplerini anlatır. Yol güzergâhı üzerinde karşılaştığı her şeyi dikkatle inceleyen Şâkir Efendi, duyduklarını, gördüklerini ve ilginç olayları hikâyeleriyle kaydetmiştir: Sapanca ırmağı üzerindeki II. Bayezid’in yaptırdığı taş köprüünün harap halini, Mudurnu’da karşılaştığı iğne imâlatının hayret vericiliğini, Bolu ile Çağa gölü arasında bulunan Köroğlu çeşmesi denilen yerde gördüğü bir dikili taşı bizlere haber vermektedir. İstanbul’da Atmeydanı’ndaki dikilitaşın üçte biri uzunluğunda olduğunu söylediği bu taş üzerindeki yazıyı okuyamadığından bir kopyasını alarak Tokat’a vardığında bir papaza okutmuştur. Osman Şâkir Efendi sanatsal kişiliği ve tarihî değerlere sahip çıkma duygusuyla bu kitâbeyi de kayda geçirmiş, uğradığı Dingil Hüseyin Derbendi’ni de aynı duygularla kaybolmaması için resmedip, yüzyıllar sonrasına bu bilgileri aktarmıştır.

Şâkir Efendi bizi bazı yöre halklarının günlük yaşantıları, âdetleri ve genel tabiatları hakkında da haberdar etmektedir. Kimi yöre halkının haydut, âsi ve serkeş olduğunu, kimi köyün hırsızlıkla ünlendiğini ve yine kimi kasaba halkının da âdillik, alçaklık ve hırsızlıkları ile tanındığını anlatır. Bunun yanında konuksever, yardımsever, cömert, mert, sevgi dolu ve edepli insanların olduğu yörelerden de bahsetmektedir.

Sonuç itibariyle *Musavver Sefâretnâme-i İran* birkaç yönden önemi haiz bir eserdir. Yazıldığı dönemin Osmanlı şehirlerinin sosyal, ahlâkî, kültürel ve ekonomik özelliklerinden bahsederken aynı zamanda dil ile ve de en

önemlisi resimli olmasıyla diğerlerinden ayrılmaktadır. Ayrıca Amasya şehri örneğinde olduğu gibi resimlediği şehir görünümüleri tarihî doku hakkında önemli ipuçları vermektedir. Özetle Osman Şâkir Efendi resimlerinde geleneklerden kopmayarak, minyatür özellikleri ile Batı etkilerini ustalıkla kullanmış, üçüncü boyut arayışı ile Türk resim sanatının gelişim çizgisine katkıda bulunmuştur. Osman Şâkir Efendi eserin kıymetini arttıran bu manzara resimleri ile okuyucuyu bilgilendirirken aynı zamanda zihnî yolculuğa çıkarmak istediğini, "... Bütün maceramızı, dağları ve ovaları seyretmemizi yazılı hale getirmek istedim. Öyle bir sefâretnâme arzu ettim ki ona göz atan büyük zatlar bilgilensinler ve resimli olması dolayısıyla gözle görme derecesine yakın faydalansınlar" cümlesiyle açıkça ifade etmektedir.

Musavver Sefâretnâme-i İran'ı yazan ve resimleyen heyetin tercümanı Osman Şâkir Efendi'dir. Ancak öncelikle elçi Abdülvehhâb Efendi'den söz etmek gerekirse; kişiliği ve görüşleriyle II. Mahmud'un dikkatini çekmiş, zamanın ulemâsı arasında da saygınlık kazanmış bir din bilginidir. Dedesi Seyyid Mustafa Efendi'nin Ayasofya Camii'nde yâsinhan olmasından dolayı Yâsincizâde lakabıyla şöhret bulan Abdülvehhâb Efendi gençliğinde Enderûn-ı Hümâyûn'a girerek tahsilini burada tamamladı. Önceleri Beyazıt ve Yenice Camii medreselerinde, daha sonra da başka medreselerde dersler verdikten sonra kadılıkla görevlendirildi. 1810'da elçi olarak İran'a gidip oradaki görevini başarıyla tamamlaması üzerine II. Mahmud'un takdiri ni kazanarak önce Mekke sonra da İstanbul kadılığına tayin edildi. Kısa aralıklarla Anadolu kazaskerliği ve nakîbüleşraflık görevlerine tayin edildi. Ardından Rumeli kazaskerliği pâyesini aldı. 1821 yılında Halil Efendi'nin yerine, 1828'de de Mehmed Tâhir Efendi'nin yerine ikinci defa şeyhülislâmlığa getirildi. Beş yıl bu makamda hizmet verdikten sonra yaşlılığı sebebiyle ayrıldığı 1833 yılının Kadir gecesinde vefat etti. Abdülvehhâb Efendi'nin devlet görevlerinden başka hadis ilmine dair bir risâlesi ve yine hadis usulü ve kelâm ilmine dair çalışmaları bulunmaktadır.¹ Mehmed Tâhir Münif Paşa

1 Mehmet İpşirli, "Abdülvehhâb Efendi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, I, s. 285-286; Hüsamettin Aksu, "Abdülvehhab Efendi (Yasincizade, Seyyid)", *Osmanlılar Ansiklopedisi*, I, s. 71; "Beşincizade Abdülvehhab Efendi (Şeyhülislâm)", *Osmanlı Müellifleri*, I, s. 467-468; "Abdülvehap Efendi, Yâsincizade (1758-1834)", *Türk Ansiklopedisi*, I, s. 66-67.

1872-77 yıllarında Tahran'da Osmanlı elçilik görevinde iken kaleme aldığı risâlesinde, Abdülvehhâb Efendi'nin elçiliğine dair bilgiler vermekte ve "çok edip, kâmil ve fazilet dolu" biri olduğundan, İranlılar'ın onun varlığından, konuşma ve davranışlarından çok hoşlandığını yazmaktadır.¹ Paşa, İran şahı Feth Ali'nin inşa ettirdiği Nigâristan Sarayı'nın duvarlarına Osmanlı sefirlerinin tasvirlerini yaptırdığını ve bunların arasında Abdülvehhâb Efendi'nin de resminin olduğunu bildirmekte; kendi risâlesinde de bu bilgileri ve resimleri aktardığını yazarak Abdülvehhâb Efendi'nin ve maiyetindeki Osman Şâkir Efendi ile Hayret Efendi'nin resimlerine yer vermiştir.² İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi 41 numarada kayıtlı olan bu risaledeki resimlerden Yâsincizâde Abdülvehhâb Efendi ile Bozoklu Osman Şâkir Efendi'ye ait olanların fotoğrafları tarafımızca çekilerek elinizdeki esere ilave edilmiştir.

1 Cahit Bilim, "Elçi, M. Seyid Abdülvahab Efendi, Yazar, Sefaret Tercümanı Bozoklu Osman Şâkir Efendi Musavver İran Sefaretnamesi" *OTAM*, 3 (2002), s. 265.

2 Cahit Bilim, *agm.*, s. 263; Banu Mahir, *Osmanlı Minyatür Sanatı*, İstanbul 2004, s. 86; M.Tâhir Münif Paşa, *Risale*, İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi Yazmaları, nr. 401.

BOZOKLU OSMAN ŞÂKİR EFENDİ'NİN HAYATI

Osman Şâkir Efendi'nin hayatıyla ilgili bilinenler çok fazla değildir. Bu konuda *Sicill-i Osmânî*'de iki ayrı Bozoklu Osman Efendi ile karşılaşıyoruz.¹ Her ikisi de ilmiye sınıfından olan, müderrislik yapmış bu iki zatın aynı dönem içinde yaşamış olmaları da çözüme varmayı zorlaştırmaktadır. Şayet *Sicill-i Osmânî* yazarı, manzum dille hazırlanmış lugatlarından veya ünlü eseri *Musavver Sefâretnâme-i İran*'dan bahsetmiş olsaydı şahsın belirlenmesi daha kolay olacaktı.

Osman Şâkir Efendi'nin biyografisini konu alan çeşitli ansiklopedi madde-leri vardır.² Lakin onunla ilgili en sağlam bilgiler, elyazma eserlerindeki kısa notlar ve ferağ kayıtlarından temin edilmektedir. Ferudun Hakan Özkan bu bilgileri titizlikle etüt etmek suretiyle şu bilgilere ulaşmıştır: Osman Şâkir Efendi Yozgat'ın (eski Bozok Sancağı) Sorgun ilçesine bağlı Sungur köyünde dünyaya gelmiştir. İki ayrı eserine düştüğü tarihten anlaşıldığı kadarıyla doğum yılı 1185 (1771-1772) olmalıdır.³ *Sicill-i Osmânî*'deki bilgiye göre 1232 yılının Zilhicce ayının içinde (Ekim-Kasım 1817) vefat ettiği kabul edilir.⁴ Buna göre Osman Şâkir Efendi öldüğünde 45-46 yaşlarında idi.

Mevcut bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla, Osman Şâkir Efendi Farsça ve Arapçaya oldukça vâkıf bir zattı. Eş'ar (şiir) ve edebiyatın dışında coğrafya, hendese (geometri) ve ilm-i felek (astronomi) ile de ilgilenmekteydi. Bütün bunların yanı sıra hüsn-i hat (güzel yazı) ve tasvir yetenekleri kuvvetli bir kişiydi.

Bir eserinin mukaddimesindeki nottan babasının adının Mustafa olduğu anlaşılmaktadır.⁵ Fakat hangi medreselerde, kimlerden ilim tahsil ettiği ve

1 Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, c. IV, s. 1290 ve c. III, s. 440. Genel olarak Üsküdar mollalığı yapan Osman Şâkir Efendi'nin bahsi edilen kişi olduğu kabul edilir.

2 M. Cunbur, "Osman Şâkir", *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, c. VII, s. 69; "Osman Şâkir Efendi", *Türk Dili Edebiyatı Ansiklopedisi*, c. VII, s. 145; Hüsamettin Aksu, "Osman Şâkir Efendi (Bozoklu)", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, c. II, s. 416.

3 Ferudun Hakan Özkan, "Bozoklu Osman Şâkir ve Şehdî Elfâz'ı", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, c. VI/26 (2013), s. 433-434.

4 Faik Reşit Unat, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, Ankara 1968, s. 207.

5 Yusuf Öz, *Tarih Boyunca Farsça Türkçe Sözlükler*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1996, s. 369. Müellifin 2010 yılında, aynı adla, Ankara'da basılan kitabında ise s. 249.

hangi talebeleri yetiştirdiği bilinmemektedir. Kişilik itibariyle pek mütevazı biri olduğu söylenemez. Eserlerindeki bazı ifadelerden anlaşıldığı kadarıyla¹, kendisinden övgüyle bahseden, özgüveni yüksek bir kişiydi.

Eldeki bilgiler doğrultusunda Bozoklu Osman Şâkir Efendi'nin ilmî hayatıyla ilgili şöyle bir kronoloji çıkartılabilir:

a- 1204 (1789-1790) yılında, daha henüz on dokuz yaşında iken, manzum dille yazılmış olan *Şehdü Elfâz* adındaki Türkçe-Arapça lugatı telif etmiştir.

b- 1210 (1795-1796) yılında, yirmi beş yaşında iken, iki haftalık bir süre zarfında, tamamen hafızasındaki bilgilerle *Müsellesnâme-i Şâkir* adını verdiği manzum Türkçe-Arapça-Farsça lugatı hazırlamıştır.

c- 19 Ramazan 1225 (18 Ekim 1810) tarihinde, kırk yaşında iken, Sultan II. Mahmud'un emriyle, Yâsincizâde Abdülvehhâb Efendi'nin fevkalâde elçi sıfatıyla İran'a gittiği heyette Farsça tercüman olarak görev almıştır. Bu yolculuk sırasında, yol güzergâhı üzerindeki yerler hakkında bilgiler vermiş, belli yerleşmelerin tasvirlerini yapmak suretiyle *Musavver Sefâretnâme-i İran* adlı eserini hazırlamıştır.

d- İran'dan dönüşünü müteakip Üsküdar mollalığı yapmıştır.

e- Osman Şâkir Efendi'nin bir de *el-Mesâlikü'd-Dürriyye fî Kavâidi'l Fârisiyyeti'd-Deriyye* adında Farsça gramerini anlatan bir eseri bulunmakta ise de, sekiz varaktan ibaret bu eserin telif tarihi bilinmemektedir.

f- 1231 (1815-1816) yılında, kırk altı yaşında iken, *Nazm-ı Dilârâ* adlı Türkçe-Farsça lugatı kaleme almıştır. Bu eser, anlaşıldığı kadarıyla Osman Şâkir Efendi'nin son telif çalışmasıdır ve bu eserinin tamamlanmasından bir yıl kadar sonra, kırk altı yaşında iken İstanbul'da vefat etmiştir. Şâkir Efendi'nin ölüm sebebi ve nerede medfun olduğuyla ilgili bilgi yoktur.

Sefâret heyetinin yol güzergahları boyunca gördükleri, mola vererek dindindikleri veya geceledikleri yerler ile bunlar arasındaki mesafe ve bu mesafe-

1 Özkan, *agm.*, s. 434-435.

leri kaç saatte kat ettiklerine ilişkin bilgiler, aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Hareket Yeri	Varış Yeri	Konak Yeri	Konak Süresi	Varış Süresi	Günümüzde Mesafesi (km)
Dolmabahçe	Üsküdar	Üsküdar	1 Gece	Kayıkla Geçme Süresi	20 Dk (2.2 km)
Üsküdar	Kartal	Kartal	1 Gece	4 Saat	28 Dk (25.7 km)
Kartal	Gebze	Gebze	1 Gece	5 Saat	31 Dk (29.2 km)
Gebze	Hereke Hânı	Hereke Hânı	30 Dakika	Belirtilmemiş	29 Dk (24.7 km)
Hereke Hânı	İzmit	İzmit	2 Gece	9 Saat	30 Dk (35.3 km)
İzmit	Sapanca	Sapanca	1 Gece	6 Saat	19 Dk (27.5 km)
Sapanca	Geyve	Geyve	1 Gece	6 Saat	34 Dk (31.6 km)
Geyve	Taraklı	Taraklı	Öğlen Vakti	6 Saat	35 Dk (35 km)
Taraklı	Tübreli (Göynük)	Tirebolu	1 Gece	6 Saat	27 Dk (30 km)
Tübreli (Göynük)	Mudurnu	Mudurnu	1 Gece	8 Saat	48 Dk (49 km)
Mudurnu	Bolu	Bolu	1 Gece	11 Saat	49 Dk (52 km)
Bolu	Köroğlu Çeşmesi	Köroğlu Çeşmesi	Kısa bir müddet	Belirtilmemiş	Bolu-Gerede Arasında Sayıldı
Bolu-Köroğlu Çeşmesi	Gerede	Gerede	1 Gece	12 Saat	90 Dk (82 km)
Gerede	Bayındır	Bayındır	1 Gece	9 Saat	47 Dk (57.9 km)
Bayındır	Çerkeş	Çerkeş	2 Saat	Belirtilmemiş	12 Dk (12.3km)
Çerkeş	Karacalar (At-karacalar?)	Karacalar(At-karacalar?)	1 Gece	9 Saat	14 Dk (17.6 km)

Karacalar (At-karacalar?)	Karacaviran (Kurşunlu)	Karacaviran (Kurşunlu)	1 Gece	Belirtilmemiş	14 Dk (18.1 km)
Karacaviran (Kurşunlu)	Koçhisar (İlgaz)	Koçhisar (İlgaz)	1 Gece	12 Saat	25 Dk (35.3 km)
Koçhisar (İlgaz)	Tosya	Tosya	1 Gece	9 Saat	34 Dk (43 km)
Tosya	Hacı Hamza	Hacı Hamza	Kanaklama Bilgisi Yok	10 Saat	41 Dk (51.3 km)
Hacı Hamza, Sarmaşikkaya	Osmancık	Osmancık	2 Gün 2 Gece	8 Saat	29 Dk (40.9 km)
Osmancık	Derbend	Derbend	30 Dakika		Osmancık-Merzifon Arasında Sayıldı
Derbend	Merzifon	Merzifon	2 Gece	16 Saat	48 Dk (63.8 km)
Merzifon	Amasya	Eksik Sayfa	Eksik Sayfa	Eksik Sayfa	38 Dk (45.9 km)
Amasya	Zencan (İran)	Eksik Sayfa			16 Saat (1441 km)
Zencan	Siyah-ı Dihan (İran)	Eksik Sayfa			Zencan-Abher Arasında sayıldı
Siyah-ı Dihan	Ebher / Abher (İran)	Eksik Sayfa			70 Dk (100 km)
Ebher	Kazvin (İran)	Eksik Sayfa			72 Dk (86.4 km)
Kazvin	Kışlak (İran)	Eksik Sayfa			Kazvin-Tahran Arasında Sayıldı
Kışlak	Tahran (Son Varış Noktası)	Eksik Sayfa			130 Dk (151 km)

Kaynak : Gülnur Kavak, *Yasincizâde Abdülvehhâb Efendi ve Musavver İran Sefaretnamesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2016, s. 49.

Seyyid Abdülvehhâb Efendi

Sefir-i Sultân Mahmûd-ı Sâni nezd-i Feth Ali Şâh

Elçi Seyyid Abdülvehhâb Efendi ile Bozoklu Osman Şâkir Efendilerin İran'da yapılmış olan suluboya resimleri, Mehmed Tâhir Münîf Paşa'nın 1872-1877 tarihleri arasında Tahran elçiliği sırasında Nigaristan Sarayı'nın duvarlarında Feth Ali Şah tarafından yaptırılmış elçi resimlerinin asılların-

Şâkir Efendi

Me'mûr-ı maiyyet-i Seyyid Abdülvehhâb Efendi, sefir-i Osmânî

dan istinsah (kopya) edilmiştir. Mehmed Tâhir Münîf Paşa bu resimleri risalesine almıştır. Bu risale halen İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi'nde 41 numarada kayıtlıdır.

KAYNAKÇA

A. Zeki Memioğlu, “Musavver İran Sefaretnâmesi (1811); Elçi: Yasinici-zâde Seyyid Abdülvahhab Efendi, Tercüman ve Sefaretnâme Yazarı: Bozoklu Osman Şakir Efendi”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sy. 17, Erzurum, 2001, s. 237-245.

Abdurrahman Ateş, *Avşarlı Nadir Şah ve Döneminde Osmanlı-İran Mücadeleleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2001.

Banu Mahir, *Osmanlı Minyatür Sanatı*, İstanbul 2004.

C. Hurewitz, “Ottoman Diplomacy and the European State System”, *The Middle East Journal*, vol.15, No. 2 (Spring 1961), s.141-152.

Cahit Bilim, “Elçi, M. Seyid Abdülvahhab Efendi, Yazar, Sefaret Tercümanı Bozoklu Osman Şakir Efendi: Musavver İran Sefaretnamesi”, *OTAM*, sy. 13, 2002, s. 261- 286.

Ebû Nuaym İsfahânî – Ebu'l-Ferec İbn Cevzî, *Sahabe'den Günümüze Allah Dostları*, çev. Abdulhamit Birişik vd., İstanbul 2003.

Ekrem Hakkı Ayverdi, *İstanbul Mimari Çağının Menşei-Osmanlı Mimarisinin İlk Devri*, İstanbul 1966.

Esin Şahin, “Edebi Bir Tür Olarak Klâsik Edebiyatımızda Sefâretnâmeler”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sy. 33, Erzurum 2007, s. 61-68.

Faik Reşit Unat, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, TTK Yayınları, 2. Baskı, Ankara 1987.

Ferudun Hakan Özkan, “Bozoklu Osman Şâkir ve Şehdü Elfâz'ı”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, c. VI/26 (2013), s. 428-462.

Filiz Güney, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı-İran İlişkileri ve İran'a Giden Osmanlı Elçileri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar 2005.

Gölnur Kavak, *Yasincizâde Abdülvehhâb Efendi ve Musavver İran Sefâretnamesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2016.

Hadiye Tuncer-Hüner Tuncer, *Osmanlı Diplomasisi ve Sefâretnâmeler*, Ankara 1997.

Hasan Korkut, “Osmanlı Sefâretnameleri Hakkında Yapılan Araştırmalar”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, c. I, sy. 2, 2003, s. 491-511.

Hüsamettin Aksu, “Abdülvehhâb Efendi (Yasincizade, Seyyid)”, *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul 2008, c. I, s. 71.

Hüsamettin Aksu, “Osman Şakir Efendi”, *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul 2008, c. II, s. 416.

İ. Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, İstanbul 1971.

Kemal Beydilli, “Sefâretnâme”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 36, s. 289-294.

M. Alaaddin Yalçınkaya, “Osmanlı Zihniyetindeki Değişimin Göstergesi Olarak Sefâretnamelerin Kaynak Değeri”, *OTAM*, sy. 7, 1996, s. 319-338.

M. Cunbur, “Osman Şakir”, *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, c. VII, s. 69.

M. Tâhir Münif Paşa, *Risale*, İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi Yazmaları, No. 401.

Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, İstanbul 1333.

Mehmet İpşirli, “Abdülvehhâb Efendi”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.I, s. 285-286.

Mehmet Saray, *Atatürk ve Türk Dünyası*, İstanbul 1998.

Mustafa Uluocak, “İmlâsı Yönüyle Dikkat Çeken Bir Eser: Resimli İran Sefâretnamesi”, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c. XII, sy. 20 (2011/1), s. 111-149.

Orhan F. Köprülü – Mustafa Uzun, “Akşemseddin” *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 2, s. 299-302.

Saffet Sarıkaya, “Dini ve Siyasi Bakımdan Osmanlı-İran Münasebetleri”, *Türk Kültürü*, sy. 363, Temmuz 1993, s.406-422.

Selim Çapar, *Tarihin, Yolların ve Yeşilliğin Buluştuğu Göynük*, Ankara 1998.

Yusuf Öz, *Tarih Boyunca Farsça Türkçe Sözlükler*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1996.

METİN - TIPKIBASIM

MUSAVVER SEFÂRETNÂME-İ İRAN

Resimli İran Sefâretnâmesi

OSMAN ŞÂKİR EFENDİ

[1b]

BİSMİLLÂHİRRAHMÂNİRRAHÎM

Hamd u sipâs-ı bî-gâye ol pâdişâh-ı bî-zevâl ve ol kâdir-i rabb-i hakîm-i hallâk hazretlerinin dergâh-ı ehadiyyet-penâhlarına olsun ki

Nazm: Hüve'r-rabbü ve'l-kâdiru'l-mâcidü
Ve küllü'l-berâyâ lehü şâhidün
Ve fi külli şey'in lehü âyetün
Tedüllü alâ ennehü vâhidün

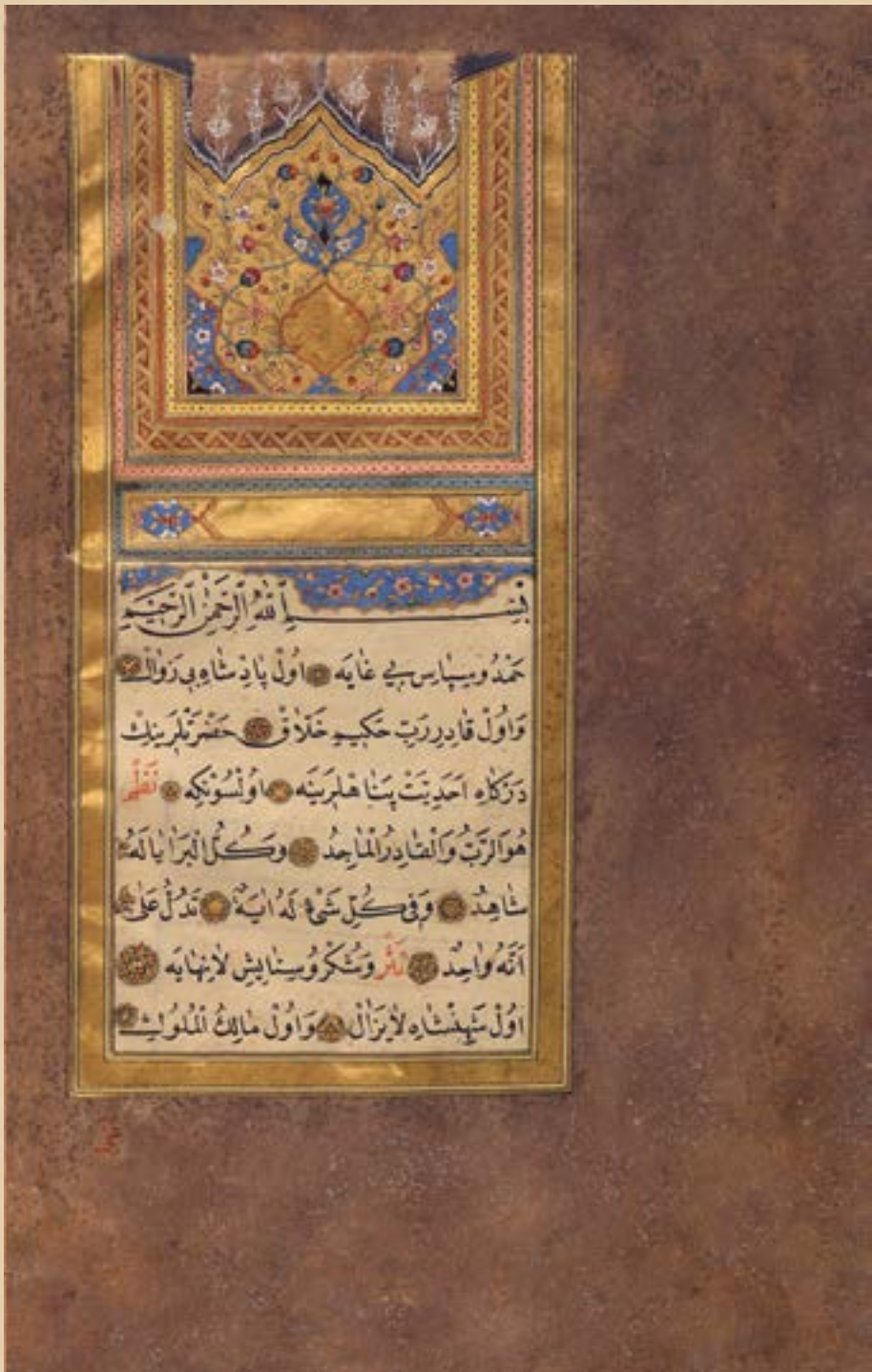
Nesr: Ve şükr ü sitâyîş-i lâ-nihâye ol şehinşâh-ı lâ-yezâl ve ol mâlikü'l-mülûk-i

Sonsuz hamd ve şükür, tek sığınacağımız o yüce makamın sahibi, zevali olmayan, Kâdir, Rab, Hakîm ve Hallâk olan Allah'a olsun.

O, Kâdir'dir, Rab ve Mâcid'dir
Bütün mahlûkat varlığına şahittir
Her şeyde bir âyeti, delili vardır
Bir olduğuna tanıklık eder

Yine nihayetsiz şükür ve övgü, zeval bulmaz Şahlar Şah'ına (c.c.) ve hiçbir şeye ihtiyaç duymayan mülkün mutlak sahibine olsun.

عَلَى الْأَمَّةِ وَفِي حَضْرَتِكَ بَارَكَ صِدِّيقٌ وَصِدِّيقَةٌ
 وَلَسُوْنِكُمْ سُرُوشَانِ هَفْتِ آسْمَانِ نَامَةِ
 هُمَايُونِ وَخِيَا وَدَرْبِشَهْ أَمْتِ وَمَرْغَانِ قُدْسِ شِيَا فِي
 رَبَابِ سَلَامَتِ نُبُوْنَهْ سَقَرَا قِيلُوبِ هَرَبِزِ
 مَرْمِلِ رِسَالَتِ اِيْلِيْشَامِي وَهَرَبِزِ بِيْعَبْرِ صَابِغِ
 نُبُوْتِ عَلِيْهِ السَّلَامِي رُوِي زَمِيْنْدَه سَرْكَشْكَاَنِ
 قَهْرِي بَقِي وَصَلَا لَتِ وَكُنْزِ اِهْلَانِ غَبْرَايِ كُفْرُو
 شَقَاوَتِ اَوْلَا نَلَرَهْ رَاهِ سَعَادَتِ اِيْمَانَهْ رَهْمَا
 وَجَا ذَهْ اِسْتِقَامَتِ اِسْلَامَهْ دَلَالَتِ بِيْتَا اَيْلَدِي
 وَيَا خُصُوصُكُمْ اَوَّلِ مَشَاهِدِ اَرْيَكَا وَمَا اَرْسَلْنَاكَ
 اِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِيْنَ وَاَوَّلِ سُلْطَانِ سَهْدِيَا
 كُنْتُ نَبِيًّا وَاَدْمُ مَرْيَمُ الْمَاءِ وَالْاَلْبِيْزِ يَعْبُو
 خَلَاوَدِ الْاَنْبِيَاءِ مُحَمَّدُ الْاَمِيْنِ حَضْرَتُكَ بَقِي رِسَالَتِ

[2^a]

ale'l-ıtlâk hazretlerinin bârgâh-ı samediyet-destgâhlarına olsun ki sürûşân-ı heft-âsmânı nâme-i hümayûn-ı vahy üzerine ümenâ ve mürgân-ı kuds-âşiyânı erbâb-ı saltanat-ı nübüvvete süferâ kılup her bir mürsel-i risâlet-ihtişâmı ve her bir peygamber-i sâhib-nübüvvet aleyhimü's-selâmı rûy-ı zemînde sergeşteğân-ı sahrâ-yı bağı u dalâlet ve gümrâhân-ı gabrâ-yı küfr ü şekâvet olanlara râh-ı sa'âdet-i î mânâ reh-nümâ ve câdde-i istikâmet-i İslâm'a delâlet-peymâ eyledi. Ve bâ-husûs ki ol şâh-ı erîke-i **ve mâ erselnâke illâ rahmeten li'l-âlemîn**¹ ve ol sultân-ı serîri **küntü nebiyyen ve Âdemu beyne'l-mâ'i ve't-tîn** yani hâtimü'l-enbiyâ Muhammedü'l-emîn hazretlerini risâlet-i

Ki, O yedi kat göğün meleklerini, ilâhî mesajı vahyetmek üzere görevlendirdi. Mukaddes yuvanın kuşlarını (melekleri) nübüvvet saltanatının erbabına elçi kıldı. Risalet ile görevli her bir muhteşem resulü, her bir nübüvvet sahibi peygamberi (selâm onların üzerine olsun); yer-yüzünde dalâlet ve zulüm sahrasında başıbozuklara, küfür ve şekavete sapanlara iman saadatinin yolunu gösteren birer rehber ve İslâm'ın dos-doğru yoluna kılavuz etti.

Özellikle “seni sadece âlemlere rahmet olarak gönderdik” ayetine mazhar olan ve “Hz. Adem su ile balçık arasında bir halde iken ben nebi idim” hadisinde ifade buyurulan o tahtın sultanı, son nebi Hz. Muhammed'i (s.a.v)

1 Enbiyâ, 21/107.

[2^b]

tâmme ile âmme-i âlemyâna irsâl buyurdu.

Beyt: Henûz Âdem miyân-ı âb u gil bûd
Ki o şâh-ı cihân u cân-ı dil bûd

Nesr: Ol nâhid-i a' bâ-i risâlet şimşîr-i bi'set-i ale'l-esvedi ve'l-ahmeri¹
hamâ'il kılup ahkâm-ı risâleti âmmeye îsâl buyurdu.

Beyt: Muhammedün seyyidü'l-ahyâri kâtıbeten
Ve mazharu'l-küllî min eltâfi Rahmânî

Nesr: Salavât-ı firâvân ve teslîmât-ı bî-pâyân ol server-i âlem seyyid-i
benî-âdem hazretlerine olsun ki ol sultân-ı kevneyn ve ol resûlü's-seka-
leyn hazretlerine netîce-i ittibâ' ümem-i sâlifeye kıyâs **küntüm hayre
ümmetin uhricet li'n-nâs²** vâki' olmuştur. Ve dürûd-ı nâ-mahdûd

tam elçilik vazifesi ile yeryüzündeki bütün insanlara gönderdi.

Beyit: Âdem henüz su ile çamur arasında idi
O, cihan şâhı ve gönül canı idi

Elçilik yükünü taşıyan O resul (s.a.v) siyah beyaz bütün insanlara
Allah'ın hükümlerini ulaştırdı.

Beyit: Muhammed bütün hayırlıların efendisidir
Rahmân'ın bütün lütuflarının mazharıdır

Âlemin reisi ve âdemoğullarının efendisi olan Hz. Peygambere (s.a.v.)
sonsuz salât u selam olsun. İki âlemin sultanı, insanların ve cinlerin
peygamberi olan Hz. Muhammed'e (s.a.v.) tâbi olmanın sonucu olarak,
geçmiş ümmetlere kıyasla 'Siz, insanlar için (Allah tarafından seçilip)
çıkartılmış en hayırlı ümmet oldunuz (ümmeysiniz)' âyeti inmiştir .

1 Orijinal metinde 'kırmızıya' şeklinde geçmektedir. Bu kelime ile de beyaz insanlar kasdedilmektedir. Türkçede anlaşılır olamayacağı için 'beyaz' kelimesini daha uygun bulduk.

2 Â-i İmrân, 3/110.

نَامَه اِيْلَه عَامَه عَالِيَا نَه اِرْسَال **يُورْدِي**
بَيْت هَمُوَزَادَمِ يَان اَب و سَكَل بُوَد
 يَكِه اَوْشَاه چِهَان و جَان دِل بُوَد **نَشْر اَوَل**
 نَاهِيض اَعْبَاء و رسالت شَمَشِير بَعِثَتْ عَلَيَّ لَا سُوَد
 وَا لَا تَحْمِي هَمَائِل قُلُوب احْكَام رسالت
 عَامَه يَه اِيصال **يُورْدِي** **بَيْت** عَمْد سِنْد
اَلْاَخْيَار قَامِيَه **وَمُظْهِرُ الْكُلِّ مِنَ الظُّلُمِ رَحْمَت**
تَفَرُّصَلَوَاتِ فِرَاوَان **وَتَشْيِمْ اَيَّ بِي پَا يَان**
 اَوَل سَرَوَر عَالَم **وَسَيِّد بَهَادَم** **حَضَر نَهْرِيَه**
 اَوَل سُوِيَكِه **اَوَل سُلْطَان كُونِيَه** **اَوَل رَسُوْل**
النُّفَلِيَه **حَضَر نَهْرِيَه نَبِيَجَه اِيْتِيَاع اَمِيَه**
 سَالِفَه يَه قِيَاس **كَتَمَه خِيَرَامَه اَخْرَجَتْ**
اَلْاَسْمَار **وَاَقْع اُولِيَشْدَن** **وَدُرُوْد نَاهِدُوْد**

أَرْوَاحُ مُقَدَّسَةٍ أَوْلَادُ وَاصْطَبَايَا وَدَرْيَةِ أَوْلَادِ
 هَمَزِي اِيَسْمَانِ شَرِيعَتِكَ نَحْبِهْ هَذَا هِي
 وَتَسْنَاءَ طَرِيقَتِكَ كَوَكِبِ بِرِجْنِيَا سَبِيدُ
أَمَّا بَعْدُ بُوَحْبِيرُ بِرِيقْصِيرِ قَلِيلِ الْبِصْنَاءِ
 دَعْبِلِ الْبِصْنَاءِ الْخُتَابُ إِلَى رَبِّهِ الْغَايَةِ
 بُوَزَاوَقْلِي عُمَانِ شَاكِرِ دِيرِكَةِ عُنُورِ كَرَامَتِهِ
 عَلَوِ عَرَبِيَّتِهِ وَفَارِسِيَّتِهِ بِهِ وَفُنُونِ حُسْنِ
 خَطِّ وَأَشْعَارِ وَأَدَبِيَّتِهِ بِهِ صَرْفِ وَأَنْلَرِكِ
 هَمَزِي زَلْزَلَتِكَ تَعْلَمُ وَتَعْلَمُ بِرِجْنِي حَرْفِ عَرَفِ
 آيَلِشِ اِيْدِرِ وَبِرِيقْصَارِ دَجِي فُنُونِ هَبِئَتْ
 وَهَدَمَتْ دَنْ وَجَعَرَأَفِيَا وَمُقَابِلَتِهِ دَنْ
 بِهَرَةِ مَسْدُ وَبُوَمَذْ كُورَانِكِ نَحْبِيرُ وَنَقْصِيرُ
 تَرْسِيمِنْدَةِ دَجِي عَلَى هَذَا الْكُتَابِ مُنْهَرَةِ بَسْدُ اِيْدِرِ

[3^a]

ervâh-ı mukaddese-i evlâd u ashâbı üzerine olsun. Her biri âsmân-ı şerî'atın necm-i hüddâsı ve semâ-i tarîkatın kevkeb-i pür-ziyâsıdır.

Ammâ ba'du, bu hakîr-i pür-taksîr kalîlül-bidâ'a dahîlû's-sînâ'a el-muhtâcu ilâ Rabbihi'l-gâfir Bozoklu Osmân Şâkir der ki ömr-i girân-mâyemi ulûm-ı Arabiyye ve Farisiyye'ye ve fûnûn-ı hüsn-i hat ve eş'âr ve edebiyyeye sarf ve anların her birerlerinin ta'allûm ve ta'lîm-lerini harf-be-harf eylemiş idim ve bir mikdâr dahi fûnûn-ı hey'et ve hendeseden ve coğrafîya ve mukâyeseden behremend ve bu mezkûrâtın tahrîr u tasvîr u tersîminde dahi alâ kadri'l-kifâye şöhrebend idim.

Onun evlat ve ashabının mukaddes ruhlarına da sayısız selam ve dualar olsun. Her biri şeriat semasının yol gösterici, tarikat semasının da aydınlık yıldızıdır.

Gelelim konumuza: Bu pek kusurlu hakir, ilimsiz ve marifetsiz, bağışlayan Rabbine muhtaç olan Bozoklu Osman Şâkir der ki, değerli ömrümü Arabî ve Farisî ilimlere, hüsn-i hat sanatına, şiir ve edebiyata sarf etmiş, her birinin öğrenim ve öğretimlerini eksiksiz yapmış idim. Biraz da astronomi, geometri, coğrafya ve mukayeseden (meteoroloji-ölçü bilimi) nasiplenmiş, tüm bu zikredilenlerin yazımında, tasvirinde ve resimlemesinde yeterince şöhret bulmuştum.

[3^b]

Vaktâ ki şâh-ı Îrân Feth Ali Şâh-ı Kaçar tarafından Askerhân nâmında bir sefir-i pür-tedbîr cânib-i devlet-i aliyye-i Osmaniyye'ye mütevec-cih ve kâsıd ve nâme-reslik hidmetiyle Âsitâne-i sa'âdet-âşiyâneye vârid olmuş idi ve yine anın akibinde şâh-ı mezkûr cenâbları cânibinden ve veliyyü'l-ahdi ve nâ'ib-i saltanatı olan Şehzâde Abbâs Mirzâ tarafından nâme ve hedâyâ ile Hoy Müftîsi Hâcî İbrâhîm nâmında bir sâhib-i kiyâ-set ve ehl-i firâset kimesne ittihâd ve tehâbb-ı devleteyn için me'mûr olup Âsitâne-i aliyyeye vürûd ve südde-i seniyyeye su'ûd itmiş olmağın

İran Şahı Feth Ali Şah Kaçar¹ tarafından Osmanlı Devleti'ne nâme götürmek üzere gönderilen Asker Han adında tecrübeli bir elçi İstanbul'a gelmişti. Ardından zikredilen İran Şahı ile veliahtı ve saltanat naibi olan Şehzade Abbas Mirza² tarafından iki devletin birliği ve dostluğu için zeki ve feraset sahibi Hoy³ Müftüsü Hacı İbrahim'i görevlendirmiş, O da bir nâme ve çeşitli hediyelerle İstanbul'a gelmiş ve sultanın huzuruna çıkmış idi.

- 1 Feth Ali Şah (d.1771-ö.1834): 1797-1834 yıllarında hüküm süren İran şahı. Kaçar ailesinden Hüseyin Kuli Han'ın oğludur. Hanedanın kurucusu amcası Ağa Muhammed Han'ın 1797'deki ölümü üzerine tahta geçmiştir.
- 2 Abbas Mirza (d.1789-ö.1833): Babası Feth Ali Şah'ın en büyük oğlu olmadığı halde veliaht ilan edilerek İran ordusunun komutanlığına getirilmiştir. Babasının sağlığında 25 Ekim 1833'te çıktığı bir sefer sırasında vefat etmiştir.
- 3 Hoy: Güney Azerbaycan'da (İran) bulunan bir şehirdir. Nüfusunun çoğunluğunu Azerbaycan Türkleri oluşturmaktadır.

ایشور بیلک ایکی کوریک یی بیش سته بی ره صارت
 شهر یقینک آوا سیلنده **خضر** پادشاه اسلامپناه
 زحل پایگاه **انج** سپاه دارا را یی وایمکند
 در **جرحه** و فریدون **قتر** دادارد اوز
 شهر یار عدالت کتر **مهر** سپهر جهانپا یی ماه
 اویج کشور سیستان **سهر** را یی ملک عثمانی
بیت امانت دارا اسرار الهی **دیر** یکمانه در یای
 شاه **نر** صاحبقران زمان **شکمان** مکان
 خدیو دوران **مرکز** دایره امانت **دو** جهان
 عالم **سپه** شاه معظمت **مولى** ملوک العربی
 والجه **بیت** ضرب تبع خوفشانند
 چکر افرنج رنج **دست** و نه نندن و یلر خلق
 آلمان و آلمان **نر** خلاصه امانت سلطنت

[4^a]

işbu bin iki yüz yirmi beş senesi ramazân-ı şerîfinin evâsıtında hazret-i pâdişâh-ı islâm-penâh zuhal-pâyegâh encüm-sipâh Dârâ-rây vü İskender-der Cem-haşem ü Ferîdûn-fer Dâdâr-ı dâd-âver şehriyâr-ı adâlet-güster mihr-i sipihr-i cihân-bânî mâh-ı evc-i kişver-sitânî serîr-ârây-ı mülk-i Osmanî

Beyt: Emânet-dâr-ı esrâr-ı ilâhî
Dür-i yekdâne-i deryâ-yı şahî

Nesr: Sâhib-kırân-ı zamân Süleyman-mekân hidîv-i devrân merkez-i dâire-i emn ü emân rûh-ı ecsâm-ı âlem şehinşâh-ı mu‘azzam mevlâ-i mülûki’l-Arabi ve’l-Acem

Beyt: Darb-ı tîğ-i hûn-feşânından çeker Efrenc renc
Dest-i kahrından diler halk el-âmânu vel-emân

Nesr: Hülâsa-i e‘âzım-ı selâtîn

Bunun üzerine 1225 senesi Ramazan ayının ortalarında (Ekim 1810) Müslümanların sığınağı, yüceler yücesi ve kumandanların yıldızı olan padişahımız, âdil hükümdar, adalet dağıtan sultan, gökyüzünün güneşi ve ayı, Osmanlı tahtının sahibi,

Beyit: İlâhî sırların emanetçisi
Şahlık denizinin inci tanesi

zamanın güçlü hükümdarı, korkusuzluk ve emniyet dairesinin merkezi, âlem cisimlerinin ruhu, şahlar şahı, Arap ve Acem meliklerinin efendisi,

Beyit: Kan saçan kılıcından Avrupalılar belada
Halk kahrından dolayı emanlar dilemede

Büyük sultanların seçilmişî,

[4^b]

ve zübde-i emâcidi'l-mülûki ve'l-havâkîn sultânü'l-berreyn ve hâkâ-nü'l-bahreyn hâdimu'l-haremeyni's-şerîfeyn elâ ve hüve's-sultânu ib-nu's-sultan el-gâzî Sultân Mahmûd-i Sâni-yi Adlî ibnu's-sultân Abdülhamîd Hân edâ mellâhu saltanatehü bi't-te'yîdâtî's-sübhâniyyeti fi'l-erîketi'l-Osmâniyye ilâ âhiri'd-dühûri ve'l-ezmân

Beyt: Âmine âmine lâ-erdâ bi-vâhidetin
Hattâ udîfe ileyhâ elfü âminâ

hazretlerinin dahi irâdet-i hümayûn-ı şevket-makrûnları şâh cenâblarına ve şehzâdesi Abbâs Mirzâ taraflarına nâme-i hümayûn-ı mehâbet-meş-hûn ve hedâyâ-yı bahâyâ-yı gûn-â-gûn irsâline ta'alluk etmeğin taraf-ı devlet-i aliyye ve cânib-i saltanat-ı

en şerefli meliklerin ve hakanların özü, iki kıtanın sultanı, iki denizin hakani, Mekke ve Medine'nin hâdimi Sultan Abdülhamid'in (I. Abdülhamid) oğlu Sultan oğlu Sultan Gazi Mahmud-ı Adlî (II. Mahmud¹-Allah O'nun saltanatını daim eylesin. Ahir ömrüne kadar Osmanlı tahtında makamını güçlendirsin).

Beyit: Âmin, âmin, bir âmine razı olmam
Bin âmin oluncaya dek razı olmam

hazretlerinin (Allah, onun saltanatını Osmanlı tahtında daim eylesin) istek ve düşüncelerini ihtîşamlı bir name ve türlü türlü kıymetli hediyeler ile İran Şahına ve şehzadesi Abbas Mirza'ya ulaştırması için

1 Mahmud II. (d.1785-ö.1839): 1808-1839 arasında Osmanlı padişahı. Osmanlı Devleti'nde köklü yenilikler gerçekleştiren ilk padişahur. Yeniçeri ocağını kaldırmış, modern öğretim kurumları ile ilk modern tıp okulunu açmıştır. Adli mahlasiyla şiirler yazmış, müzikle ve hat sanatıyla ilgilenmiştir.

وَزَيْدٌ أَمَاجِدُ الْمُلُوكِ وَأَكْثَرُ مِنْ مُلْطَانِ
 الْبَرْزِ وَخَالِدٌ الْفَرَسِ خَلِيدٌ الْكُرْمِينِ الشَّرِيفِ
 الْأَوَّلُ هُوَ السُّلْطَانُ بْنُ السُّلْطَانِ الْعَسَاكِرِ
 سُلْطَانِ مُحَمَّدٍ ثَانِي عَدْلِي خَانِ
 ابْنِ السُّلْطَانِ عَبْدِ الْمُجِيدِ خَانِ دَامَ اللَّهُ
 سُلْطَنَهُ بِالسَّابِقَاتِ السُّجَايَةِ فِي الْأَرْبَعِ
 الْعَشَايَةِ إِلَى الْخَيْرِ الدُّهْرِ وَالْأَزْمَانِ
 أَمِينِ أَمِينَ الْأَرْضِ بِوَالِدِهِ سَخَا نَصِيفِ الْيَمِينِ
 الْفَتَا أَمِينَا حَضَرَ تَلَمِيذُكَ دَجَارِادَتِ هُمَاوِي
 شَوْكَةُ قَرُونِ بَرِي شَاهِ جَنَابِ بَرِيَّةِ وَشَهْرَادَةِ بَحْ
 عَبَّاسِ مِيرْزَا مَطَرِ قَلْبِيَّةِ نَامَةِ هُمَاوِي نَهَابِ شَمُورِ
 وَهَذَا يَارِي نَهَايَايَ كُونَا كُونِ ارْمَايَةِ مَعْلُوكِ
 اِيْتَمَكُزْ طَرَفِ دَوْلَتِ عَلِيَّةِ وَجَانِبِ مَلْعَلَتِ

مَیْنَه نَزَّ یُؤُکَ اِیْلَیْ اُولَه رَفِیْ عَلَمَاءَ کِرَامَتِ ۞ وَ
 مَوَالِیْ عِظَامَدَن ۞ فَتَبَلَّتْ لَوْ یَسْتَفِیْ زَادَه مَسْیَدِ
 عَبْدِ الْوَحْشِ بَا فَتَبَدَّى دَا عِبْرَتِیْ رَسَالِیْ وَلَقَدْ فَدَه ۞
 بَیْنَه عَلَمَاءَ کِرَامَتِ ۞ وَ مَدَرِیْ بَیْنِ دَوِیْ لَا حِیْرَامَدَن ۞
 عَبْدِ دَا عِیْ شَا کَرِیْ فَا رِیْ سِیْ تَرْجَمَانِیْ جَدِ مِیْیِ اِیْلَه
 مَعِیْنَتِیْ فَتَبَدَّى مَوِیْ اِلَیْهِ مَأْمُورِ ۞ وَ اَلْبَیْرُ یُخْلَعُ
 اِیْلَه سَعِیْیِ مَشْکُورِ ۞ یُؤُودِ یَلَرِ ۞ اِیْشَانَه سَعَادَتِ
 اِیْشَانَه دَن اَسْکَدَارِ لَطَافَتِ مَدَارَه عُبُودِیْزِ اَشَا سِنْدَه
 فَوَازِ مَعَارِفِ مَعْنَا دِیْیَه یُوْ سَاخِصَه سُنُوحِ ۞ وَ مَهْمُورِ
 مَنَاقِبِ سَهْمِیْیَه یُوْ وَاخِصَه وَضُوحِ ۞ اَیْلَیْ کِه
 اَسْکَدَارِ سَعَادَتِ مَدَارِ دَن تَا دَارِ سُلْطَنَتِ شَا اِیْرَانَه
 وَ اَرْجَه هَرِیْزِ مَنَازِلِ وَ مَحَافِلِ ۞ سَاعَتِ بِسَاعَتِ
 نَدَبِیْنِ وَ عَظْمِیْرِ ۞ وَ هَرِیْزِ فَرِیْ وَ یَلَا دِکَ اَشْکَا لَیْ

[5^a]

seniyyeden büyükelçi olarak ulemâ-i kirâm ve mevâlî-i izâmdan fazîletlü Yâsincizâde Seyyid Abdülvehhâb Efendi dâ'îleri irsâl olundukda yine ulemâ-i kirâm ve müderrisîn-i zevî'l-ihtrâmıdan bu abd-i dâ'î-i Şâkir'i Fârisî tercümânlığı hidmeti ile ma'îyyet-i efendi-i mûmâileyhe me'mûr ve ilbâs-ı hil'at ile sa'yini meşkûr buyurdular. Âsitane-i sa'âdet-âşiyâneden Üsküdar-ı letâfet-medâra ubûrumuz esnâsında fu'ad-ı ma'ârif-mu'tâdîma bu sâniha sünûh ve zamîr-i menâkıb-semîrime bu vâziha vuzûh eyledi ki Üsküdar-ı sa'âdet-medârdan tâ dâr-ı saltanat-ı Şâh-ı Îrân'a varınca her bir menâzil ü mehâfili sâ'at-be-sâ'at tedkîk u tahrîr ve her bir kurâ ve bilâdın eşkâlini

büyük âlimlerden ve üst düzey kadılardan faziletli Yasincizâde Seyyid Abdülvehhâb Efendi büyükelçi olarak gönderildi.

Ayrıca büyük âlimlerden ve saygıdeğer müderrislerden olan bendeniz Şâkir, anılan elçinin maiyetine Farsça tercümanı olarak tayin edildim. Daha sonra büyükelçiye hil'at¹ giydirilerek yapacağı çalışmalar için teşekkür edildi.

Saadet yuvası İstanbul'dan güzel ve latif Üsküdar'a geçişimiz sırasında gönlüme, Üsküdar'dan İran Şah'ının saltanat merkezine varıncaya kadar her durak ve konak yerlerini saati saatine inceleyip yazma, her köy ve şehrin görüntülerini

1 Hil'at: Eskiden padişah veya vezir tarafından takdir edilen, beğenilen kimselere giydirilen süslü elbise, kaftan.

[5^b]

ve resimlerini tenmîk u tasvîr ve esnâ-yı râhda müşâhede ve istimâ' eylediğim dekâyık ve vekâyî'i dürûğ-ı bî-fürûğ olmayarak tahkîk ve tastîr idem. Zirâ dürûğ bir dâğ-ı ciger-sûzdur ki biri yüz yerine giçer ve encâmı pesendîde olmadığından mâ'adâ lafzı iki yüzlülük ma'nâsını iş'âr ider.

Kıt'a: Zebân-ı pâkı nâ-pâk itme zinhâr
Kelâma mezc edip levs-i dürûğu
Eger kâzib degilsen nûr-i sıdkın
Çıkar gerdûn-i gerdâna fûrûğı

Nesr: Herkes ki kemân-ı gümân ve şast-ı zebândan tîr-i dürûğu pertâb ider, kendini garaz-ı fâsitle hedef-i sihâm-ı itâb ve ol kezibi sebebi ile tâk-ı revâk-ı ihtîşâmını harâb u yebâb ider.

Nazm: Yaz gönül levhine bu harfî tamâm

ve resimlerini çizip tasvir etme ve yol boyunca gördüğüm ve duyduğum incelikleri ve olayları yalansız araştırıp satırlara dökme fikri doğdu. Zira yalan, ciğeri yakan öyle bir yaradır ki biri yüz yerine geçer ve sonu iyi olmadığı gibi, ikiyüzlülük anlamına da gelir.

Kıt'a: Güzel dilini kirletme asla
Katarak sözüne yalan kirini
Yalancı değilsen, doğruluk nurun
İşğînı dönen feleğe (gün yüzüne) çıkar

Her kim şüphe yayından ve dil zihgirinden yalan okunu fırlatırsa, kötü niyeti yüzünden azar oklarının hedefi olur. Bu yalanı sebebiyle ihtîşâm kubbesini yıkıp bozar.¹

Nazım: Gönül levhasına bu sözü eksiksiz yaz

1 Yalan konuşan birinin tepki göreceğine ve yalanı dolayısıyla güvenilirliğinin kalmayacağına işaret edilmektedir.

وَرَسْمَلَرِی تَبْقُ وَصَوْرَتِ وَأَشْنای رَاهَنده
 مُشَاهَدَه وَایستماع اَلْمَدْرِکَرِ قَائِلِ وَوَقَائِعِی دُرُوعِ
 بِیَقْرِوعِ اَوَّلِیَّه رَفِی عَقِیقِ وَصَعِیقِ اَیْدَمَرِ
 نَزِیرِ اَدْرِوعِ بِرِذَاعِ جِکْرَسُوزِ دُرُکِ بِرِی نُوْزِ بِرِی
 بِکَیْزِ وَأَنْجَامِی بِسَنَدِ یَلَدِ اَوَّلِیَّه بِعِزْدَنِ مَاعِدَا
 لَقَطْلِی اِیْکِ یُوْزِ لَیْسِ مَعْنَا بِسَنَدِ اَیْدَمَرِ **مِثْلَه**
 زَبَانِ نَایِ نَایِ نَایِ اِیْتَمَه زِیْنَهَارِ کَلَامَه مَرْجِ اِیْدَمَرِ
 لَوْبِ دُرُوعِ اَکْرَکَا ذِیْنَه کَلَسَنَ نُوْرِ صِدْقِ
 جِغَرِ کُرْدُوْنِ گِرْدَانَه فُرُوعِی نَمَرْ کُتْ کِیْ کَمَانِ
 کَمَانِ وَصَصَبِ زَبَانْدَنِ بِرِدِ دُرُوعِ بِرِی نَایِ
 اَیْدَمَرِ کَنْدِیْ عَرَضِ فَایْدَمَرِ هَدِیْ بِسَنَدِ عِیَابِ
 وَ اَوَّلِ کَدِیْ سَبْجِ اِیْلَه طَارِی رَوَاقِ اَحِیْثَا بِرِی خَرَابِ
 وَیَسَابِ اَیْدَمَرِ **نَقْم** یَا زُکُکُلِ لَوِجِنَه یُوْجِنِی نَمَامَرِ

راسب اولتر مخالف اولسه کلامه هرنه سوزده
 که اوله بوی دروغ کورمز اهل بصیرت انده فروغ
 صبح کاذب نهن که ایندی ظهور دیل اوراندی که
 ابدیه قصه زور سید فله صبح سایه فاولدی بید
 طافدی عایت دلیته خیط سفید کسندی بیغ سفق
 اودمراق کورمه بیسین یوزنده کی قافی قطع اولسه
 روا اوله اوزبان که سوزنده اولایلا ویلا
 نثر **الحاصل** جمله سرکه مشغری و سیرکوه و دشغری
 مکتوب و **سفرنامه** مرغوب قبله که نظر اید
 ذوات کرامه علیه سماع و مصورا و لدیفی خدیشد
 مشاهده رتبه سته و ریشایقاعی حاصل اوله و بو
سفرنامه قون تاریخ و جغرافیا و انشا و ادبیه
 شایلد و **ولایت** کا اسکدر بومینوالا و زره رستم و لدیفی

[6^a]

Râst olmaz muhâlif olsa kelâm
 Her ne sözde ki ola bûy-i dürûğ
 Görmez ehl-i basîret anda fûrûğ
 Subh-i kâzib kaçan ki itdi zuhûr
 Dil uzatdı ki ide kıssa-i zûr
 Sıdkile subh-i sâdık oldu bedîd
 Takdı anın diline hayt-ı sefid
 Kesdi tîğ-i şafak o dem anı
 Görme misin yüzündeki kanı
 Kat' olunsa revâ ola o zebân
 Ki sözünde ola hilâf u yalan

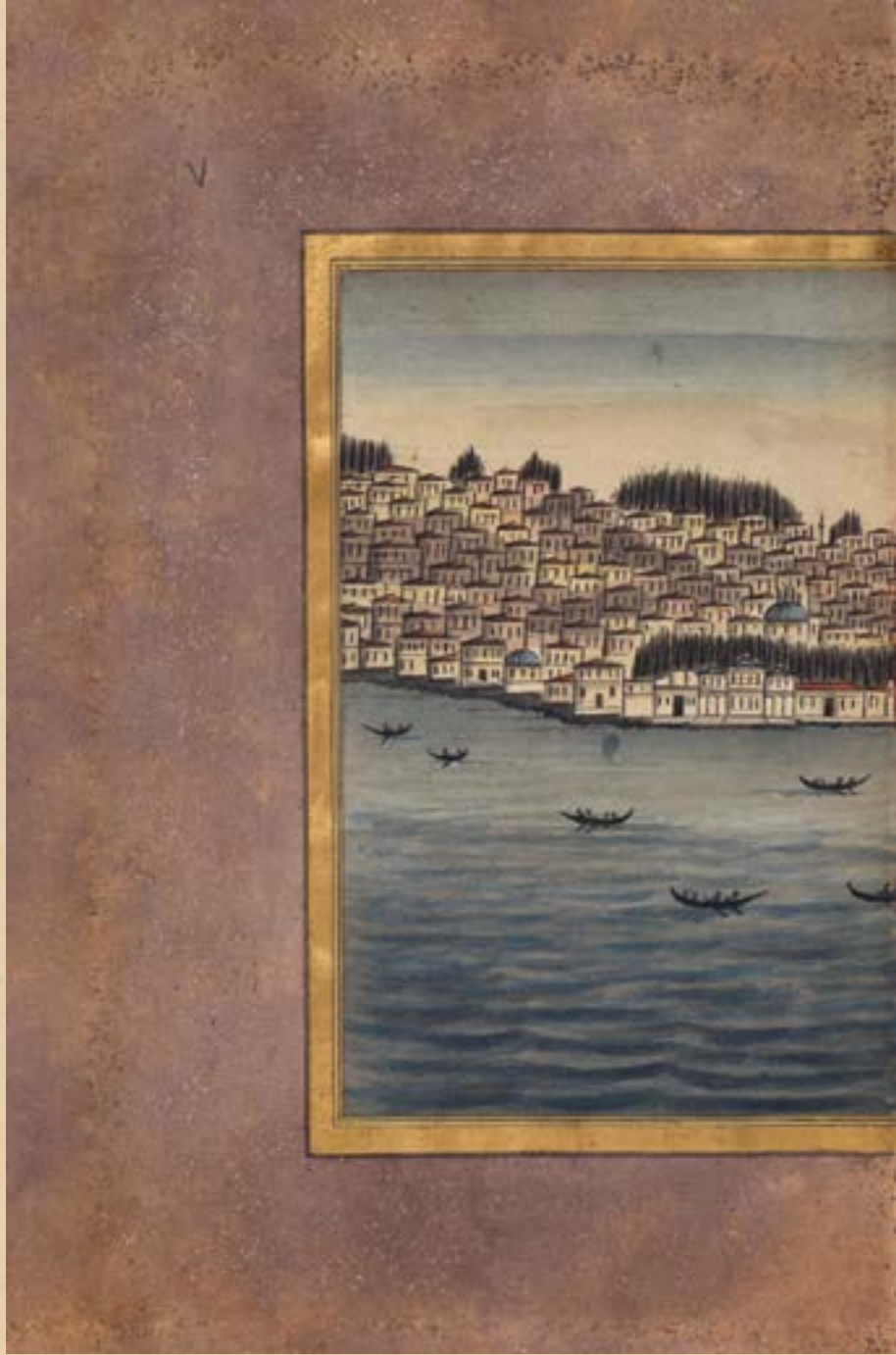
Nesr: El-hâsıl cümle sergüzeştemizi ve seyr-i kûh u deştimizi mektûb ve bir sefâretnâme-i mergûb kılam ki nazar iden zevât-ı kirâma ilm-i semâ'ı ve musavver olduğu haysiyyetden müşâhede rütbesine karîb intifâ'ı hâsıl ola. Ve bu sefâretnâme fûnûn-ı târîh ve coğrafıyaya ve inşâ ve imlâya şâmilidir. Evvelâ teberrüken Üsküdar bu minvâl üzere resm olundu.

Muhâlif bir söz düzgün olmaz
 Hangi sözde olursa yalan kokusu
 Basîret ehli onda ışıık görmez
 Yalancı sabah zuhur edince
 Yalan kıssayı anlatmak için dil uzattı
 Gerçek sabah sıdk ile ortaya çıktı
 Onun diline beyaz ipi taktı
 O an şafak hançeri onu kesti
 Görmez misin yüzündeki kanı?
 O dil revâdır eğer kesilirse
 Ki yalan ve hilâf olur sözünde

Kısacası, bütün seyahatimizi, seyrettiğimiz dağları ve ovaları yazılı hâle getirmek istedim. Öyle bir sefâretnâme arzu ettim ki ona göz atan büyük zatlar bilgilensinler ve resimli olması dolayısıyla gözle görme derecesine yakın faydalansınlar. Bu sefâretnâme yazılırken tarih ve coğrafya fenlerinin yanında güzel yazı ve yazım kuralları da dikkate alınmıştır.

İlk olarak, uğur getirsin diye bu suretle Üsküdar'ın resmi çizildi.

[6^b] [7^a] Üsküdar

[7^b]

Bu timsâl-i pür-hayâl Üsküdar-ı letâfet-medârın Beşiktaş cânibinde Dolmabahçe iskelesinden görünüşü vechi üzere Şemsîpaşa Sarayı'ndan yukarıcadan Kızkulesi'ne gelinceye dek heykel-i bî-bedelidir. Üsküdar-ı letâfet-karâr bu gûne terkîm ve bu nev' üzere ter-sîm olundukdan sonra **bismillâhi mecrâhâ ve mürsâhâ inne rabbî le-gafûrûn rahîm** deyüp piyâde zevraka râkib ve cânib-i Üsküdar'a zâhib olup ol cây-ı cân-fezâya ve ol mahall-i dil-güşâyâ ubûrumuz ve menzilhânesinde beytûtet ve gubûrumuz vâki' oldu. Ferdâsı bin iki yüz yirmi beş senesi Ramazân-ı Şerîfi'nin yirminci mübârek hamîs günü

Bu hayal dolu resim, güzel ve latif Üsküdar'ın Beşiktaş tarafında Dolmabahçe iskelesinden görünüşü olup, Şemsipaşa Sarayı'ndan¹ Kızkulesi'ne gelinceye dek benzersiz bir tablosudur. Güzel ve latif Üsküdar'ın bu şekilde yazılıp, resmi çizildikten sonra '**Bismillahi mecrâhâ ve mürsâhâ inne Rabbî leğafûrun rahîm**'² deyip yürüyerek kayığa bindik ve Üsküdar'a doğru yola çıktık. Can artıran ve gönle ferahlık veren bu yere geçtiğimizde konak yerinde geceledik. Ertesi gün, 1225 senesi Ramazan ayının yirmisi, mübarek Perşembe günü

1 Şemsipaşa Sarayı: Üsküdar sahilinde, Şemsi Paşa tarafından III. Murad için yaptırılan ve sultana hediye edildiği için "Şerefli Yer" anlamına gelen "Şerefabad" adıyla anılan sahil sarayıdır. Bkz. Ahmet Yüksel Özemre, *Hasretini Çektiğim Üsküdar*, Kubbealtı Yayınevi, İst. 2007, s. 75.

2 "Onun yüzüp gitmesi de durması da Allah'ın adıyla. Şüphesiz Rabbim çok bağışlayandır, çok merhamet edendir." Hûd, 11/41.

بُوَمِشَالِ هِرْخِیَا لَاسْکَدَارِ لَاطَا قَئِمْدَارِ لَاسْکَدَارِ
 بَیْکَ کُطَاشْ جَا بَیْشَدَنَ مَولَمَهْ بَا نَچَهْ اِسْکَکَهْ سَیْنَدَنَ
 کُورِ بَیْشِ وَ جَیْهَیْ اُوزَرَهْ شَمْسِ پَاشَا سَرَا یَیْنَدَنَ
 یُوقَارِ بَیْجَهْ دَنَ قِرْقَلَهْ سَیْنَهْ کَلْجَهْ یَهْ دَکْ هَیْکَلِ
 پِی بَدَلِیْدُرْ اِسْکَدَارِ لَاطَا قَئِمْدَارِ قَرَارِ بُو کُورَهْ زَیْفَمِ
 وَ بُو تَوَعْ اُوزَرَهْ نَرَسِیْمِ اُولُنْدُقْدَنَ مَکَرَهْ
 بَیْکَ لَاطَا لَاطَا لَاطَا لَاطَا لَاطَا لَاطَا لَاطَا لَاطَا
 رَاجِیْ دَیُوبْ پَیَا دَهْ رُوزْ دَهْ رَا کِیْ
 وَ جَا بَیْ اِسْکَدَارَهْ ذَا هَبْ اُولُوبْ اُولْ جَا یِ
 جَا نَغْزَا یَهْ اَوَّلْ تَحْمِلْ دَکْشَا یَهْ عُبُورِ بَیْزِ
 وَ مَیْزِ نَخَا نَهْ سَیْنَدَهْ بَیْشُوتْ وَ عُبُورِ بَیْزِ وَاقِعْ
 اُولَمِ قَرْدَا یِ بَیْکْ اِیْکُوزِ بَیْکْ اِیْکُوزِ
 رَاقِیْدَانْ شَیْخِ بَیْکْ بَیْکْ بَیْکْ بَیْکْ بَیْکْ

آواز بر طربین نگهیل و بار کراغیر باز کجیرانه
 تحسین و لیلوب و قن سحر فیض لمرده اسبان باد
 ستیاغیرا ماده و پیر و بال عزت کشته
 قلیوب و رهبر میرزاه قرنا له دال و اول قریه
 منزلیا نقال و احمال اولوب **دژن ساعت**
 مرور دند منکره اول قریه به سرول و بیوتست
 ایچون مپنمان خانه به دخولیز واقع اولدی
 اول سب انده ارا میده و ایستراحت ایچون
 خوابین اولندی **خفی** د کلدز که
 امکدار سعادت قناره نسبت قریه قرنا
 بر مرغ شکسته بال مقدار رجه دن اذربیران
 رسنه ویشالی بویه مصعشر و خانه کوی
 استدک و قلیل مصور و فیلندی

[8^a]

levâzım-ı tarîk tekâmîl ve bâr-ı girânımız bârgîrâna tahmîl olunup vakt-i seher-i feyz-eserde esbân-ı bâd-seyyânımız âmâde ve perr u bâl-ı azîmet küşâde kılınup rehberimiz râh-ı Kartal'a dâll ve ol karye menzil-i eskâl u ahmâl olup dört sâ'at mürûrundan sonra ol karyeye nüzûl ve beytûtet için mihmânhâneye duhûlümüz vâki' oldu. Ol şeb ânda ârâmîde veistirâhat için hâbîde olundu. Hafî degüldür ki Üsküdar-ı sa'âdet-karâra nisbet karye-i Kartal bir mürğ-i şikeste-bâl mikdârıncadur. Ez behr-i ân resm ü timsâli böyle musağğar ve hâneleri endek ü kalîl musavver kılındı.

bütün yol malzemelerimiz ve ağır yüklerimiz hayvanlara yüklendi. Ertesi gün seher vaktinde rüzgar gibi esecek atlarımız hazırlandı. Kol kanatlarımız gitmek üzere açıldı. Rehberimizin gösterdiği Kartal'a doğru yola çıktık. Bu köy, ağır yük taşıyanların konak yeridir. Dört saat süren yolculuktan sonra o köye indik ve geceleme için misafirhaneye giriş yaptık. O gece orada dinlenmek ve istirahat etmek için uyuduk. Gizlemeye gerek yok, Saadet yurdu Üsküdar'a göre Kartal köyü kanadı kırık bir kuş gibidir. O yüzden resmi ve görüntüsü küçücük, evleri de azıcık resmedildi.

[8^b] Kartal

اندن دخی صیاج پُر خاج هَنگامندہ برنیشنان سبب
 صبارغا را ولوب سونی مَمَنید همت و ارغوا وینار
 عزیمت **ککبوره** طرفینہ قیلند ہی بارانی مانتو
 طوفانندن اغشته و مظلول و حیا مہ لَر مَیزاب نایب
 قدرتِ ایلہ شستہ و مَغسُول و اولہ رَق بَش ماعست
 یحیدکدہ **ککبوره** دُخولمز واقع اولدی انا مَعَدَم
 موناخیز حکمتہ واروب سَفر مولا نایک و رُود دخی اخبار
 و مرتبہ سَینا شِعار اَبلش ایدی اعیان بلدہ اولان
 بَد کردار یعنی سَمَرچی بیرا قدار ویر خیرا یَقَم و
 باغی مَتَم اُولمَیز نَبیت **إِن لَنَا احْمِرَةً**
عِجَافًا یا کلن کُل بَکَلہ اِکامًا محَل نَزولہ
 قَیْبنا یَلِیوُب مَفرخانہ ویرانہ نَزولید واقع
 اولدی **ککبوره** دخی بَورسَمہ نَصویر اُولمَدی

[9^a]

Andan dahi sabâh-ı pür-necâh hengâmında ber-nişînân-ı esb-i sabâ-reftâr olup sevk-i semend-i himmet ve irhâ-i inân-ı azîmet Gekbuze [Gebze] tarafına kılındı. Bârân-ı mânend-i tûfandan âğişte ve matlûl ve câmelerimiz âb-ı nâb-ı kudret ile şüste ve mağsûl olarak beş sâ'at geçdikde Gekbuze'ye duhûlümüz vâki' oldu. Ammâ mukaddem konakçımız mahkemeye varup sefir-i mevlânânın vürûdunu ihbâr ve mertebesin iş'âr eylemiş idi. A'yân-ı belde olan bed-girdâr yani Semerci Bayrakdâr bir har-ı lâ-yefhem ve bâgî-i müttehem olmağın

Beyt: İnne lenâ ahmiraten icâfen
Ye'külne külle leyletin ikâfen

mahall-i nüzûl ta'yîn eylemeyüp menzilhâne-i vîrâneye nüzûlümüz vâki' oldu. Gekbuze dahi bu resme tasvîr olundu.

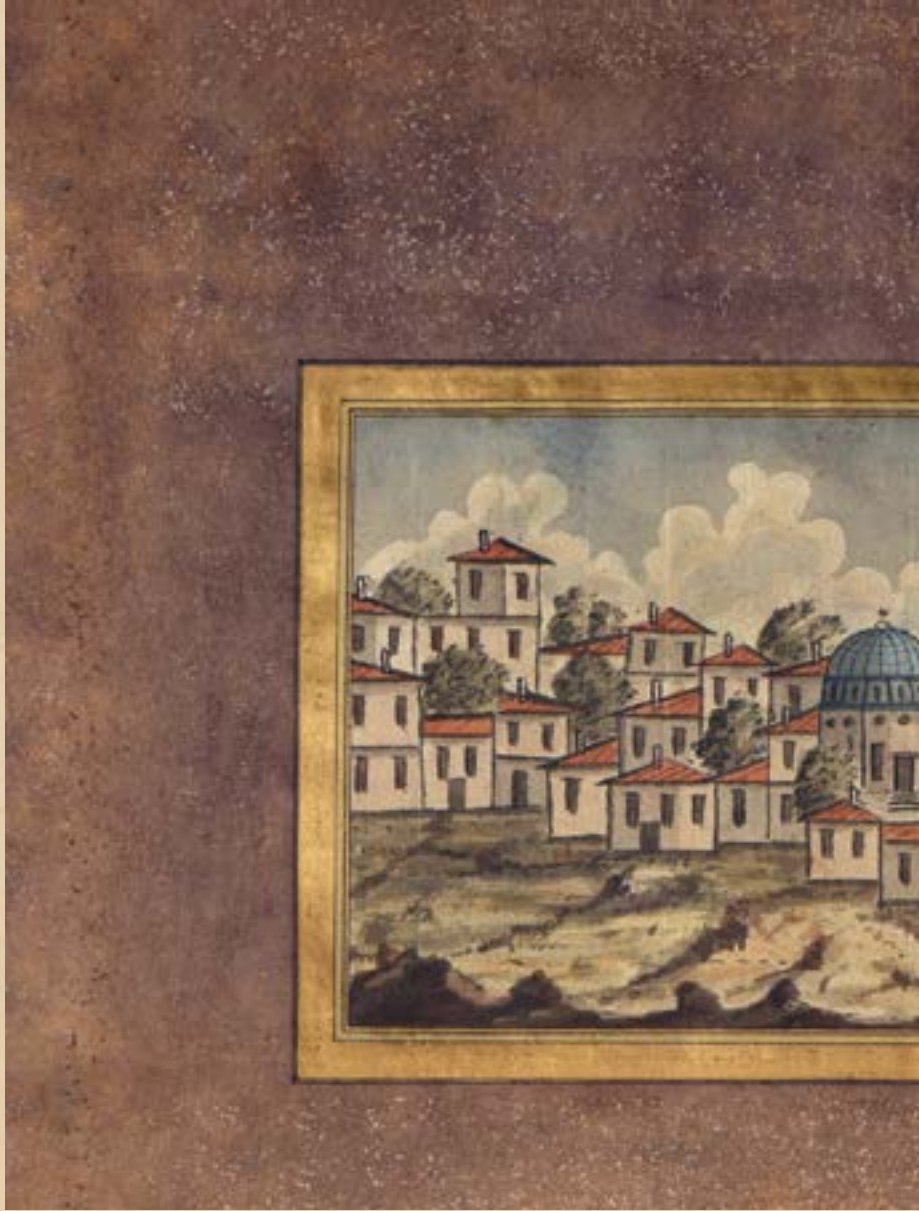

Oradan da sabah vaktinde yel gibi esen atlara binerek himmet atının sevki ve gidiş dizginlerinin bırakılmasıyla hızlı bir şekilde Gebze'ye¹ doğru yolumuza devam ettik. Beş saat sonra Gebze'ye vardığımızda kendimiz sağanak yağmurdan iyice ıslanmıştık, elbiselerimiz de sırlı-sıklam olmuştu. Ancak önden giden konakçımızın mahkemeye varıp büyükelçinin gelişini haber vermesine ve rütbesini bildirmesine rağmen Gebze ayanı olan Semerci Bayraktarın -anlayışsız ve haydut bir eşek idi-konaklama yeri ayırmaması sebebiyle harap bir evde konakladık.

Beyit: Bizim sıska eşeklerimiz var
Her gece semer yiyorlar

Gebze'nin de resmi olduğu gibi tasvir edildi.

1 Gekbuze (Gebze): Marmara Bölgesinde Kocaeli iline bağlı ilçe ve ilçe merkezi kent. Osmanlı dönemindeki adı "Geğbuze"dir.

[9^b] Gebze

اُولُ سَبِّ دَخِي كَكْبُورَه دِه اَرْمِيدَه وَشِدَرِن
 سَرْمَادَن جِي رَحْمَت كَشِيدَه اُولُوب
 بَامَدَار قِيضَامَدَار اَوَانِدَه مَشْكُورِ زِيَرِ مَحْمُولَه
 سُوَار وَاغَار زَقَاتَار اُولُوب
 يَكْتُور مَنَزِل مَقْصُودِيْنَه اَهْسَنَه كِيدَن
 نِيَز زَقَاتَار اُولَه نَك پايْتَه دَامَن طُولُشُور
 بِيَتِي نَكَار اَيِدَرَك اَهْسَنَه اَهْسَنَه اَز نِيَكْمِيد
 مَرْفِيَه اَهْنَك وَهَرَكَه خَانِي دِيَمَك اِيلَه
 مَعْرُوف اُولَان مَحْكَدَه دِرَنَك اُولُنْدِي
 هَرَكَه خَانِي كَكْبُورَه اِيلَه اَز نِيَكْمِيد
 مِيَا نِيْنْدَه وَاقِع اُولُوب يَز اِيَكِي قَاج دُكَان
 رَخَانْدَن عِبَارَت اُولَمَعِيلَه بُو وَحِيلَه
 وَسَم اُولُنْدِي

[10^a]

Ol şeb dahi Gekbuze'de âramîde ve şiddet-i sermâdan hayli zahmet-keşîde olup bâmdâd-ı feyz-imdâd evânında meşkûl-ı zîn-mahmûle süvâr ve âgâz-ı reftâr olunup

Yetişür menzil-i maksûduna âheste giden

Tîz-reftâr olanın pâyine dâmen dolaşur

beytini tekrâr iderek âheste âheste İznikmid tarafına âheng ve Hereke Hânı demek ile ma'rûf olan mahalde direng olundu. Hereke Hânı Gekbuze ile İznikmid miyânında vâki' olup bir-iki kaç dükkân ve hândan ibâret olmağile bu vechile resm olundu.

O gece de Gebze'de dinlendik, ancak aşırı soğuktan hayli eziyet çektik.

Sabahleyin sırtı yüklü atlara binerek hareket ettik.

Yetişir istediği yere usulca giden

Eteği dolaşır ayaklarına hızlı gidenin

beytini tekrarlayarak aheste aheste İzmit tarafına yöneldik ve Hereke Hanı diye bilinen yerde durduk. Hereke Hanı, Gebze ile İzmit¹ arasında bulunmakta, birkaç dükkân ve handan oluşmaktadır. Resmi de bu şekilde yapıldı.

1 İznikmid (İzmit): Marmara Bölgesi'nde Kocaeli ilinin merkezi ve merkez ilçesi kent. Osmanlı Döneminde İznikomid ve İznikmid adlarıyla anılan kentin adı zamanla İzmit'e dönüşmüştür.

[10^b] Hereke Hânı

هر که خایند نیند ساعت جلسه حقیقه
 و راحیه لطیفه دن مکره از نیکبیده عزیمت
 اولیوب شهر مزبوره نیند ساعت مسافه
 فالدفن شهید کفند اهی مرایه استقبال و
 اکرامی و رسوم اعزاز و اجترامی
 یرینه کورب احوال ماضیه مزدن سوال
 و زحمت کثرت بارانندن استفسار حال
 آبلدی آن حاصل **مفقور ساعت** مرورند دن
 مکره **از نیکبیده** داخل و مرقوم شهید
 کفند سینک خانه یسه نازل اولوب اول
 شب و ایرته هی شب آنده آرا و راحت
 آنجا مین واقع اولدی **شهر از نیکبید**
 بر طرفیدن کورندکی منوال اوزره رسم اولندی

[11^a]

Hereke Hânı'nda nîm sâ'at celse-i hafife ve râhat-ı latîfeden sonra İznikmid'e azîmet olunup şehir-i mezbûra nîm sâ'at mesâfe kaldıkda şehir kethüdâsı merâsim-i istikbâl u ikrâmı ve rûsûm-i i'zâz u ihtirâmı yerine getirüp ahvâl-i mâziyemizden su'âl ve zahmet-i kesret-i bârândan istif-sâr-ı hâl eyledi. Elhâsıl dokuz sâ'at mürûrundan sonra İznikmid'e dâhil ve merkûm şehir kethüdâsının hânesine nâzil olup ol şeb ve irtesi şeb anda ârâm-ı râhat-encâmımız vâki' oldu. Şehir-i İznikmid ber tarafından göründüğü minvâl üzere resm olundu.

Hereke Hânı'nda yarım saat gibi kısa bir süre kaldıktan ve güzelce dinlendikten sonra İzmit'e doğru hareket edildi. Adı geçen şehre yarım saatlik bir mesafe kaldığında, şehir kethüdâsı¹ bizi törenle karşılayıp ikram, saygı ve hürmette bulundu. Daha sonra yolculuğumuzun nasıl geçtiğini ve aşırı yağmurdan etkilenip etkilenmediğimizi sordu. Kısacası, dokuz saat sonra İzmit'e vararak anılan şehir kethüdâsının evine misafir olup o gece ve ertesi gece orada dinlendik. İzmit şehri kara tarafından görüldüğü üzere resmedildi.

1 Şehir Kethüdâsı: Osmanlı döneminde şehirlerde oturan halkın, merkezi ve yerel idare ile olan ilişkilerini düzenleyen ve devlete karşı halkı temsil etmek üzere her mahallenin başında bulunan kethüda ve bütün mahalle kethüdalarının üzerindeki kethüdaya verilen isim. Bazı şehirlerde şehir kethüdâsı bazılarında ise "şehir emini" unvanı kullanılıyordu. Fehmi Yılmaz, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, Gökkuşbu Yay., İstanbul 2010, s.605.

[11^b-12^a] İznikmid [İzmit]

[12^b]

Andan dahi sultân-ı hâver-zemîn alem-efrâz ve rûy-ı âleme ziyâ-pâş u rûşinâyî-sâz oldukda rehvar-ı bâd-reftâr üzerine süvâr olup rikâb-ı zehâbı cünbân ve kûh u sahrâya nigerân olarak altı sâ‘at geçdikde Sapanca’ya duhûlümüz ve hân-ı bî-imtinâna nüzûlümüz müyesser ve horçîn-i fitrâkımız bâlîn-i ser olup ol gece anda beytûtet ve mehmâ-emken râhatımız vâkî‘ oldu. Karye-i Sapanca bu vech üzere tasvîr ve nezdîkinde vâkî‘ olan gadîr-i deryâ-semîr dahi bu nev‘ üzere tersîm u tahrîr olundu.

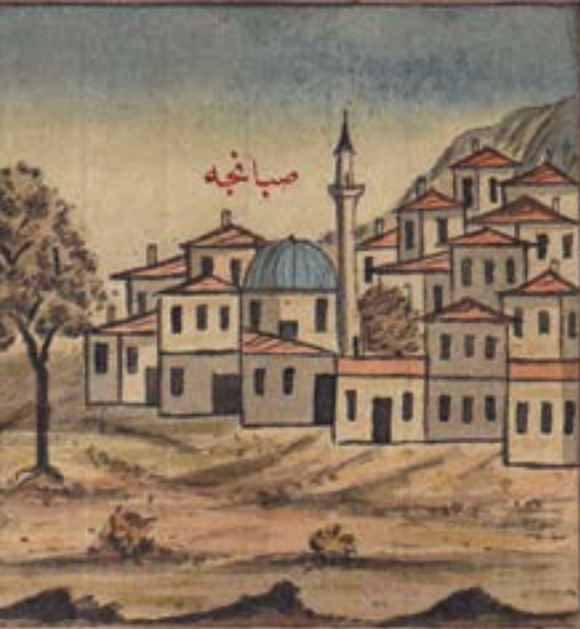
Oradan da sabah güneş doğunca rüzgar gibi giden atlara binerek dağlar aşip ovalardan geçmek suretiyle altı saat sonra Sapanca’ya vardık ve başbelası olmayan bir handa konakladık. At üzerindeki heybelerimizi başımıza yastık edip o gece orada geceledik. Olabildiğince dinlendik. Sapanca köyünün bu şekilde resmi çizildi ve yakınında bulunan deniz gibi göl de böylece resmedilip kayda alındı.

آندَن دِجی سُلطانِ خاَوَرزَمینِ عِلْمِ اَفراز
 وِروِیِ عالمِه ضیاءِ پاشِ وِروِشِ نایِ ساز
 اُولدُودَه رَهواری بادِ رَقَتِ اَوِزِ رِیتِه
 سَوارِ اُولُوبِ رِکابِ دَهاپی جُنبان
 وِکُودِه وِخَمرایِه یِکُوانِ اُولِه رَقِ اَلتِی
 سَاعَتِ یِکِجِدِکَدَه صَبانجِه یِه دُخولِیز
 وِخانِ بیِه اِمِتیانِه زُولِیزِ مِیَسَر
 وِخُرچینِ فِترِ اَصِکِیزِ بایِلینِ سَرِ اُولُوبِ
 اُولِ یِکِجِه اَندَه بِنِیوتِ وِمَها اَمِکَن
 راحِیمِزِ واقعِ اُولدی قَرِبَه صَبانجِه
 بُووِجِه اَوِزِرَه نَصویرِ وِتَزِدِ یِکِدَه واقعِ
 اُولانِ غَدیرِ دَریا سَهِیرِ دِجی بُووِغِ اَوِزِرَه
 رَمِیمِ وِخَبرِیزِ اُولندِی

[13^a] Sapanca

Sapanca Gölü

[13^b]

Andan dahi hengâm-ı seher-i pür-zaferde surhûn-ı nesr-gûn üzerine süvâr olup nice vâdî ve girîve ubûr ve nice râh-ı pür-tebâh mürûr olunarak Sakarya Irmağı üzerinde Sultân Bâyezîd-i Velî aleyhi rahmetullâhi'l-alî hazretlerinin binâ buyurdıkları kantara seyr ve bânisine du'â-yı hayr olup ol köprüden güzer ve kenâr-ı Sakarya'dan Geyve tarafına sefer olundu. Ammâ çi sûd ol kantara-i bâlânın ve ol mi'bere-i müstesnânın bir kemeri münhedim ve bir gözü mün'adim olmuş olmağın bir ehl-i hayr ol kemeri ta'mîr ve ebnâ-yi sebîli selâmet ile ol mi'bereden ta'bîr eylese

Oradan da sabah seher vakti doru atlara binip nice vadilerden ve geçitlerden aşarak ve çok bozuk yollardan geçerek ulaştığımız Sakarya Irmağı üzerinde Sultân Bâyezîd-i Velî'nin¹ (II. Beyazid) yaptırdığı taş köprüyü² seyrettik. Bânisine hayır dualar edip köprüden geçtik ve Sakarya kenarından Geyve tarafına hareket ettik. Ama ne fayda! O harika ve müstesna köprünün bir kemeri yıkık, bir gözü de yok olmuştur. Bir hayır sahibi o kemeri tamir etse de ve yolcular güvenli bir şekilde o köprüden geçseler,

1 Sultân Bâyezîd-i Velî (d.1447-ö.1512): Fatih Sultan Mehmet'in oğludur. Çocukluğunda iyi bir tahsil görmüş, babasının ölümü üzerine 1481'de Osmanlı tahtına oturmuştur. II. Bayezid barışsever, okumaktan ve ibadet etmekten hoşlanan bir padişah'tı. Dindarlığından dolayı Veli adıyla da bilinir. Devlet işlerine olan ilgisizliği ve fetihlerdeki gevşekliğinden dolayı, ordunun da desteği ile tahtını 1512'de oğlu Yavuz Sultan Selim'e bırakmak zorunda kaldı. Aynı yıl oturacağı yer olan Dimetoka'ya giderken yolda öldü.

2 II. Bayezid Köprüsü: Sakarya nehri üzerinde Alifuatpaşa kazasını Geyve ilçesine bağlayan kısımda büyük kesme taşlardan yapılmış köprü. Köprünün diğer bir adı Alifuatpaşa köprüsüdür.

اَنْدَن دَجِي هَكَامِ حَرِيْر طَفَرْدَه سُرْخُوْنِ
 نَسْرَكُوْنِ اَوْزِيْتَه سَوَارِ اُولُوْبِغِه وَاْدِي
 وَكِرِيُوْه عُبُوْر وَغِيْه رَاهِ پُرْتَبَاه مَرُوْر
 اَوْلَنه رَقِ سَقَرِيَا اَرْمَانِغِي اَوْزِرِنْدَه **سُلْطَان**
بَايَزِيْد وَلِي عَلَيْهِ رَحْمَةُ اللهِ الْعَلِي
 حَضَرَتْلَرِيْنِيْكَ يَشَايُوْرْدِي قَلْبِي قَنْطَرَه سِيْر
 وَبَايِيْسِيْتَه دُعَايِ حَيَرِ اُولِيُوْبِ اُولِ كَبِيْرِيْدَن
 شُكْر وَكُنَايِر سَقَرِيَا دَن كِيُوْه طَرْفِيْتَه
 سَقَرِ اُولُنْدِي **اَتَاچِه سُوْد** اُولِ قَنْطَرَه
 بَالَايِيْكَ وَاُولِ مَعْبَرَه مُسْتَشْنَايِيْكَ يَزْكَرِي
 مُنْهَدِيْم وَبِرْكَوْرِي مُنْعَدِيْم اُولِيْش اُولْعِيْن
 بِرَاهِل حَيَرِ اُولِ كَمَرِي تَعْيِيْر وَآيْنَايِ سَبِيْل
 سَلَامَتْبَاهِلَه اُولِ مَعْبَرَه دَن تَعْيِيْر اَيْلَك

۱۴

نَجْمِ اجْرِ عَطِيَّة نَائِل وَعِنْدَ اللَّهِ مَرْتَبَةٌ
 بِالْأَلَايَةِ وَاصِلْ أَوَّلَهُ جَعَلْتَ شَيْبَهُ أَوَّلَ بَغِيذِ
 بِاشَقَّةِ أَوَّلِ جِسْرِ مَتِينِ صِرَاطِ أَوَّلِ لُوبِ
 أَوَّلِ أَمَلِ خَيْرِكَ مَحَلِّ هَوْنَاكَ دُوْدِ خَدَنُكَ كَذَرِ
 وَيَسْتَيْتُ بَرِّينِ إِيجَرِهِ جَمَالِ بَاكَمَالِ حُضَايَةِ
 نَظَرِ اَيْدِي جَكْنَدَةِ دَجْنِي شَكْلِ يَوْ قَدَرِ
 لَيْسَ شَيْبَةً عَجِبَهُ وَرَبِّهِ عَدَبَهُ
 بُونَدَةِ دُرُكِهِ شَيْخِ الْأَيَّامِ وَلِيَّةِ النِّعَمَةِ
 وَالْأَنْعَامِ أَوْلَشَرِ سُلْطَانِ بَايَرِ مَدِ قَلْبِ
 قَدَّرَ سِرَّ اللَّهِ سِرَّهُ الْكَمَلِ حَضَرَتْ لَهْرِيكَ أَوْ قَافِيَتِكَ
 فَضْلُهُ نَابِلُهُ مَسْنَدُهُ نَجْمُهُ يَوْزُ كَيْسِهِ أَفْجُهُ
 أَكَلِ اَيْدِي زَلَّ اَمَّا خَيْرَاتِ وَأَوْقَافِيكَ تَعْمِيَرِ
 وَنَجْمِ اَيْدِي نَظَارَتِي نَدَاهُ يَلِيْمُهُ شَكْلِ اَيْدِي زَلَّ

[14^a]

niçe ecr-i azîme nâ'îl ve indellâh mertebe-i bâlâya vâsıl olacağında şübhe olmadığından başka ol cîsr-i metîn sırât olup ol ehl-i hayrın mahall-i hevl-nâk-ı dûzahdan güzer ve behişt-i berîn içre cemâl-i bâ-kemâl-i Hudâya nazar ideceğinde dahi şekk yoktur. Lâkin şübhe-i acîbe ve rîbe-i garîbe bundadur ki şeyhülislâm veliyyü'n-ni'meti ve'l-en'âm olanlar Sultân Bâyezîd-i Velî kaddesellâhu sırrahu'l-celî hazretlerinin evkâfından fazla nâmıyla senede nice yüz kîse akçe ekl iderler ammâ hayrât ve evkâfının ta'mîr ve tecdîdi nezâretinde bilmem ne şekl iderler.

şüphesiz nice büyük sevaba nail ve Allah katında yüksek bir mertebeye ulaşacağından şüphe yoktur. Ayrıca bu sağlam köprü sırat olup, o hayır sahibi kimsenin korkunç cehennem ateşinden (yanmadan) geçerek, yüce cennette Allah'ın tam cemaline nazar edeceğine de şek ve şüphe yoktur. Lakin acayip ve hayret verici derecede şüphe uyandıran şey şudur ki, Şeyhülislâm olan kişiler Sultan Bayezid-i Velî'nin evkafından "fazla" namıyla senede birkaç yüz kese¹ para yiyorlar, ama hayrat ve vakıflarının onarım ve yenilenmesinin kontrolü hususunda ne yapıyorlar bilemiyorum.

1 Kесе: Elli bin akçe.

[14^b]

Ahvâl-i Nehr-i Sakarya: Sakarya Irmağı Çifteler Çiftliği nâm karye kurbunda Bakırkırı demek ile ma'rûf mahalden çıkar. Kapulu karyesi ve Saray karyesi ve Asi Mihaliç kurbundan Tuzaklı semtine akar ve Söğüt semtinden Lefke verâsından Geyve'nin pîşgâhından geçer ve Sapanca Gölü'nden bir-iki kaç sâ'at öte mesâfeden geçüp Adapazarı nezdikinden cereyân ederek Kefken denilen mahalde Bahr-ı Esvede munsabb olur. Nehr-i mezkûr bir hayırsız sudur. Etrâf-ı bilâddan nice sular karışur bir cûy-ı azîm olur. Nehr-i mezkûrun garîki halâs olmadığından başka sâhilinde vâki' olan

Sakarya Nehrinin Durumu: Sakarya Irmağı, Çifteler¹ Çiftliği adlı köyün yakınlarında Bakırkırı diye bilinen yerden çıkar. Kapulu Köyü², Saray Köyü³ ve Asi Mihaliç yakınından Tuzaklı⁴ semtine akar. Söğüt semtinden Lefke'nin⁵ (Osmaneli) ötesinden, Geyve'nin önünden geçer ve Sapanca Gölü'ne birkaç saatlik mesafeden geçip Adapazarı yakınından akarak Kefken denilen yerde Karadeniz'e dökülür. Anılan nehir hayırsız bir sudur. Civar beldelerden nice suların karışmasıyla büyük bir akarsu olur. Anılan nehirde boğulan birisi kurtulamadığından, kıyısında bulunan

- 1 Çifteler: İç Anadolu Bölgesi'nde Eskişehir iline bağlı ilçe ve ilçe merkezi kent. Eskişehir ilinin güney kesiminde Yukarı Sakarya havzasında yer alır. Sakarya ırmağı, Çifteler kentinin 4-5 km güneydoğusunda Sakaryabaşı olarak adlandırılan yöreden kaynaklanır. Çifteler Osmanlı döneminde büyük ve geniş bir çiftlikti. Ayrıca orduya hayvan yetiştiren bir hara niteliği taşırdı. Osmanlı döneminde çiftlik niteliğinde küçük bir yerleşim birimi iken 1951 yılında belediye kurulmuş, 1954 yılında da ilçe olmuştur.
- 2 Kapullu Köyü: Ankara ili Beypazarı ilçesi Kırbaşı beldesine ait Sakarya nehri kıyısında köy.
- 3 Saray köyü: Ankara ili Beypazarı ilçesine bağlı köy.
- 4 Tuzaklı: Bilecik ilinin Söğüt ilçesine bağlı bir köydür.
- 5 Lefke (Osmaneli): Marmara Bölgesinde Bilecik iline bağlı ilçe ve ilçe merkezi kasaba. 1913 yılına kadar Lefke diye anılan beldenin adı bu tarihten sonra "Osmaneli" olarak değiştirilmiştir. 1926 yılında Bilecik iline bağlı ilçe olmuştur.

احوال شهر سقزیا سقزیا از ماغی چیت لر
 چیتلیکی نام قتریه قریبده بقیر قری دیگله
 معروف محلدن جقر قبولی قریه بی و سرائ
 قریه بی و عا بی پنجلی قریندن ملوز افلی
 سفینه آفر و سوکت ممشیدن لغکه
 ورا سندن کیوه یلک پیشکا هندن کهر
 و صباخه کولندن برایکی قاج ساعت اوتنه
 مسافه دن یکجوب امله باراری نزدیکندن
 جریان ایده رک **کنک** دینلن محله بهسیر
 اسوده منصب اولور شهر مذکور بزرغیر
 صودر اطراف بلاد دن بیجه سولر قاریون
 برنجوی بیلیم اولور شهر مذکورک عربی خلاص
 اولد بغندن باشقه ساحلیده واقع اولان

اهل قوی طغیانہ مانیل وایندن نوسایدن
 عصیانہ قایل در قمارچی دیدگرری
 سقاوت پیشہ ملعت اندیشہ نک اولدی بی
 محل ہیز من بوزک املہ سینده واقعدر کہ اصل
 مشعبہ بر ساعت مسافہ در واندن
 اساعہ دہ دخی سفر اوغلی املہ ہی واملہ
 محکمہ ساکن اولدی بی املہ لریکی ہراکی قاج
 املہ لریکی واقع اولیشدر صباغہ دن
 رکوہمزدن **الہی ساعت** مروندہ **کیوہ**
 بی میوہ ورود و خان تنکنا بی
 ویراندہ قعودیمز واقع اولدی ہر سقریا
 و قظرہ مزبورہ وکیوہ رسم ایلدی کم محلہ
 کورنیشی وجہ او زبیرہ مصویر لریدر

[15^a]

ehl-i kurâ tuğyâna mâ'il ve âbından nûş iden isyâna kâ'ildür. Kumarcı dedikleri şekâvet-pîşe-i mel'ânet-endîşenin olduğu mahal nehr-i mez-bûrun adasında vâki'dir ki asl-ı menba'ına bir sâ'at mesâfedür ve andan aşağıda dahi Seferoğlu Adası ve Adalı Muhammed'in sâkin olduğu adalar gibi bir-iki kaç adalar dahi vâki' olmuştur. Sapanca'dan rükûbumuzdan altı sâ'at mürûrunda Geyve-i bî-mîveye vürûd ve hân-ı tengnâ-yı vîrânda ku'ûdumuz vâki' oldu. Nehr-i Sakarya ve kantara-i mezbûre ve Geyve resm eylediğim mahalden görünüşü vech üzerine tasvîrleridür.

köylerin sakinleri taşkınlığa meyilli ve suyundan içen de isyana yatkındır. Kumarcı¹ denilen o mel'un eşkıyanın olduğu yer, adı geçen nehrin adasında bulunmaktadır ve nehrin kaynağına bir saat mesafededir. On-
dan aşağıda da Seferoğlu Adası ve Adalı Muhammed'in oturduğu adalar gibi birkaç ada daha bulunmaktadır.

Sapanca'dan hareketimizden altı saat sonra meyvesiz Geyve'ye vararak dar ve yıkık bir handa kaldık. Sakarya nehrini, adı geçen köprüyü ve Geyve'nin resmini bulduğum yerden görüldüğü şekilde çizdim.

1 Kumarcı: İsmi Abdullah olan kumarcı, aslen Erzurumlu olup oradaki kanunsuz davranışları sebebiyle Eskişehir bölgesine sürülmüştür. Eskişehir Çifteler'de Sakarya nehrinin çevrelediği bir adacık üzerinde muhkem bir malikâne yaptırarak servet ve nüfusunu artırmış ve ayânlığa kadar yükselmiştir. Sultan II. Mahmud'un merkezi otoriteyi yeniden kurmak için ayânlığa ve ayânlara karşı açtığı savaşta malikânesi kuşatılıp ateşe verilmiş, kendisi de altmış yaşında iken yakalanıp 1813 yılında idam edilmiştir.

Osman Köksal 'Osmanlı Dönüşüm Sürecinde Bir Devlet Teşebbüsü Olarak Çifteler Hara-yı Hümayunu ve Türk Atçılığına Katkıları', *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı 10 (2), s. 337-338.

[15^b] Geyve

Nehr-i Sakarya

17

مُقَدَّمُونَ فَوَافِقِينَ قَرْمَانِ عَلَى بِلَاسِ كَبِيرِهِ اَعْيَانِ
 بَكْرَ اَعْيَانِهِ اِرَاءَاتِ اِيْدُونِ اَوَّلِ دِيْنِ نَقَرِندَه
 نَعْتَلِ وَفَرَاءَاتِ اِيْدُونِ دَه نَكَا سَلِ اَيْلُونِ
 بَرْمُندَنِ مَنُكْرَه اَمِيرِ اَلَا بِي فَرَاءَاتِ اَيْلُونِ حَقِيقَتِ
 حَالِهِ وَاَقِفْ وَمَا تَدْرِ بِي حَاصِفِ اُولُونِ عَلَى
 اَلْجَلَلِ سَعِيرِ مَوْلَا بِي خَانْدَنِ قَالِدُونِ نَوَاعِ اَعْيَانِ
 وَجَرْمِ نَكَا سَلَا نَه سِنْدَنِ اَعْيَانِ اَيْلِيَه رَاكِ
 جَمَلِه مَزِي كَنْدِي خَانِه سِنَه اَيْلَانِ اَلْفَتْ وَ
 اِسْتِينَا س اَيْلِيَه اَنْدَنِ دِيْنِ وَفِ سَحَرَه
 رَاكِبِ اَدَمِه مُنْجِه اُولُونِ شَانِه عَزِيْمِ مَزِي
 عِلَاوِنِ مَرَا فِ بِيَه وَصَعِه اَيْلَانِ وَكُوَه وَصَحْرَا
 بَصِيرِ اَعْيَانِ اَيْلِه اَعْيَانِ اُولُونِ اَلْقِي سَاعِدَن
 مَنُكْرَه مَرَا فِ بِيَه كَلَنْدِي وَبُورُونِ اَوْرَه رَمِ اُولُونِ

[16^a]

Mukaddem konakcımız fermân-ı âliyi Geyve a'yânı Bekir Ağa'ya irâ'et idüp ol dahi nazarında ta'allül ve kırâ'et itdirmede tekâsül eyleyüp bir müddetden sonra emr-i vâlâyı kırâ'et eyleyince hakikat-i hâle vâkif ve mânend-i rîh-i âsîf olup ale'l-acele sefir-i mevlâyı hândan kaldırıp nev'an i'tibâr ve cürm-i mütekâsilânesinden i'tizâr eyleyerek cümlemizi kendi hânesine iclâs ve ülfet ü istînâs eyledi. Andan dahi vakt-i seherde râkib-i edhem-i mülcem olup şâne-i azîmetimizi gılâf-ı Taraklıya vaz'a ibtidâr ve kûh u sahra basar-ı i'tibâr ile i'tibâr olunup altı sâ'atdan sonra Taraklı'ya gelindi ve bu nev' üzere resm olundu.

Önden giden konakçımız padişah fermanını Geyve ayanı Bekir Ağa'ya göstermesine rağmen o, fermanı okumaktan kaçınmış, okutmayarak da kayıtsız kalmıştı. Bir süre sonra yüce emri okuyunca gerçek durumdan haberdar olmuş, hızla saygıdeğer elçiyi handan aldırılmış ve saygı göstermişti. Kayıtsız davranmakla ettiği kusurdan dolayı da özür dileyerek hepimizi kendi evinde konuk edip yakından ilgilenmişti. Oradan da seher vakti ağzında gem karayağız ata binip -yolculuk tarağımızı Taraklı¹ kılıfına koyarak- dağ ve ovalar aşarak altı saatten sonra Taraklı'ya geldik ve orasının da resmini bu şekilde çizdik.

1 Taraklı: Sakarya iline bağlı ilçe ve ilçe merkezi kasaba. Eskiden Geyve'ye bağlı bir bucak iken 1987'de ilçe olmuştur. Göynük'e olan uzaklığı 28 km, Geyve'ye 34 km.'dir. Evliya Çelebi, *Seyahat-nâme*'sinde, Taraklı halkının ilçede şimşir kaşık ve tarak yapması sebebiyle adının Yenice Taraklı olarak anıldığını belirtmektedir. Bu isim zamanla halk dilinde Taraklı olarak değişmiştir. Bozoklu Osman Şâkir Efendi halk dilindeki "Tası, tarağı toplamak" deyişinden hareketle kendince bir espi-ri yaparak "Tarağı kılıfına koyup Taraklı'ya doğru yola çıktık" diyerek bir benzetme yapmaktadır.

[16^b] Taraklı

اولیای مہمانان ارادہ از امین و مستخرج و
 خوابین اولندی اندن دخی اقباب
 چہانتاب کوہ و صحرا بہ درختان و وادی و
 عبرایہ نورافشان اولدیغی مانندہ ترور و
 خوارندہ جو اور زینہ زاکت و جانب
 نبرہ لی بہ ذاہب اولوب **اللی ساعت**
 مرورندہ نبرہ لویہ دخول و جبور مینز
 و راحت و حضور مینز واقع اولدی
 نبرہ لودہ فاتح **سلطان محمد خان** علیہ
 الرحمۃ والغفران حضرت نلرینک برادری شہزادہ
سلیمان پاشا حضرت نلرینک پنا بیوردی قہری
 حناہ کرامت انعام حین تمامندہ مانندہ شاہد
 شرفشار جنبہ قبہ سی عرق ریز و خوبیار

[17^a]

Ol cây-ı mihmân-ârâda ârâmîde ve müsterîh u hâbîde olundu. Andan dahi âfitâb-ı cihân-tâb kûh u sahrâya dirahşân ve vâdî vü gabrâya nûr-efşân olduğu zamânda nerm-rev-i h'ârende-i cev üzerine râkib ve cânib-i Tübreli¹'ye zâhib olup altı sâ'at mürûrunda Tübreli²'ye duhûl u hubûrumuz ve râhat u huzûrumuz vâki' oldu. Tübreli²'de Fatih Sultan Muhammed Hân aleyhî'r-rahmetü ve'l-gufrân hazretlerinin birâderi Şehzâde Süleyman Paşa hazretlerinin binâ buyurdıkları hammâm-ı kerâmet-encâm hîn-i tamâmında mânend-i şâhid-i şerm-sâr cebhe-i kubbesi arak-rîz u hây-bâr

O misafirperver Taraklı'da durup, rahat ettik, dinlenip uyuduk. Oradan da dünyayı aydınlatan güneş, dağa ve ovaya parıldamağa, vadilere ve yeryüzüne ışık saçmağa başladığı sabah vaktinde uysal ata binerek Göynük tarafına gittik. Altı saat sonra Göynük'e vardık, rahat edip, huzur bulduk. Göynük'de Fatih Sultan Mehmed Han Hazretlerinin kardeşi Şehzade Süleyman Paşa Hazretlerinin² yaptırdıkları kerametli hamam³ tamamlandığında kubbe cephesi utangaç bir güzel gibi terlermiş.

1 Tübreli (Göynük): Karadeniz bölgesinin batısında Bolu iline bağlı ilçe ve ilçe merkezi kasaba. Eski adı Tübreli veya Torbalı iken zaman içinde Göynük'e dönüşmüştür. Taraklı'ya 29 km. Mudurnu'ya 51 km. mesafededir.

Musavver İran Sefâretnâmesi üzerine çalışmaları bulunan bazı araştırmacılar eserde geçen Tübreli'yi yanlışlıkla Tirebolu ve Tireli şeklinde okumuşlardır. (Mesela bk.Faik Reşit Unat, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, s. 208; A. Zeki Memioğlu, 'Musavver İran Sefâretnâmesi (1811); Elçi: Yasinci-zâde Seyyid Abdülvehhab Efendi, Tercüman ve Sefaretnâme Yazarı: Bozoklu Osman Şâkir Efendi', *AÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sayı 17, Erzurum, 2001, s. 240-241; Cahit Bilim, 'Elçi, M. Seyid Abdülvehhab Efendi, Yazar, Sefaret Tercümanı Bozoklu Osman Şâkir Efendi: Musavver İran Sefaretnamesi', *OTAM*, sayı 13, 2002, s. 261, 275). Halbuki eserde Tübreli olarak kaydedilen yer, elçi Abdülvehhab Efendi ve beraberindeki heyetin güzergahları üzerinde bulunan Bolu'ya bağlı Göynük ilçesi olup Akşemseddin Türbesi de buradadır. Tirebolu ise elçilik heyetinin güzergahı üzerinde bulunmayan ve günümüzde Giresun iline bağlı bir ilçedir.

2 Şehzade Süleyman Paşa (1316-1359): Osmanlı Padişahı Orhan Gazi'nin oğlu olup Avrupa'ya ilk çıkan Osmanlı beyi ve Rumeli fatihi olarak bilinir. Gelibolu civarında, Bolayır ile Seydikavağı arasında atılan düşerek vefat etmiştir. Türbesi Bolayır'dadır. *Sefâretnâme*'de, Tübreli'de (Göynük) bulunan bahsekonu hamamın Fatih Sultan Mehmet Han Hazretlerinin kardeşi Şehzade Süleyman Paşa tarafından yaptırıldığı beyan edilmekte ise de bu bilgi yanlıştır. Bahse konu hamam ile yanındaki cami Orhan Gazi'nin oğlu Gazi Süleyman Paşa tarafından 1331-1335 tarihleri arasında yaptırılmıştır. Akşemseddin Hazretleri 1459 (H. 863) yılında vefat ettiğinde bu caminin avlusuna gömülmüş, 1464 yılında da Fatih Sultan Mehmet tarafından üzerine türbe yaptırılmıştır.

3 Göynük Gazi Süleyman Paşa Hamamı: Göynük ilçe merkezinin doğusunda Akşemseddin türbesinin yakınında bulunmaktadır. *Sefaretnâme*'de, Tübreli'de (Göynük) bulunan bu hamamın Fatih Sultan Mehmed Han'ın kardeşi Şehzade Süleyman Paşa tarafından yaptırıldığı yazmakta ise de bu ifade yanlıştır. Fatih Sultan Mehmed'in Süleyman isminde bir kardeşi yoktur. Hamam ve yanındaki cami vakıf kayıtlarına göre 1331-1335 tarihinde İkinci Osmanlı padişahı Orhan Gazi'nin oğlu Gazi Süleyman Paşa tarafından cami ile birlikte yaptırılmıştır. (Bolu 1998 yılılığı, Bolu Valiliği, s. 138; Ekrem Hakkı Ayverdi, *İstanbul Mimari Çağının Menşei-Osmanlı Mimarisinin İlk Devri*, İstanbul 1966, s. 145)

[17^b]

olur imiş. Şehzâde Süleyman Paşa hazretleri kubbenin takatturundan Akşemseddîn-i Velî kuddise sırruhu'l-celî hazretlerine şikâyet ve adem-i takatturu için recâ-yı du'â-yı karîn-i icâbet eylemiş. Şeyh-i mezkûr hazretleri dahi dest-i du'âyı küşâde ve rûy-ı tazarru'u dergâh-ı Hudâya nihâde eyledikde katarât-ı kubbe münkatî'a ve ol çekreler külliye mün-defî'a olmuş. Ol hammâm-ı kerâmet-encâmın takatturunu müşâhede idemedik, andan âbdest alup vudû'-ı tâmm ile Akşemseddîn hazretlerinin ve ferzend-i ercümendi Kâdî Beydâvî muhaşşîsi Sa'dî Çelebi'nin türbe-i sa'âdetlerini ziyaret ve şevketlü mehâbetlü pâdişâhımız pâdişâh-ı

Şehzade Süleyman Paşa Hazretleri kubbenin damlamasını Ak Şemseddin-i Veli Hazretlerine¹ (kuddise sırruhu) şikayet ile damlamasının durması için dua etmesini rica etmiş. Adı geçen Şeyh Hazretleri de dua için ellerini açıp yüzünü Allah'ın dergahına çevirerek yalvardığında kubbenin damlaması tamamen kesilmiştir. Biz o kerametli hamamın damlamasını göremedik, ancak orada abdest alıp Akşemseddin hazretlerinin ve muhterem evlatları Kadî Beydâvî²ye² haşiye yazan Sadi Çelebi'nin³ türbelerini ziyaret ettik. Büyük ve kudretli padişahımız,

- 1 Akşemseddin: 15. yüzyılın en büyük sufilerinden biridir. 1389 yılında Şam'da doğmuştur. Hacı Bayram Velî'nin müridi ve Fatih Sultan Mehmed'in hocalarındandır. Akşemseddin hazretleri 1459 (h. 863) yılında Göynük'te vefat ettiğinde Gazi Süleyman Paşa camiinin avlusuna defnedilmiştir. 1464 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından üzerine türbe yaptırılmıştır.
- 2 Kadî Beydâvî: 581/1189 yılı civarında Şiraz'ın Beyda köyünde doğmuştur. Şâfi mezhebine mensup olan Beydavi, tefsir, hadis, fıkıh, kelâm, usûl, mantık, nahiv, belâgat ilimlerinde şöhet sahibi olmuş ve bu sahalarda mühim eserler vermiştir. Yazdığı tefsir uzun yıllar medreselerde okutulmuştur.
- 3 Akşemseddin'in yedi oğlu olup bunlar sırasıyla; Sâdullah, Fazlullah, Nûrullah, Emrullah, Nasrullah, Nûrülhüdâ ve Hamdullah Hamdi adlarını taşımaktadır. (TDV İslam Ansiklopedisi, c. 2, s. 301) Kaynaklarda Sadi Çelebi isminde bir oğlunun olduğuna dair bilgiye rastlanmamıştır. Türbe içindeki iki sandukanın hangi oğullarına ait olduğu hususunda çelişkiler bulunmaktadır. *İslam Ansiklopedisi*'nde Mehmet Sadullah ve Nûrullah isimleri verilirken, Bolu Valiliği 1998 İl Yıllığında, (s. 140), Fakih ve Nurihüdâ Çelebilerin sandukaları olduğu belirtilmektedir. Göynük Kaymakamlığınca 1998 yılında hazırlanan *Tarihin, Yolların ve Yeşilliğin Buluştuğu Göynük*, isimli kitaba göre ise (s. 46) türbede Emrullah ve Sadullah Çelebilerin sandukaları vardır.

اُولُو رَافِعِينَ **شَهزَادَه سَلِيمَان پاشا** حَضَرَتْلَرِي
 قُبَّة نِيك تَقَطَّرُ نَدَن اَق شَمْس الدِّين **وَلِي** قُدِير
 سِرَّة اَلْمَلِك حَضَرَتْلَرِي شِكَايَت وَعَدِي تَقَطَّرُ
 اِيچُون رَحَاي دُعَاي قَرِينَا جَابَت اَيَلْمِيش شَيْخ
 مَذْكُور حَضَرَتْلَرِي دَجِي دَسِت دُعَاي كُشَادَه
 وَرُوي تَصَرُّعِي دَرَكَاو حُدَايَه رِنَهَادَه اَيَلْمَكَدَه
 قَطْرَاي قُبَّة مُنْقَطِعَه وَاُول حِكْمَه لَرَكَلِي
 مُنْدَوَعَه اُولِيش اُول حَتْمَاو كَرَامَت اَعْجَايِبِك
 تَقَطَّرُ جِي مُشَاهَدَه اِيَدَه مَدِيك اَنَدَن اَبَد سَتَا لُوب
 وَصُوهُ نَاوَر اِيَلَه اَق شَمْس الدِّين حَضَرَتْلَرِي نِيك
 وَفَرَزِيدَا رَجْمَتِي قَاچِي بِيضَاوِي مُحَشَّيِي
سَعْدِي جَلْبِيك نَزْبَه سَعَادَتْلَرِي زِيَارَت
 وَتَوَكَّلُو مَهَابَتْلُو يَاو شَاهِيز پَايْشَاه

ایسلامیته افتدیمز حضرت نلربیک دوا و عمر و
 دولت لربینه و بقاء سریر و سلطنت لربینه
 دعای مقرون اجابت آیلوب میزبانخانه
 عودت و محل مسافرت رجعت
 آیلوب اول سب دهخنده بیتوت
 و خواب و راحت میز و فتح بولندی
 ایزته بی کون منکاه و صحیده و بامداد
 فیض آشرد به آق شمس الدین قیوس سر
 المبین حضرت نلربینی استخدا اذ ایچون زیارت
 و راه میره عزیمت آشناسنده **بیره بی**
کوبنکی واق شمس الدین حضرت نلربیک شرب
 سعاده نلری بورشعه تصویر و بوشکله
 غیر اولندی

[18^a]

İslâm-penâh efendimiz hazretlerinin devâm-ı ömr ü devletlerine bekâ-i serîr u saltanatlarına du‘â-yı makrûn-ı icâbet eyleyüp mizbânâhâneye avdet ve mahall-i müsâferete ric‘at eyleyüp ol şeb dahi anda beytûtet ve hâb u râhatımız vukû‘ buldu. İrtesi gün hengâm-ı seherde ve bâmdâd-ı feyz-eserde yine Akşemseddîn kuddise sırruhu’l-metîn hazretlerini istimdâd içün ziyâret ve râhımıza azîmet esnâsında Tübreli Göynük’i ve Akşemseddîn hazretlerinin türbe-i sa‘âdetleri bu resme tasvîr ve bu şekl ile tahrîr olundu.

İslâm âleminin koruyucusu olan Padişah efendimiz hazretlerinin ömrünün ve devletinin devamı, tahtının ve saltanatının bekası için dua ederek konakladığımız misafirhaneye döndük. O gece de orada geceleyerek uyuyup dinlendik. Ertesi gün sabah, güzel bir seher vaktinde yine Akşemseddîn hazretlerini (kuddise sırruhu) ziyaret edip yola çıktığımız sırada Tübreli Göynük’ü ve Akşemseddîn hazretlerinin türbesinin resmini bu şekilde çizdik.

[18^b] Tübreli (Göynük)
Türbe-i Akşemseddîn

اِنْ شَسَّ الدِّينَ حَضَرَ تَلَبُّسِكَ رُوحِ بَرْفُو حَلَرِيَه
 فَاتِحَةُ شَرْيَعِه اِهْدَا اُولُنْدَقْدَن مَكْرَه خِنَلِ
 رَوْنْدَه لَيْلِكَ اَوْزَرِيَه سُوَار اُولُوب مِير كُوَه وَصَحْرَا
 وَتَمَاشَاي وَاْدِي وَعَبْرَا اِهْدَرَك **مَكْرَز سَاعَت**
 كَدَشْتَه اُولْدَقْدَه **مُدْرِي** نَامَر قَرِيَه كَبِيرَه بِه
 دُخُولِز وَاِثِق اُولْدِي مَقْبِر مَوْلَا نَايَه مُعَقِق اَقْدَقِي
 مِيزْيَان وَبُود اَعْمِلِي جَا اَعْيَانِكَ كَخْدَايَسْتَه مَهَان
 اَبَلْدِيلَر اُولْدَقَرِيَه دَه مَسْنَاع غَرِيَه دَن وَحَرِيف
 عَجَبَه دَن اَبْرَه سَار لِي مَسْتَعِق اُولْمَعَلَه غَايَت خُرْدَه
 اُولَان اَبْرَه لَرَك جَمِشْتِي تَه كُوَه تَعَب وَتَه نَوَع اُوزَرَه
 تَعَب اِهْدَرْدَرْدِي بُو سِيرِيَه حَايَنَر وَمُغْتَه قَلْبَقَرِيَه
 نَاظِر اُولُوب مِيزْيَان خَانَه يَه كَلَنْدِي وَفَرِيَه
مُدْرِي دِي بُو سِيَا فَا اُوزَرَه دَسَم اُولُنْدَقِي

[19^a]

Akşemseddîn hazretlerinin rûh-ı pür-fütûhlarına Fâtiha-i Şerîfe ihdâ olunduktan sonra hink-i revende-i link üzerine süvâr olup seyr-i kûh u sahrâ ve temâşâ-yı vâdî vü gabrâ iderek sekiz sâ‘at güzeste oldukda Mudurnu nâm karye-i kebîreye duhûlümüz vâki‘ oldu. Sefîr-i mevlânâya müftî efendiyi mîzbân ve bu dâ‘îlerini a‘yanın kethüdâsına mihmân eylediler. Ol karyede sanâyi‘-i garîbeden ve hiref-i acîbeden ibre-sâzlık san‘atı olmağile gâyet hurde olan ibrelerin çeşmini ne gûne sakb ve ne nev‘ üzre nakb iderler deyü seyrine hâzır ve süfte kıldıklarına nâzır olup mîzbânâhâneye gelindi ve karye-i Mudurnu dahi bu siyâk üzre resm olundu.

Akşemseddîn hazretlerinin mübarek ruhuna Fatih okuyup hediye ettikten sonra vasat bir hızla giden kır ata binip dağ ve ovaları, vadi ve düzlükleri seyrederek sekiz saat yol kat ettikten sonra Mudurnu¹ isimli büyük bir köye ulaştık. Saygıdeğer elçiye Müftü Efendi ev sahipliği yaptı. Ben duacılarını da a‘yanın kethudasına konuk ettiler. O köyde alışılmamış sanatlardan ve hayret verici mesleklerden iğne imalatı sanatı yaygın olduğu için gayet ufak olan iğnelere ne şekilde ve nasıl delik açtıklarını seyretmek üzere hazır bulunup deldikleri iğneleri gördükten sonra konaklayacağımız evlere geldik. Mudurnu köyünün resmini de bu şekilde çizdik.

1 Mudurnu: Bolu iline bağlı ilçedir. Bolu'ya ve Göynük'e 52 km. eşit mesafededir. İlçede Yıldırım Bayezid'in yaptırdığı cami, çifte hamam ve medreseden oluşan bir külliye bulunmakta iken günümüzde medrese mevcut değildir. Mudurnu'da Osmanlı imparatorluğu döneminde iğne imalatı önemli bir yer tutmaktadır. Evliya Çelebi, *Seyahatname*'sinde 1640'lı yıllarda geldiği Mudurnu'da sıra sıra iğneci dükkanı bulunduğundan bahsederek iğnelerini övgüyle anlatmıştır.

[19^b] Mudurnu

مدّربندن دخی سلطان خاور زمین روی غلّه
 لایع و وجه جهانہ ساطع اولدیغی و آنده
 سمند بویه متداوزرینه سوار و سوی **بولی** یه
 دها به ایندار اولندی اشنای راهده
 یخه کوه برقیق مسفت رهین اوزره صعود
 و یخه وادی زحمت مبادی ایچره نزول و
 ورود ایدوب برق ایله مخلوط باراندن
 مناک و شدت برودندن خاطر میرمناک
 اوله رف **اون یناعت** مسفت ایلدکده
بولی یه دخیلیر واقع اولدی **سلطان عبید**
احمد علیه رحمة الله الجید اقدیمیرک
 و زراستندن مرحوم **احمد پاشا** نیک بنا ایندی و یکی
 ساعت قلّه سیله بویه بولی همچنین رسم اولندی

[20^a]

Mudurnu'dan dahi sultân-ı hâver-zemîn rûy-ı âleme lâmi' ve vech-i cihâna sâtı' olduğu evânda semend-i pûye-mend üzerine süvâr ve sûy-ı Bolu'ya zehâba ibtidâr olundu. Esnâ-yı râhda nice kûh-ı berfîn-i meşakkat-rehîn üzre su'ûd ve nice vâdî-i zahmet-mebâdî içre nüzûl u vürûd idüp berf ile mahlût bârândan nemnâk ve şiddet-i bürûdetden hâtırlımız gamnâk olarak on bir sâ'at sebkât eyledikde Bolu'ya duhûlümüz vâki' oldu. Sultan Abdülhamîd aleyhi rahmetullâhi'l-mecîd efendimizin vüzerâsından merhûm Ahmed Paşa'nın binâ itdirdiği sâ'at kulesiyle bile Bolu hem-çünîn resm olundu.

Doğunun sultanı (Güneş) yükselerek yeryüzünü aydınlattığı sırada hızlı koşan güzel atlarımıza binip Mudurnu'dan Bolu yönüne hareket ettik. Yolda nice karlı dağları güçlkle aştık ve nice vadileri zahmetlerle geçtik. Karla karışık yağmurdan ıslanmış ve şiddetli soğuktan gönlümüz kederli olarak on bir saat geçtikten sonra Bolu'ya vardık. Sultan Abdülhamid Efendimizin (aleyhi'r-rahmetullahi'l-mecîd)¹ vezirlerinden merhum Ahmed Paşa'nın yaptırdığı saat kulesiyle² birlikte Bolu'nun resmi de böylece çizildi.

1 "Allah'ın rahmeti üzerine olsun!" anlamında bir dua.

2 Bolu Saat Kulesi: Bozoklu Osman Şâkir Efendi'nin 1810 yılında görerek resmini çizdiği ve Sultan I. Abdülhamid'in vezirlerinden Ahmet Paşa tarafından yaptırıldığını beyan ettiği saat kulesi, 1935'li yıllarda çekilen Bolu fotoğraflarında görülmekte iken maalesef günümüzde mevcut değildir. Saatten kalan çan, halen Mehmet Yücetürk Sanat Merkezinde muhafaza edilmektedir.

[20^b][21^a] Sâ'at Kulesi
Bolu

[21^b]

Bolu'ya dâhil olduğumuzda sefir-i mevlâyı Bolu mütesellimi mihmân ve bu dâ'îlerine gürûh-ı mekrûhdan bir serdâr-ı bed-girdârı mîzbân eylediler. Ol şeb-i deycûr-i râhat-mehcûr bin dürlü renc ü ta'eb ve gûn-â-gûn meşakkat u nasab ile güzeste kılındı. Bolu lisân-ı Yunanda ve zebân-ı Rûmiyânda şehir ma'nâsınadır. Ferdâsı id-i şerîf-i ramazan-ı mübârek olmagın sâ'at üçden sonra feres-i menzil-res üzre râkib olup kûhsâr-ı zâtî'l-eşcâr ve dirahâtân-ı bî-simâr seyr olunarak Bolu ile Çağa Gölü'nün beyninde vâki' olan Köroğlu Çeşmesi demek ile ma'rûf mahalle gelinüp anda vâki' olan

Bolu'ya girdiğimizde saygıdeğer elçiyi Bolu mütesellimi misafir etti. Ben duacılarını da huysuz, sefil bir serdara konuk ettiler. O karanlık geceyi rahatsızlık, bin bir türlü sıkıntı ve eziyet, çeşitli güçlük ve zorluklar ile geçirdim. Bolu, Yunanca ve Rumcada şehir anlamına gelir. Ertesi gün mübarek Ramazan Bayramı olduğu için saat üçten sonra atımıza binip ormanla kaplı dağları ve nice meyvesiz ağaçları seyrederek Bolu ile Çağa Gölü¹'nün arasında bulunan Köroğlu Çeşmesi² diye bilinen yere geldik. Orada bulunan

1 Yeniçağa Gölü: Bolu ili Yeniçağa ilçesinin yanında bulunan, Kuzey Anadolu fay hattının oluşturduğu tektonik göl.

2 Köroğlu Çeşmesi: 1903 yılında Bolu'ya gelen Alman bilim adamı ve seyyah Richard Leonhard'ın da görerek fotoğrafını çektiği çeşme maalesef günümüzde mevcut değildir.

بولیہ داخل اولدیغیغیزده سفیر مولای بولی مسلی
 مہمان و بودا عیلمینه کرو و مکر و همدن برتر دار
 بد کرداری میزبان ایلم یز اول شاپ دیجور
 راحت محضوز بیک در لورنج و عب و کونا کون
 مشقت و فصب ایله کدشته قیلدی **بولی**
 یسانی یونانده وزبان رومیانده مشہد
 معنایسته در قردای عید شریف و معنای
 مبارک اولعبین ساعت اوچدن صبح
 قرین منیر لر سا و زرہ راکب اولوب کوخار
 ذات الاشجار و درختان بی ثمار سیر
 اولنہ رق بولی ایله چغا کولینک بیننده
 واقع اولان کور اوغلی چشمہ ہی دیمک ایله
 معروف محله ککینوب اندہ واقع اولان

در بندده بر مقدار آرام و راحت و دفع
 ملائک کلاآت قیلندی اول کوه
 بر شکوه سیر و تماشا اولیور ایکن طاع
 آراسیند بر دیگی طاش شاهده اولندی
 استانه علیه ده ات میدانده منصوب
 اولان طاشک ثلثی مقدار خجه اوله اولدی
 بر قاج سطر خطلی و لمعلله اول خطوط
 صورتی بر کاغذ یازوب توقات
 دخیل مزده بر اهل سیاحت و بر صاحب کت
 پاپاسه مضادقت اولمغین خط مزبوری
 پاپاس مسفورده اراءت و اول دخی قراءت
 آید کده جواب و بر دیگی اسکدر و رومینک وقتده
 خبر اولی خط در منصوبی نهم و مذکور ات بویه رم اولدی

[22^a]

derbendde bir mikdâr ârâm u râhat ve def'-i melâlet-i kelâlet kılındı. Ol kûh-ı pür-şükûh seyr ü temâşâ olunur iken dağ arasında bir dikili taş müşâhede olundu. Âsitane-i Aliyye'de At Meydânında mansûb olan taşın sülûsü mikdârınca ola. Üzerinde birkaç satır hattı olmağ ile ol hutûtun sûretini bir kâğıda yazup Tokat'a duhûlümüzde bir ehl-i siyâhat ve bir sâhib-i kiyâset papasa musâdefet olunmagın hatt-ı mezbûru papas-ı mesfûra irâ'et ve ol dahi kırâ'et eyledikde cevâb virdi ki İskender-i Rûmî'nin vaktinde tahrîr olunan hatdur. Mazmûnu fehm ve mezkûrât böyle resm olundu.

derbendde bir süre dinlenip istirahat ettik, yorgunluğumuzu ve sıkıntılarımızı giderdik. O azametli dağları seyrederken dağ arasında dikili bir taş gördük. İstanbul'da At Meydanı'ndaki dikili taşın üçte biri büyüklüğündeydi. Taşın üzerindeki birkaç satırlık yazının suretini bir kâğıda çıkardık.¹ Tokat'a vardığımızda gezgin ve akıllı bir papaza rastladık. Söz konusu yazıyı adı geçen papaza gösterdik. O da okuduktan sonra dedi ki, İskender-i Rûmî'nin² vaktinde yazılan bir yazıdır. Anlamını öğrendik. Anlatılanlar öylece resmedildi.

- 1 Ζιαίλις Σευθε / τὸ φῦσιον / πατρὶς μνήμη / καὶ εὐσεβείας κharin.
Transliterasyon: Ziailis Seuthe to trepsanti kai physiko patri mnemes kai eusebeias kharin.
Çeviri: Ben Ziailis (bu mezarı) beni besleyip büyüten babam Seuthes'in anısına hürmeten (yaptırdım).
Ziailis bir Thrak ismi olan Ziaelas'ın dişil formudur. İlk Bithynia kralının bu ismi taşıdığı bilinmektedir. Ayrıca babasının ismi Seuthes de yine sıkça rastlanan bir Thrak ismidir. Anlaşıldığına göre Ziailis kendisini besleyip yetiştiren Seuthes'in gayri meşru ama öz kızıdır. Physikos kelimesinin bir özel ad olması ihtimal dâhilinde olmadığından adı geçen üvey baba Seuthes ile Physikos adlı (?) öz babasının aynı mezarda gömülü oldukları sonucuna varmak da mümkün değildir.
F. Becker-Bertau, Die Inschriften von Klaudiu Polis, IK 31, Bonn, 1986, s. 120, no. 160.
(Eski Yunanca yazının okunuşu ve çevirisi için İstanbul Üniversitesi Eski Yunan Dili ve Edebiyatı bölümü öğretim üyelerinden Yrd. Doç. Dr. Emre Erten'e teşekkür ederim.)
- 2 İskender-i Rûmî: Makedonya kralı Phylippe'in oğlu meşhur hükümdar. MÖ 356-323 tarihleri arasında yaşamıştır.

[22^b] Koroğlu Çeşmesi

أَوَّلُ مَا شَدَّه أَوْلَانُ خَطِيئِكَ صُورَتِي دُرِّ

21 A I A I E D E E O H

T O O I A Y A N T I K A I

ΦΥΣΙΚΟ ΠΑΤΗΡΙΜ

ΜΗ ΕΚΑΙΡΥΣΕΘΙ ΑΣ

2-250
*A911V بوخطوطك مركباتي بودۇ

زِيَه لِيْس سَفَنِي تُوْشَرَايْنَايِي كَهِي

فِتْکُو پاشری مینیمس کَفَن

اَفْصُولِیْشِ حَرْبِ مَقْصُودِیْ بُودُورْ

زِيَهْ لَيْسْ مَا شِيْ بِكَيْنِكَ اِيْمِيْ وَسَفِيْ

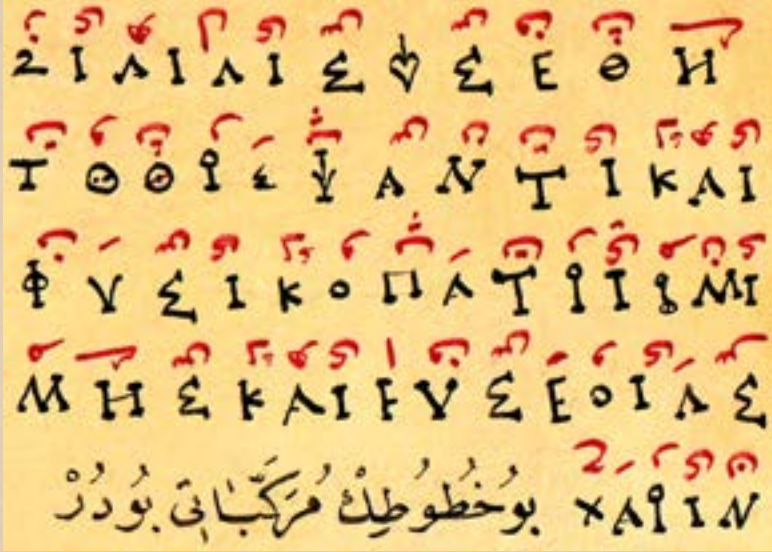
يَا بَايَسْنِكَ اَدِيدُزْ يَعْنِي دِيرُكِهِ بَنَازِيَهَ اَيْسَهَ

يَا بَايَا مَسْفِي وَفَاتِ اَيْلِدَيِ بِي كُوچكْدَن مُرِيه

إِلَهُي كَأَحْسَنَ مِنْ بَعْضِ مَا أَشَى بِكَ فَرَكِهِ بِنَا يَا قُرْ

[23^a]

Ol taşda olan hattın sûretidür:

Bu hutûtun mürekkebâtı budur: Ziyelis sefsi tusr epsanti kehey fisku patri minimis kehey efseviyas harin. **Mazmûnu budur:** Ziyelis taş dikenin ismi ve Sefsi babasının adıdır. Yani der ki: Ben Ziyelisim babam Sefsi vefât eyledi, beni küçükden terbiye eyledi ana hürmet için bu taş dıkdım ki babam

O taşta bulunan yazının suretidir:

Bu yazıları oluşturan ibareler şöyledir: Ziyelis Sefsi tusr epsanti kehey fisku patri minimis kehey efseviyas harin. Anlamı şöyledir: ‘Ziyelis, taş dikenin ismi ve Sefsi, babasının adıdır. Yani der ki: Ben Ziyelisim, babam Sefsi vefat etti. Beni küçüklüğümde terbiye etti. Ona hürmet için bu taş dıktım ki,

[23^b]

mürûr u ubûrumda hâtırıma gelsün deyü. Ol taşdan hutût-ı mezkûreyi kâğıda nakilden sonra yine metâ-yı matiyyemize süvâr olup nice girdâb-ı tîn ve varta-i zahmet-karîn içre pâ-yı feresimiz dâhil u hâric olarak on iki sâ'at güzeste oldukda gice sâ'at dördte Gerede'ye¹ duhûlümüz ve ol mebradeye vusûlümüz vâki' oldu. Sefîr-i mezbûru müftî efendiye ve bu dâ'îlerini bir serdâr-ı behredâr-ı hûb-girdâra mihmân eylediler. Ammâ mîzbânımız her ne kadar îkâd-ı nâr eyler ise ânîde nâ-bûd ve şiddet-i berdden hâb u râhatımız mefkûd olur idi. Gerede Zindânı elsine-i nâsda

oradan geçip giderken babam aklıma gelsin. Söz konusu taştaki yazıları kâğıda aktardıktan sonra yine bineğimize binip atımızın ayağı nice çamurlu su birikintisine ve tehlikeli çukurlara gire çıka on iki saat gittikten sonra gece saat dördte soğuk bir yer olan Gerede'ye ulaştık. Elçimizi Müftü Efendi'ye konuk ederken ben duacılarını da güzel huydan nasibini almış bir serdara misafir ettiler. Ama ev sahibimiz her ne kadar ateş yaksa da anında ateş bitiyor, soğuğun şiddetinden uykumuz ve rahatımız kaçıyordu. Gerede Zindanı halkın dilinde

1 Gerede: Batı Karadeniz bölgesinde Bolu iline bağlı ilçedir. İç Anadolu Bölgesinin Batı Karadeniz'e geçit verdiği bir konumda ortalama 1300 metre yükseklikteki ilçenin kış aylarında soğuk ve sert bir iklimi vardır. Yaz ayları da serindir. Evliya Çelebi *Seyahatname*'sinde Gerede hakkında şöyle yazar; soğuğu pek meşhurdur. Halk arasında "Erzurum soğuğu beni Gerede'de bulun demiş" diye darb-ı mesel söylerler. Halkı sağlıklı, gösterişli, şecaatli Türk taifesidir.

مرور و عبور مده خاطر بعه کلسون دینو
 اول عاشدن خطوط مذکورہ کا بعد نقلدنت
 منکرہ بٹہ مطای مطینہ سترہ سوار اولوب
 غنہ کرداپ طیز و وزطہ زخم تفریز
 ایچره پای قریبیز داخل و خارج اوله رن **اوت**
ایکی ساعت گذشتہ اولدقدہ کجه ساعت
 دژندہ **کرده** به دحولیز و اولمیزده
 و صولیز واقع اولدی سبیر سز بوری
 مضی آقندیه و بودا عیلری بر سردار بهره دار
 خوب کرداره مهمان ایلدیلر اقامت بائیز
 هرته قدر ایضای نار ایله آیه اسیده نابود
 و شدت برودن خواب و راحت سز مقصود
 اولورایدی **کرده** زینا فی السنه ناسده

صَرَبِ مَسْأَلِ اَوْلِيَشُدَر مَكْرُكَ كَثَرِت
 بَرَزْدَن كِنَايَت وِشْتَن سَرْدِ پَر
 دَرْدَن عِبَارَت اِمِش فِی اَتِیَار
 سَرْمَادَه كَرَه دَه یِه وَاِرْد اَوْلَانِ پِیَادَه
 نَاوَقِیَت مَمُوزَه قَدْرَانْدَه مَحْبُوس اُولُوب
 رَاِه مَقْصُودِنَه ذَهَابَه وِجَانِبِ اَحْسَرَه
 خَوْفِ یِشْتَادَن یِشَابَه قَدَرِی اَوْلِیَغِنْدَن
 كَرَه دَه زَنْدَانِی صُرُوبِ اَمْثَالِ دَن اَوْلِیَشُدَر
 یُوقِیَه قَصَبَه مَذْكُورَه دَه قَلْعَه دَن خَبَر
 وَزَنْدَانْدَن اَسَد یُوقْدَر صَحْرُوفِی
 خَوَابْدَن بَیْدَار اُولُوب صَلَاتِ صُحُی اَدَات
 مَهْكَرَه كَرَه دَه نِیك رَمِیْنْدَه یُومِقْدَار اِیْلَه اَكْفَا
 وَیُوقْدَر جِه مَوْرَت نَمَا قِلِیْنْدِی

[24^a]

darb-ı mesel olmuşdur. Meğer kesret-i berdden kinâyet ve şiddet-i serd-i pür-derdden ibâret imiş. Zirâ eyyâm-ı sermâda Gerede'ye vârid olan piyâde tâ vakt-i temmûza kadar anda mahbûs olup râh-ı maksûduna zehâba ve cânib-i âhere havf-ı şitâdan şitâba kudreti olmadığından Gerede Zindânı durûb-ı emsâlden olmuşdur yoksa kasaba-i mezkûrede kal'adan haber ve zindândan eser yokdur. Seher vakti hâbdan bîdâr olup salât-ı subhu edâdan sonra Gerede'nin resmin de bu mikdâr ile iktifâ ve bu kadarca sûret-nümâ kılındı.

darb-ı mesel olmuştur. Meğer bu tabir, şiddetli soğuktan ve dert çokluğundan kinaye imiş. Zira soğuk günlerde Gerede'ye gelen yaya birisi Temmuz ayına kadar orada mahsur kalır, yoluna devam edemezmiş ve kışın korkusundan, başka hiçbir tarafa hareket edemediğinden Gerede Zindânı tabiri darb-ı mesel olmuştur. Yoksa adı geçen kasabada ne bir kale, ne de bir zindan vardır. Seher vakti uykudan uyanıp sabah namazını kıldıktan sonra Gerede'yi bu kadar resmetmekle yetindik ve böylece çizdik.

[24^b] Gere de

۱۱۱
۱۲۰

۲۵

کره ده بوجیهله مرسوم و بوسورت ایله
 معلوم اولدندن مکره تکاور
 باد بیکرا اوزده راکب و حاراب
 بایسیده ذاهب اولوب جنتیدین
 ریکاب و محمل نروله دحوله شتاب
 ایدرله نیجه یجبال ذوات الاشجار
 و نیجه اودیله ذوات الاشجار دن گذر
 و نظیر عیترت ایله نظرا وینه رف **ملکوزین**
 مریونک **بایسیدر** دیمک ایله معروف اولان
 قرینه یه نزول و مسافر ایچون تخلیه ایله کیره
 خان مانندی محله و قهوه خانه یه دخول
 واقع اولدی بوقرینه نیک اها ایسی دنا
 ایله موصوف و سرق ایله معروفلدر

[25^a]

Gerede bu vechile mersûm ve bu sûret ile ma'lûm oldukdan sonra tekâver-i bâd-peyker üzere râkib ve cânib-i Bâyıdır'a zâhib olup cünbîden-i rikâb ve mahall-i nüzûle duhûle şitâb iderek nice cibâl-i zevâtî'l-ahcâr ve nice evdiye-i zevâtî'l-eşcârdan güzere ve nazar-ı ibret ile nazar olunarak dokuz sâ'at mürûrunda Bâyıdır demek ile ma'rûf olan karyeye nüzûl ve müsâfir için tahliye eyledikleri hân mânendi mahallere ve kahvehâneye duhûlümüz vâki' oldu. Bu karyenin ahâlisi denâ'et ile mevsûf ve sirkat ile ma'rûflardur.

Gerede böyle resmedildikten ve bu şekilde bilindikten sonra rüzgâr gibi hızlı giden atlarımıza binip Bâyıdır tarafına gittik. Atların üzeniğine basarak konaklayacağımız yere varmak için acele ettik. İbret nazarıyla seyrettiğimiz birçok çıplak dağlardan ve ağaçlı vadilerden geçerek dokuz saatte Bâyıdır¹ diye bilinen köye indik ve misafirler için boşaltılan han benzeri yerlere ve kahvehaneye geldik. Bu köyün halkı kötü işleri ile tanınır, hırsızlıkları ile bilinirler.

1 Bâyıdır: Osmanlı devri 1685 yılında nahiye statüsündeki Bâyıdır, günümüzde Çankırı ilinin Çerkeş ilçesine bağlı bir köydür. Çankırı iline 122 km, Çerkeş ilçesine 11 km. uzaklıktadır.

[25^b]

Meşhûrdur ki bir merd-i garîb ve bir şahs-ı edîb Bayındır'da bir nâdân-ı denâ'et-nişâne ve bir nâmerd-i hasâset fişâne müsâfir olmuş. Ol müsâfirin bir çift cedîd ayak kabını sirkat ve bî-çârenin derûnunu memlûvv-i hurkat eylemiş. Sabâh vaktinde müsâfir bî-çâre pâpûşını su'âl ve ne mahalle gitdi deyu kîl ü kâl eyledikde ol mîz-bân-ı denâ'et-nişân pâpûşu dana yemiş deyu dîrûğ-ı nâ-münâsib söylemiş ve civârında olan nâ-kesler dahi biz de gördük deyu şehâdet eylemiş. Bî-çâre müsâfir hurdeye vâkîf olup olduğu mahallin

Yaygın bir rivayete göre kültürlü ve zarif bir gurbetçi Bayındır'da kötü, cahil ve aç gözlü birine misafir olmuş. Ev sahibi, misafirin bir çift yeni ayakkabısını çalarak biçârenin içine ateş düşürmüştü. Sabah olunca zavallı misafir pabucunu sorarak nereye gittiğini öğrenmek istediğinde o adi ev sahibi pabucu dananın yediğini söyleyerek münasebetsiz bir yalan uydurmuş, etrafındaki alçaklar da 'Biz de gördük' diye şahitlik etmişler. Zavallı misafir, kendisine oynanan oyunu anlayıp bulunduğu yerin

مشهوره رک بر مرید غریب و بر شخص
 ادیب بایستد زده بر نازان دناست
 نشان و بر نامرد خست نشان
 مسافر اولیش اول مسافر اول بر جفت
 جدید آفاق قاری سیرت و بیچاره نک
 درونی مملو حرفت آیلش صباح
 وقتند مسافر بیچاره پاپوشی سؤله
 و نه محله کندی دیو میل و قال آیلد کده
 اول میریان دناست نشان پاپوشی
 طاقه یمیش دیو دروغ نامتاسب سولکیش
 و جوارنده اولان ناکسکندر دخی زده کورده
 دیو سعادت آیلش بیچاره مسافر
 خرده به واقف اولوب اولدنی تحلیف

دوردم

دیوارینه کلام موزون صورتیندن
 بومقنی کفتاری امللا و بونیک
 ایله خاطیرینی تسلی آیلش ۴
 کویک ادی بایندیز ادملری
 خایندیز مانه باغیمز امانا
 بوده بره اویندیز انحصار اولف
 شب آتده بیتوتت و خلیجه بی رامت
 اولندی اول قتریه نک آبدیه بی
 حقه دن چانمه کلبه کر و آهالیسی
 کبی نایتر اشدیه دلبه کر دز انیک
 ایچون رسبی بویه قبیج و تصویر
 آشکا لی مشاهدده اولندیغی کبی
 قبیج صریح دز

[26^a]

dîvârına kelâm-ı mevzûn sûretinde bu mukaffâ güftârı imlâ ve bunun ile hâtırını tesellî eylemiş.

Köyün adı Bâyındır
Adamları hâyindir
Dana papuç yemez ammâ
Bu da bize oyundur

El-hâsıl ol şeb anda beytûtet ve haylice bî-râhat olundu. Ol karyenin ebniyesi tahtadan çatma külbeler ve ahâlisi gibi nâ-tirâşîde dülbelerdur. Anın için resmi böyle kabîh ve tasvîr-i eşkâli müşâhede olunduğu gibi kabîh sarîhdür.

duvarına vezinli olarak şu kafiye sözünü yazarak bununla gönlünü teselli etmiş.

Köyün adı Bayındır
Adamları haindir
Dana pabuç yemez amma
Bu da bize oyundur

Kısacası, o gece orada geceledik ve epeyce rahatsız olduk. O köyün evleri tahtadan yapılmış derme çatma kulübeler olup, ahalisi gibi yontulmamıştır. O yüzden resmi böyle çirkin, görüntüsü de görüldüğü gibi açıkça kötüdür.

[26^b] Bayındır

آندَن دَجَنی عَلَی التَّحَرُّ اسَب سَرَكَشَه
 سُوَار وَ سَمَت چَرَكَشَه اَیْنَدَار
 اُولُنْدی فَرَسَرَان و زَاهَه رَوَان
 اُولَه رَف چَرَكَشَه کَلینْدی اَکَر چَه چَرَكَشَه
 بِرَقَصَبَه مَعِیْرَه دُر اَمَاز چَمَنزَار بِهیشَتَاثَار
 و دَرُومَنَه دَاوِت اَلَا زَهَار دُر کِه رُوغَنی وَ
 و عَسَلی کِی شِلَر بَر بِرَقَصَبَه مَاشَنَد خَلْد
 بَر بَر دُر اَهَا لَیْسِی دَجَنی مَهْمَان نَوَاز
 و دَر دُر مَر دَعْبِیْبَه چَا رَه سَاز لَر دُر
 اَنَدَه بِرَا بِکِی سَاعَت اَجَا مِیْمَزَه اَرَا مَوْرَاحَت
 و رَسَم چَرَكَشَه بُو مِیْنَوَال اَوَز رَه مَوْرَد
 و بِر یَلُوب رَا هِیْمَزَه رِجَعَت وَ جَاوِیَب
 مَقْصُودَه سُرْعَت اُولُنْدی دَجَنی چَرَكَشَه

[27^a]

Andan dahi ale's-seher esb-i serkeşe süvâr ve semt-i Çerkeş'e ibtidâr olundu feres-rân ve râha revân olarak Çerkeş'e gelindi. Eđerçi Çerkeş bir kasaba-i sagîredür ammâ bir çemen-zâr-ı behîşt-âsâr ve ravza-i zâtî'l-ez-hârdur ki rûganı ve aseli gibi şîrîn bir kasaba-i mânend-i huld-i berîndür. Ahâlîsi dahi mihmân-nüvâz ve derd-i merd-i garîbe çâre-sâzlardur. Anda bir iki sâ'at ecsâmımıza ârâm u râhat ve resm-i Çerkeş'e bu minvâl üzere sûret verilüp râhımıza ric'at ve cânib-i maksûda sür'at olundu.

Resm-i Çerkeş

Oradan da sabah erkenden asi atlara binip Çerkeş¹ yönüne hareket ettik. Biraz at sürerek biraz da yürüyerek Çerkeş'e geldik. Her ne kadar Çerkeş küçük bir kasaba da olsa cennet gibi yeşillik ve çiçekli bir bahçedir. Öyle ki, yağı ve balı gibi tatlı, cennet benzeri bir kasabadır. Halkı da konuksever ve gurbetçinin derdine çare arayan insanlardır. Orada bir iki saat dinlenip istirahat ettik. Çerkeş'in resmini bu şekilde çizdikten sonra dönüp süratle yolumuza devam ettik.

Çerkeş'in resmi

1 Çerkeş: Batı Karadeniz Bölgesi'nde, Çankırı iline bağlı ilçe ve ilçe merkezi kasaba. Kuzeyde Ovacık, doğuda Kurşunlu, güneyde Ankara ili, batıda ise Bolu ili ve Eskipazar ilçesi ile çevrilidir.

[27^b] Çerkeş

طُغُوزِ سَاعَتِ مُرُورِنْدَنِ مَكْرَهَ قَرَهْ جِهَ لَرِ
 تَعَبِزِ اُولِيَانِ قَرَبِهْ دِهْ مَنَرِخَانَهْ اُولَمِعْلَهْ اَنَدَهْ
 نَزْوِيلِرِ وَمَسَارِفُخَانَهْ بِهْ وَصُولِرِ وَاقِعِ اُولَدِهْ
 بُو قَرَبِهْ يَكْ دِهْجِي اَهَالِيسِي دَنَاءَتِ وَنَاكُشِي
 وَسَرِ قَتِ اِيلَهْ مَوْصُوفِلَرْدَرِ حَتَّى مَسَارِفِ
 خَانَهْ لَرِكْ دَوْلَاتِيَهْ وَرَادَنِ قَارَهْ مَا نَشْدِي
 سُو رَاخِ پِيْدَا وَسُفْتَهْ وَنَقَبَهْ هُوِيْدَا
 اَيَلِشَلَرِكِهْ اَكْرَمَسَا فِرَاشِيَا سِي دَوْلَاتِهْ وَصَنَعِ
 اَيَلَرِ اَيَسَهْ وَرَا چِدَارْدَنِ اَسَانِ وَجِهَ اِيلَهْ
 اَلَهْ كَرِ وَسَهُولَتِ اِيلَهْ چَالَهْ كَرِ بُو خَرْدَهْ بِهْ
 وَاقِفْسَا وَلُوبْ اَنَدَهْ اُولُ شَبْتِ تَقَيَّدِ اِيلَهْ اَرَامِ
 وَاشْيَا مَزِي حِفْظِنَهْ اِهْتِمَامِ اُولُنْدِي
 قَرَهْ جِهَ لَرِكْ رَهْمِي بُودَرِ

[28^a]

Dokuz sâ'at mürûrundan sonra Karacalar ta'bîr olunan karyede menzilhâne olmağile anda nüzûlümüz ve müsâfirhâneye vusûlümüz vâki' oldu. Bu karyenin dahi ahâlîsi denâ'et ve nâkeslik ve sirkat ile mevsûflardur. Hatta müsâfirhânelerin dolabına verâdan fâre mânendi sûrâh peydâ ve süfte ve sukbe hüveydâ eylemişler ki eğer müsâfir eşyasını dolaba vaz' eyler ise verâ-i cidârdan âsân vech ile alalar ve suhûlet ile çalalar. Bu hurdeye vâkıf olup anda ol şeb takayyüd ile ârâm ve eşyâmızın hıfzına ihtimâm olundu.

Karacalar'ın resmi budur.

Dokuz saat gittikten sonra Karacalar (Atkaracalar)¹ denilen köyde konak yeri olduğu için oraya indik ve misafirhaneye ulaştık. Bu köyün de halkı kötü işleri ve hırsızlıklarıyla tanınırlar. O kadar ki, misafirhanelerin dolabına arkadan fâre gibi delik ve gedik açmışlar ki, eğer misafir eşyasını dolaba koyarsa, arka taraftan kolaylıkla alıp çalsınlar. Bu oyunu anlayınca o gece orada dikkatlice dinlenip eşyalarımızı korumaya gayret ettik.

Karacalar'ın resmi budur.

1 Karacalar: Günümüzdeki ismi Atkaracalar'dır. Atkaracalar Çankırı iline bağlı bir ilçedir. Doğusunda Kurşunlu, batıda Çerkeş, kuzey doğusunda Bayramören, güneyinde Orta ilçeleri ile çevrilidir.

[28^b] Karacalar

۷۹
 آنندن دخی سحر کاهده و هیکام
 اینباهدن کزندی بالابلند اوزده
 راکب **قره جه ویران** تعبیر
 اولنان قصبه ده منزخانه اولمعله
 اکاوردویمیز و استراحت یچوت
 بر مقدار قعودیمیز واقع اولدی
 قصبه مذکور خلیفه خوشنا
 و چار سویی و بارزاری اولدجه زیبا
 اولوب اهل پس دخی آجای غریبان
 و او ذایعایان اولدیغی نمایان
 و تعریف و توصیفه غیر لازم بیان دز
قره جه ویران دخی محاله یو وجهله تعبیر
 و بور سیمله تحریر اولندی

[29^a]

Andan dahi sehergâhda ve hengâm-ı intibâhda kürend-i bâlâ-bülend
üzre râkib ve Karacaviran ta'bîr olunan kasabada menzilhâne olmağile
ana vürûdumuz veistirâhat için bir mikdâr ku'ûdumuz vâki' oldu. Ka-
saba-i mezkûre haylice hoş-nümâ ve çârû vü bâzârı oldukça zîbâ olup
ahâlîsi dahi ehîbbâ-yı garîbân ve eviddâ-yı edîbân olduğu nümâyân ve
ta'rîf u tavsîfe gayr-i lâzım-ı beyândur.

Karacaviran dahi ucâleten bu vech ile tasvîr ve bu resm ile tahrîr
olundu.

Oradan da seher vakti uyanınca heybetli al atlara binip Karacaviran
(Kurşunlu)¹ denilen kasabada konaklama yeri olduğundan oraya vararak
istirahat için biraz kaldık. Adı geçen kasaba epeyce hoş, çarşı ve pazarı
oldukça güzel olup halkının da gariplerin ve edepli kimselerin dostu
insanlar olduğu anlaşılmaktadır. Bunu ayrıca anlatmaya gerek yoktur.

Karacaviran'ın da resmi aceleyle bu şekilde çizildi.

1 Karacaviran: Çankırı iline bağlı ilçe olup günümüzdeki adı Kurşunlu'dur. 1882 yılında bucak merkezi olarak Çerkeş ilçesine, 1912 yılında da Ilgaz ilçesine bağlandıktan sonra 1944 yılında ilçe statüsüne kavuşmuştur. Doğuda Ilgaz ilçesi ve Merkez ilçe, güneyde Şabanözü ve Orta, batıda Çerkeş, kuzeybatıda Ovacık ilçeleri, kuzeyde Kastamonu iliyle çevrilidir.

[29^b] Karacaviran

بَعْدَهُ مَنَزْلُخَانَهُ دَن زَرْدِ بُورِ بَاعِثِ الشُّرُوزِ
 اَوُسْتَنَه سَوَارِ وَسَوِي قَوْجِحِصَارَه
 اِبْنِدَارِ اُولُيُوبْ كَاهِ اَشْكُونْ كَاهِ اِيَنَكَه
 كِيدَرَكْ كَاهِ تَرْمَرُوشْ وَكَاهِجَه وَنَرَارِ
 اِيدَرَكْ بَعْدِ مَسَافَه بِي تَقَكُزِ
 ۴ چَمِز قَوْبِيَنَدَن اُولُ قَوْبِيَحَقْ قَوْجِحِصَارِلِيَدَن
 مِصْرَاعِي تَلَكُزِ اِيدُوبْ اُونِ اِيَكِي
 سَاعَتِلِكْ مَسَافَه قَطْعِ اُولُنْدُقَدَه
 قَوْجِحِصَارَه دُخُولِيْمَز مَدِيَسَرِ اُولَدِي
 اَنْدَه دَخِي يَزْمِيَز بَانَه مِهْمَانِ اُولُوبْ
 اُولُيَجَه اَنْدَه اَرَامِيَز وَرَاحَتِ اَجْسَارِمِيَز
 وَاقِعِ اُولَدِي رَسِمِ قَوْجِحِصَارِ بُو تَوَعِلَه
 نَصُوبِي وَبُو كُونَه تَشْطِيِرِ اُولُنْدِي

[30^a]

Ba‘dehu menzilhânedden zerd-i pûr-i bâ‘isi’s-sürûr üstüne süvâr ve sûy-i Koçhisar’a ibtidâr olunup gâh eşkûn gâhî linge giderek gâh nerm-reviş ve gâhîce firâr iderek bu‘d-ı mesâfeyi tefekkür

Çıkmaz koyundan ol kuzucuk Koçhisarlıdur

mısra‘ını tezekkür idüp on iki sâ‘atlik mesâfe kat‘ olundukda Koçhisar’a duhûlümüz müyesser oldu. Anda dahi birer mîzbâna mihmân olup ol gece anda ârâmımız ve râhat-ı ecsâmımız vâki‘ oldu.

Resm-i Koçhisar bu nev‘ ile tasvîr ve bu gûne tastîr olundu.

Ondan sonra konak yerinden insanı neşelendiren yağız atlara binip süratle Koçhisar¹ tarafına hareket ettik. Kâh eşkin, kâh yavaş, bazen yumuşak, bazen de hızlı gidiyorduk. Mesafenin uzaklığını düşünerek ‘Çıkmaz koyundan ol kuzucuk Koçhisarlıdır’ mısraını andık. On iki saatlik mesafe geçildikten sonra Koçhisar’a girmek nasip oldu. Orada da birer ev sahibine misafir olarak gece orada istirahat edip dinlendik.

Koçhisar’ın resmi de bu şekilde yapıldı.

1 Koçhisar: Osmanlı İmparatorluğu döneminde Koçhisar-ı Bala veya Koçhisar olarak bilinen nahiye'nin ismi 1918 yılında İlgaz olarak değiştirilmiştir. 23.10.1920 tarihli bakanlar kurulu kararıyla da ilçe yapılmıştır. Günümüzde Çankırı vilayetine bağlı ilçedir.

[30^b] Koçhisar

قوچحصار دَن دَخی رخش صیابخش روی
 عالمه درخش ایلدیکي زمانده رخش صفا
 بخش اوزره سوار اولوب **نهر دَرَس** کنارنده روان
 ودره بی سنک اوزره دوان اوله رفی **طغوز**
ساعتدن منکره نزدیک **طوسیه** ده باغلا راسته
 وارد و درون شهره نخوله قاصد اولدینیر
 اوآنده شهر کتدایسی استقبال و پریش احوال
 ایلوب سغیر مرقومی اعیان شهر فوآغه مهمان
 و بودا عیله بینه کد المنزایر اهییم آغای میزبان
 ایلد کلرنده بحار مسافرته عنان اویدر بلوب
 اول شب آنده بیتوت و خواب و راحتیر
 واقع اولدی **طوسیه** نیک رستی دخی
 قلمر معارف رفیه داعیلری بوجیهله نقش ایلدی

[31^a]

Koçhisar'dan dahi rahş-ı ziyâ-bahş rûy-ı âleme dirahş eylediği zamân-da, rahş-ı safâ-bahş üzere süvâr olup nehr-i Devres kenârında revân ve râh-ı bî-seng üzere devân olarak dokuz sâ'atden sonra nezdîk-i Tosya'da bağlar arasına vârid ve derûn-ı şehre duhûle kâsîd olduğumuz evânda şehir kethudâsı istikbâl ve pürsiş-i ahvâl eyleyüp sefir-i merkûmu a'yân-ı şehir konağına mihmân ve bu dâ'îlerine Gemalmaz İbrahim Ağa'yı mîzbân eylediklerinde licâm-ı müsâferete 'inân uydurulup ol şeb anda beytûtet ve hâb u râhatımız vâki' oldu.

Tosya'nın resmini dahi kalem-i ma'ârif-rakam dâ'îleri bu vechile nakş eyledi.

Koçhisar'dan dahi güneş yeryüzünü aydınlattığı zaman binince insanı rahatlatan yağız atlara binip Devrez¹ Nehri kenarından hareket ettik. Taşsız yollarda koşturarak dokuz saat sonra Tosya² yakınlarındaki bağlara ulaştık. Şehrin içine girmek istediğimizde şehir kethüdâsı bizi karşılayarak ahvalimizi sorup sual ettikten sonra elçimizi şehir a'yanının konağına misafir ettiler, Gemalmaz İbrahim Ağa'yı da bu duacılarına ev sahibi ettiklerinde yolculuğumuzu durdurduk ve o gece orada geceleyerek uyuyup dinlendik.

Tosya'nın resmini de çizim işlerini bilen bu duacıları böylece nakşetti.

1 Devrez Çayı: Kızılırmak'ın üç büyük kolundan biridir. Uzunluğu 186 km'dir. Aydos ve Işık dağlarından inen suları toplayan çay Ilgaz ilçe merkezinin güneyinden geçer. Ilgaz ile Tosya arasındaki Devrez vadisinden geçerek Tosya ovasında akar ve Kargı'nın güneybatısında Kızılırmak'a ulaşır.

2 Tosya: Karadeniz bölgesinin Batı Karadeniz bölümünde, Kastamonu iline bağlı ilçedir. 1926 yılında ilçe olmuştur.

[32^b]

Tosya'nın cânib-i şarkisinde ve şimâlisinde mânend-i divâr-ı üstüvâr bâlâ-bülend kayalar vâki' ve taraf-ı cenûbîsinde ve kıblesinde zevâl güneşi ve zuhr güneşi tâ vakt-i asr-ı sâniye kadar derûn-ı şehre tâlî'dir. Poyraz tarafı münsedd olduğu ecilden havâsı vehâmet ve öyle güneşine karşı olduğu için derûn-ı şehir gâyet harâret üzeredür. Ammâ ahâlîsinin tabî'atları sehâvet ve mürüvvet ve mizâcları mahabbet ve fütüvvet ile memlû vü meşhûn ve müsâfire ikrâm u izzetleri gûn-â-gündur.

Tosya'dan dahi ber-nişîn-i keher-i vâlâ-güher olup zehâba gayret ve cânib-i maksûda sür'at olundu.

Tosya'nın doğu ve kuzey taraflarında sağlam duvar benzeri çok yüksek kayalar bulunmaktadır. Güney ve kible tarafında ise öğle güneşi ikindi namazının son vaktine (asr-ı sâni) kadar şehrin içini aydınlatır. Poyraz tarafı kapalı olduğundan havası ağır ve öğle güneşine karşı olduğu için de şehrin içi gayet sıcaktır. Ama halkının tabiatı cömertlik ve mertlik ile, mizacı da muhabbet ve yardımseverlik ile doludur. Misafire türlü izzet ve ikramda bulunurlar.

Tosya'dan da yağız atlara binerek gideceğimiz yere doğru süratle yola çıktık.

طوسیه نیک جانب شرفیستند و بشمالیستند
 مانند یوار استوار بالابلند قبالرواقع
 و طرف جنوبیستند و قبله سنک زوال کونشی
 و ظهر کونشی تا وقت عصر ثانیه قدر دروین
 شهره طالعدز بویراز طرفی مستد اولدی
 اجلدن هواپی و خامت و اوله کونشینه
 فرسوا اولدی یعنی ایچون دروین شهر غایت
 حرارت اوزره در اما اها لیسینک
 طبیعتلری سخاوت و مرویت و میزاجلری
 محبت و فتوت ایله تملو و مشحون و مسافر
 اکر امد و عزتلری کونا کون در **طوسیه دکن**
 دخی بر نشین کهمز و الا شهمز اولوب
 ذهابه غیرت و جانب مقصوده سرعت اولدی

۲۲

یسته شهر دوزن کارنده مانند ابیمیران و کوه
 صحرایی بمران آلبیه دك حاجی حمزه طرفین
 عزیمت واقع اولدی شهر دوزن سیردود
 پرسود درك طوسیه طرفیده دوع اولیان
 پرنج بوجوی منفعت بویك ایندن پرورش یافته
 اولوب بجه مردمانه فایده هی فیه کدایانه
 منفعت زانده هی حاصل اولمقد دز
 طوسیه دن رگومیره اون ساعت اولمقد
 حاجی حمزه نامقده به و مویلیز
 دوز واره سوزدن دخیلیز مینر
 اولدی حاجی حمزه دك بری فیلاصل
 برمشینان و قرازگاه دزدان ایمیر
 که طوسیه دن عثمانی بجه واریجه به قدر

[33^a]

Yine nehr-i Devres kenarında mânend-i âb cereyân ve kûh u sahrâyı seyrân eyleyerek Hacıhamza tarafına azîmetimiz vâki' oldu. Nehr-i Devres bir rûd-ı pür-sûddur ki Tosya tarafında zer' olunan pirinc bu cûy-ı menfa'at-bûyın âbından perveriş-yâfte olup nice merdümâna fâ'idesi ve nice gedâyâna menfa'at-i zâ'idesi hâsıl olmakdadur. Tosya'dan rükûbümüze on sâ'at oldukda Hacıhamza nâm karyeye vusûlümüz ve dervâze-i sûrdan duhûlümüz müyesser oldu. Hacıhamza'nın yeri fi'l-asl bir meşeyistân ve karârgâh-ı düzdân imiş ki Tosya'dan Osmancığ'a varıncaya kadar

Yine Devrez nehri kenarında su gibi akarak, dağ ve ovalardan geçerek Hacıhamza¹ tarafına gittik. Devrez nehri çok faydalı bir ırmaktır. Tosya tarafında ekilen pirinç bu yararlı nehrin suyuyla yetişir. Nice kimselere faydası ve yine birçok fakire ziyade yararı dokunmaktadır. Tosya'dan hareketimizden on saat sonra Hacıhamza isimli köye ulaşmamız ve kale kapısından girişimiz nasip oldu. Hacıhamza'nın yeri aslında meşelik ve hırsızların karargâhıymış. Tosya'dan Osmancık'a kadar

1 Hacıhamza: Çorum ili Kargı ilçesine bağlı köy. Kargı ilçesine bağlı belde iken belediye teşkilatı 6360 sayılı kanunla kapatılmıştır. Köy ve çevresinde halen bahse konu kale kalıntıları mevcuttur.

[33^b]

on sekiz sâ'atlik mahalde âbâdân ve beytûtet olunacak bir mekân yok imiş. Dergâh-ı âlî kapucubaşlarından bir kimseyi tevâbi'i ile bile düzdân-ı bî-îmân irdâ ve cisimlerini Nehr-i ahmere ilkâ eylemişler. Sultân Ahmed Hân aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân hazretlerinin dâmâdı Maktûl İbrahim Paşa merhûm zâyî' olan kapucubaşını teftîş u tahassüs ve tefahhus u tecessüs için Hacı Hamza nâmında bir kapucubaşı dahi irsâl, hayâtı veya memâtı ma'lûm olsun için isti'câl buyurmuşlar. Ser-i bevâbân Hacı Hamza Ağa dahi cüst ü cû iderek Tosya'dan kalkup gitdigin ve Osmancığ'a varmadığın haber alup nişânelerin

on sekiz saatlik mesafede ne bir bayındır yer, ne de geceyi geçirecek bir mekân varmış. Saray kapıcıbaşlarından birini maiyeti ile birlikte imansız hırsızlar öldürüp cesetlerini Kızılırmak'a atmışlar. Sultan Ahmed Han¹ hazretlerinin (III. Ahmed-Allah'ın rahmet ve mağfireti üzerine olsun) damadı Maktul İbrahim Paşa² da, merhum kayıp kapıcıbaşını araştırıp bulması için Hacı Hamza adında bir kapıcıbaşını olay mahalline göndermiş ve derhal ölü veya dirisinin bulunmasını istemiş. Kapıcıbaşı Hacı Hamza Ağa da yaptığı araştırma neticesinde, Tosya'dan hareket eden kapıcıbaşının Osmancık'a³ varmadığı bilgisini edinerek izlerinin

- 1 Ahmed III. (1673-1736): Yirmi üçüncü Osmanlı padişahıdır. 1703'te kardeşi II. Mustafa'nın tahttan indirilmesi üzerine padişah oldu. Hükümdarlığında damadı Nevşehirli İbrahim Paşa'nın vezirliğinde Lale Devri başlamış, bu dönemde savaş yerine şiir, edebiyat ön plana çıkmıştır. Lale devrinde vergilerin artması ile pahalılık ve işsizlik baş gösterince halk ayaklanmış, tarihe "Patrona Halil Ayaklanması" olarak gecen bu olay sonunda III. Ahmed tahttan indirilmiş yerine I. Mahmud geçmiş, Damat İbrahim Paşa da öldürülmüştür (1730).
- 2 Nevşehirli Damat İbrahim Paşa (1662-1730): III. Ahmed'in kızı Fatma Sultan ile evlenerek damat, 1718'de de sadrazam oldu. İbrahim Paşa dirayetli, cömert, mütevazı, yenilik taraftarı ve hamiyetli bir kimse idi. Zamanında "Lale Devri" ile yenilik ve yenilikçilik, onunla başlamıştır." Patrona Halil Ayaklanması" sonucunda (1730) öldürülmüştür.
- 3 Osmancık: Karadeniz bölgesinde Çorum iline bağlı ilçe ve ilçe merkezi kent.

اَوَّلُ سَكْرِنَا عَنَّا كَيْ تَحْلَنَ اَبَادَانُ وَيَتَوَسَّ
 اَوَّلَهُ جَنِّ بِرِ مَكَانِ بُونِ اِيْمَنُ دُرْكَاهِ عَلِي
 قَبُولِ بِاَسْمَاءِ بَرْدَنِ بَرَكْتِ بِرِ قَوَائِمِ اِيْمَنِ بِسَلَمَةِ
 دُرْدَانِ بِاِيْمَانِ اِرْدَا وَجِسْمِ بَرِي نَهْرِ اَحْمَرَةِ
 اَلْقَا اَيَلَمِشْكَرَ **شاهمان احمدخان** عَلَيْهِ
 الرَّحْمَةُ وَالْغُفْرَانُ حَضْرَتِ بَرَكْتِ دَامَادِي مَقْنُونِ
ايراهيم پاشا مَرْجُو مُنَالِغِ اَوْلَانِ قَبُولِ بِاَسْمَاءِ
 تَقْتِيشُ وَتَحْتَسُّ وَتَقْصُصُ وَتَحْتَسُّ لِيُونِ
حاجي حمزه نَامِنْدِ بِرِ قَبُولِ بِاَسْمَاءِ دَخِي اِرْسَالِ
 حَيَاتِي وَيَا مَنَانِي مَعْلُومِ اَوَّلِ سُونِ اِيْمُونِ اِسْتِغْنَالِ
 بِيُورِ مِشْكَرِ سَرِ قَوَائِمِ **حاجي حمزه** اَعَا دَخِي
 جَسْمُ اِيْدَرَكِ طَوَسِيَه دَن قَالِقُوبِ كِنْدِي كِيَتِ
 وَغُثَا اِنْجَعَه وَازْمَدِيَعِنِ حَبَرِ اَلْوَبِ اِيْشَانِه لَرِيَتِ

۲۶

مَلَبَّ ایدُوب یُول کُنا ریتَه قَرِیب اوزِمان
 اَر اَسَنجَ نِشانَه لَرین بُولُوب سُدَه سَینَه یَه
 واقع حالی اِعلام و اِعلام و اُول محکمه
 سَنایع اُولد قَلَرین بَیان ایدینجه اُول محکمه
 یَر دَر بَند مَتین ویر حَصین حَصین
 بینا ایلِسَنه مَر فوم حلاجی حَمَره اَغا ما موز
 اُولُوب ما موز تَیجی دا ایلد کده بابِی سِنِش
 اِسجی ایلَه سَیْمَه ایلِش لَر قَرِیه **حلاجی حَمَره**
 قَزَل رَمق کُنا رنده سوز اِچینده مَحفوظ
 یَمیش مَکسان خانَه لَویر قَزیه دَر اَما مِل
 اُول شَب دِجی اندَه بَیتونَت پَر اَحتمِر واقع
 اُولدی رَسجی دِجی بومِنوال اوزره کَلک
 مَعارِف سِلک دا اِجیلر ندَن رُونما اُولدی

[34^a]

tafeb idüp yol kenarına karîb orman arasında nişânelerin bulup südde-i seniyyeye vâki'-i hâlî i'lâm u i'lân ve ol mahalde zâyî' oldukların beyân idince ol mahalle bir derbend-i metîn ve bir hısn-ı hasîn binâ eylesine merkûm Hacı Hamza Ağa me'mûr olup me'mûriyetini edâ eyledikde bânîsinin ismi ile tesmiye eylemişler. Karye-i Hacıhamza Kızılırmak kenarında sûr içinde mahfûz yetmiş seksen hânelü bir karyedür. Elhâsıl ol şeb dahi anda beytûtet-i pür-râhatımız vâki' oldu.

Resmi dahi bu minvâl üzere kilik-i ma'ârif-silk-i dâ'îlerinden rû-nümâ oldu.

bulunmasını istemiş ve yol kenarına yakın ormanın içinde izleri bulunmuştur. Adı geçen Hacı Hamza Ağa, mevcut durumu devlete bildirip duyurduğunda ve o yerde kaybolduklarını açıkladığında aynı yere sağlam bir derbent¹ ve gayet korunaklı bir kale yaptırması için tayin edilmiştir. Görevini yerine getirdikten sonra orası yaptırmanın adıyla anılmıştır. Hacıhamza² köyü Kızılırmak kenarında sur içinde korunan yetmiş seksen haneli bir köydür. Kısacası o gece de orada geceleyerek çok rahat ettik.

Resmi de duacılarının maarif yolundaki kaleminden bu şekilde ortaya çıktı.

1 Der-bend: Sınır boylarında bulunan küçük kaleler ile dağ geçitlerindeki karakollar. Ticaret keranlarının ve yolcuların güvenliğini sağlayan derbentlerde derbendci denilen küçük bir askeri müreze ve derbendci köylüler bulunurdu.

2 Hacıhamza: Çorum ili Kargı ilçesine bağlı köy.

[34^b] Hacıhamza

bâb

حاجی حمزه دَن دَخی یوسف رَزین رَسَن
 نایب عالمده عَرْضِ جَمالِ خُوبِ لَفا
 و پیرِ رَن دَهْرِکِ اِیسیلِکِنی پازارِ اَلقا
 ایلدِکی چینده اَسب تُوَسِن عُکَدِ رَسَن
 اوزَره رَاکِب و تَهید اَحمرِ کَنارِ رَنده
 راهِ مَقصُوده ذاهِب اُوله رَقِ **مَر مَشُور**
قَبِل نامِ مَحَلّه کَلیندی که حاجی حمزه اِلله عَنالِیق
 بَنیشَن و اَقیع مِقیاسِ هِنْدَسَه اِلله اَوْن
 مَنارَه فَا مَنجِه مَر تَقیع بِر قَبِل اَدُر مَر جُور
 جَنَن مَکَانِ فِرْد و سَر اِیشیان
سُلطانِ عَبدُالْجَبید خان اَقَندِ مِیذ
 حَضَر تَلَر بِنِک و زِیر اَصَف نَقِیذ لِرَن دَن
 مَر جُور دَارِنْدَه و یی **مُحَمَّد پاشا** حَضَر تَلَر

[35^a]

Hacıhamza'dan dahi Yûsuf-ı zerrîn-resen nâbulis-i âlemde arz-ı cemâl-i hûb-likâ ve pîre-zen-i dehrin ipliğini pâzâra ilkâ eylediği hînde esb-i tûsen-i muhkem-resen üzere râkib ve Nehr-i ahmer kenarında râh-ı maksûda zâhib olarak Sarmaşıkkaya nâm mahalle gelindi ki Hacıhamza ile Osmancık beyninde vâki' mikyâs-ı hendese ile on menâre kâmetince mürtefi' bir kayadur. Merhûm cennet-mekân firdevs-âşiyân Sultan Abdülhamîd Hân efendimiz hazretlerinin vezîr-i âsaf-nezîrlerinden merhûm Daredevî Muhammed Paşa hazretleri

Hacıhamza'dan da gece sona erip güneş doğduğunda sağlam urganlı hırçın atlara binip Kızılırmak kenarından yolumuza devam ederek Sarmaşıkkaya¹ isimli yere geldik. Burası Hacıhamza ile Osmancık arasında bulunan, geometrik ölçülerle on minare boyu yüksekliğinde bir kayadır. Merhum cennetmekân Sultan Abdülhamid Han² efendimiz hazretlerinin Âsaf³ gibi vezirlerinden merhum Dârendevî Muhammed Paşa hazretleri⁴ de

- 1 Sarmaşıkkaya (Çalınkaya): Karadeniz bölgesinde Çorum ili Osmancık ilçesi, Ardıç köyü hudutları içinde Kızılırmak kenarında bulunan kayanın adı. Günümüzde Çalınkaya da denilmektedir. Eskiden Kızılırmak bu kayanın dibinden akmakta iken, nehrin mecrasının değiştirilmesi ile nehir yatağı 200 metre kadar açıktan akmaktadır. Bu sebeple bahse konu yol mevcut olmakla birlikte artık günümüzde kullanılmamaktadır. (Bilgiler köy muhtarı Mustafa Koca'dan alınmıştır.)
- 2 Abdülhamid I. (d.1725-ö.1789) : III. Ahmed'in oğludur. Ağabeyi III. Mustafa'nın yerine 1774'de tahta çıktı. 15 yıl padişahlık yapmış, 1789'da 64 yaşında iken ölmüştür.
- 3 Süleyman peygamberin çok ünlü ve başarılı veziri, Âsaf b. Berhiya. Bu yüzden vezirler için övücü bir sıfat olarak kullanılmıştır.
- 4 Darendeli Mehmet Paşa: I. Abdülhamid'in saltanat döneminde 05 Ocak 1777- 01 Eylül 1778 tarihleri arasında sadrazamlık yapmış Osmanlı devlet adamıdır.

[35^b]

Kızılırmak'dan ol mahalde iki def'a mürûr iktizâ idüp nice ibni's-sebîl-i bî-delîl ve nice kârvân u reh-revân-ı sefîl vâki'-i varta-i hevl-nâk ve gark-âb u helâk olduğunu fehm buyurduklarında zikri sebkât iden Sarmaşıkkaya'dan bârûd ile pâreledüp taht-ı revân yolu olarak bir minhâc-ı zu'l-ibtihâc binâ eylemiş ki rûz-ı kıyâmete dek defter-i a'mâline mesûbât-ı cezîle ve hasenât-ı celîle tahrîr olunacağında aslâ şübhe yokdur. Ve yine cennet-mekân firdevs-âşiyân şehîd-i sa'îd Sultân Selîm-i Sâlis Hân aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân hazretlerinin

Kızılırmak yoluyla oradan iki kere gelip geçer. Burada birçok rehbersiz yolcunun ve yine birçok perişan kervanın büyük tehlikede olduklarını ve suda boğulup helâk olduklarını anladığında adı geçen Sarmaşıkkaya'yı barut ile patlatarak arabalar için herkesi sevindiren büyük bir yol yaptıır. Bu iyiliğine karşılık kıyamet gününe dek amel defterine bol mükâfat ve büyük hayırlar yazılacağından asla şüphe yoktur. Ayrıca, merhum cennetmekân, mübarek şehit Sultan III. Selim Han¹ (Allah'ın rahmet ve mağfireti üzerine olsun) hazretlerinin

1 Sultan III. Selim (d.1761-ö.1808): Sultan III. Mustafa'nın oğludur. I. Abdülhamid'in ölümü üzerine 1789'da tahta geçti. Osmanlılarda ilk ıslahat hareketlerine girişen padişahdır. 1807'deki Kabakçı Mustafa Ayaklanması sonrasında tahttan çekildi ve yerine IV. Mustafa padişah oldu. Alemdar Mustafa Paşanın III. Selim'i tekrar tahta çıkarmak istemesi üzerine 1808 yılında IV. Mustafa'nın adamları tarafından öldürüldü.

فِرْزَا رَمَا قَدْ اَوَّلَ مَحَلَّةِ اِيكِي دَفْعَهُ مُرُورِ
 اِقْتِصَا اِيْلُوْغُ بِنَجْمِ اَبْنِ السَّبِيْلِ بِي دَلِيْلِ
 وَبِجَهْ كَارَوَانُ وَرَهْمَوَانُ سَبِيْلُ وَاَرْفَعِ
 وَرَطْلَهُ هُوَلْنَاكَ وَغَرْقَابُ وَهَلَاكَ
 اَوْلَدِيْ بَعْنِي وَهَمَّ بِيُوْرِيْ قَلْبِيْ زَنَدَهْ دِيْ كَرِيْ سَبِيْقَتْ
 اِيْدَنَ **صَرْمِشَقْ قِيَادَن** بَارُوْدِيْلَهْ بَارَهْ لَدُوْ
 نَحْتِ رَوَانُ بُوْیِ اَوَّلَهْ رَفِ بِيْزَمِيْ نِهَاجِ دُوْ
 اَلَا بِيْ نِهَاجِ بِيْنَا اَيْلِشِكِهْ رُوْزِ قِيَامَتَهْ دَلَكْ
 دَفْتَرِ اَعْمَالِنَهْ مَشُوْبَاتِ جَزِيْلَهْ وَحَسَنَاتِ
 جَلِيْلَهْ خَيْرِيْدَاوُلَنَهْ جَعْفَرِنَ اَمَلَا شِيْئَهْ
 يُوْقَدُزْ **وَبِيْتَهْ** بَحْتَمَكَا نَ فِرْدَوْسِ اِيْطَانِ
 شَهِيْدِ سَعِيْدِ **سُلْطَانِ سَلِيْمِ ثَالِثِ**
خَانِ عَلِيْهِ الرَّحْمَةُ وَالْعُزَّةُ حَضْرَتِيْ

۴۶
 مَا دَرِ عِفَّتِ كَوَهَرٍ **وَوَالِدَه سُلْطَانِ**
 عِصْمَتِ پَرُوَزِ لَرِی اَوَّلِ رَاہِ هَوَا نَالِ
 مَا تَنِدَا فَلَکَہِ صُعُودِ ایدِنِ اَنشَاءِ سَیِّلِ
 بِالْاَیْسِنِکِ اِرْتِفَاعِنَه وَ اَنشَاءَہِ سِنِکِ
 عُمُقُ وَاِیْقَطَاعِنَه نَظَرِ ایدُوبِ دَیْدَہِ لَرِ
 خَیْرَہِ کَمُشُونِ وَ حَیَوَانِکِ اَیَا فَلَہِ سَرِجُونِ
 تَکَرُّکَمُشُونِ اِیچُونِ بَنَا لَقِی اَرشُونِ مَولُونِ
 اَهْنَدَنِ مِیسمَارِ لَرِجَا فِی رُوبِ مِیسمَارِ اُورِزِیْنَه
 بَرِ دِیو اَز اَسْتَوَارِ وِیہِرِ جِدَارِ مَتَا تَمْدَارِ
کَشِیْدِکِ اَیْلِشِکِ کِہِ بُوخِیرَاتِ جَمِیلَہِ
 وَ حَسَنَاتِ جَلِیلَہِ ہِی دِجَنِ ہَسَنَدِیْدَہِ جَمِیلَہِ
 اَنَامِہِ وَ مَقْبُولِہِ رُکَاہِ حَضَرَتِ لَابِئَامِہِ دُرِ
سَرِ مَشِیقِ قِیَانِکِ وَاوَاہِ مَذْکُورِہِ وِیہِرِ اَوْرَمِزِیوْلِہِ مُشَیْرِہِ

[36^a]

mâder-i iffet-gevher ve Vâlide sultan-ı ismet-perverleri ol râh-ı hevl-nâk-ı mânend-i eflâke su'ûd iden ebnâ-i sebîl bâlâsının irtifâ'ına ve aşâğısının umk u inkitâ'ına nazar idüp dîdeleri hîrelenmesün ve hayevânâtın ayakları sürçüp tekerlenmesün için beş altı arşun tûlunda âhenden mismârlar çaktırıp mismâr üzerine bir dîvâr-ı üstüvâr ve bir cidâr-ı metânet-medâr keşîde eylemiş ki bu hayrât-ı cemîle ve hasenât-ı celîlesi dahi pesendîde-i cümle enâm ve makbûl-ı dergâh-ı hazret-i lâ-yenâmdur.

Sarmaşıkkaya'nın ve râh-ı mezkûrun ve dîvâr-ı mezbûrun sûretidir.

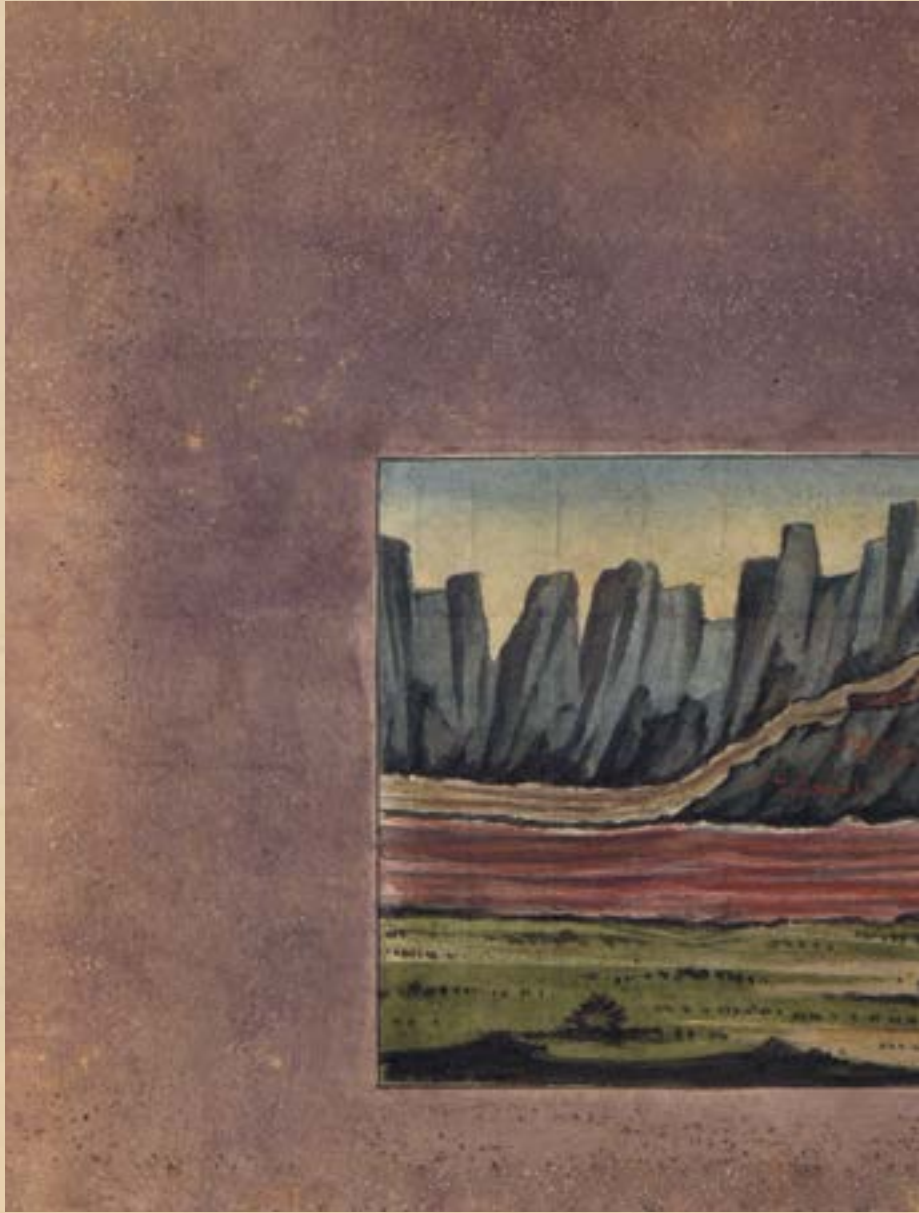

iffetli ve ismetli validesi,¹ gökler gibi yüksek olan o tehlikeli yolun yüksekliğine ve derinliğine bakarken yolcuların gözleri kamaşmasın ve hayvanların ayakları sürçüp yuvarlanmasın diye, beş altı arşın² uzunluğunda demir kazıklar çaktırmış ve kazıkların üzerine dayanıklı ve sağlam bir duvar yaptırmıştı. Böylece bu güzel hayratı ve büyük iyilikleri de herkes tarafından beğenilmiş ve Allah katında makbul olmuştur.

Sarmaşıkkaya'nın, anılan yolun ve sözü edilen duvarın resmidir.

1 Mihrişâh Sultan: Osmanlı padişahı Sultan III. Mustafa'nın eşi, 28. Osmanlı padişahı Sultan III. Selim'in annesidir. 1789'da III. Selim'in padişah olması üzerine validesultan oldu. Çok iyilik ve hayırsever bir kadındı. İstanbul'daki Mihrişâh Sultan Camii ile Halıcıoğlu Camii yaptırdığı eserler arasındadır. 1805 yılında vefat etmiş, Eyüp'teki türbesine defnedilmiştir.

2 Arşın: Osmanlı zamanında kullanılan ölçü birimidir. Orta parmağın ucundan omuza kadar olan uzunluktur. (78.855 cm). Bu değer her zaman aynı olmayıp kullanılan alanlara göre değişiklikler gösterir.

[36^b] Sarmaşıkkaya

Muhammed Paşa hazretlerinin binâ eylediği tarîktir.
Sultân Selîm Efendimizin vâlidelerinin binâ ettirdikleri
dîvâr-ı üstüvârdır.

۴۷
 اولادند بن جلیلیته نافر و مہار مشوق
 قیادت زبر و بالاسینک ارتقاءتہ متعین
 اولہ رقداہمیزہ روان و جانب
 متزلزل کاهہ روان اولوب **سکر**
ساعت مرفورندہ مرحوم **سلطان** بازند
ولی قدس الله سترہ انجلی حضرتیک
 قزلایرمق اوزرہ عثمانجلی ایشمالندہ
 بغیاد بنیان و ایمانی احسان
 یورد قلمری اون بش کوز قنطرہ استوار
 و معبرہ بر استقمار عبود اولندی
 اول قنطرہ بر جسد مہین و سیر پیل
 خوب زمین دوزکہ جهانندہ مشلی
 نایابد زبر از بریدن جریان ایدن ہر اہم

[37*]

Ol esereyn-i celîleyne nâzır ve Sarmaşıkkaya'nın zîr u bâlâsının irtifâ'ına mütehayyir olarak râhımıza revân ve cânib-i menzil-gâha devân olup sekiz sâ'at mürûrunda merhûm Sultân Bâyezîd-i Velî kaddesellâhu sırrahü'l-celî hazretlerinin Kızılırmak üzre Osmancık ittisâlinde bünyâd-ı bünyân ve itmâmını ihsân buyurdıkları on beş göz kantara-i üstüvâr ve mi'bere-i pür-istikrâr ubûr olundu. Ol kantara bir cîsr-i metîn ve bir pül-ı hûb-zemîndür ki cihânda misli nâ-yâbdur. Zirâ zîrinden cereyân iden Nehr-i ahmer

O iki büyük eseri gördük ve Sarmaşıkkaya'nın dibinden başına kadar yüksekliğine hayran kaldık. Yolumuza devam ederek konaklayacağımız yere doğru hızlıca hareketle sekiz saat süren yolculuktan sonra merhum Sultan Bayezid-i Velî (kaddesellâhu sirrehü'l-celî) hazretlerinin, Osmancık yakınlarında Kızılırmak üzerine yaptırdığı on beş gözlü sağlam ve dayanıklı taş köprüden¹ geçtik. O taş köprü dünyada eşi bulunmaz, sağlam ve güzel bir köprüdür. Zira altından akan Kızılırmak,

1 II. Bayezid (Koyun Baba) Köprüsü: Sultan II. Bâyezîd-i Velî tarafından 1484-1489 yılları arasında yaptırılmıştır. Köprü üzerinden geçen yol Koyun Baba Türbesine ulaştığından bu köprüye Koyun Baba Köprüsü de denilmektedir. Kızılırmak üzerinde 15 gözlü olan köprünün uzunluğu 250 metre, genişliği ise 7,5 metredir.

[37^b]¹

bir cesîm âbdur. Ol âsâr-ı celîlenin ve ol hayrât-ı cemîlenin Osmancık tarafında vâki' olan başında lisân-ı Farisî ile târîhi-ni yazmışlar ve tîşe-i elmas ile rûşen kazmışlar ki tarih mısra'ı

celîl-i hayrihâ târîheş âmed

mısra'ıdur. Sekiz yüz seksen dokuzdur. Sene-i merkûmede ol cîsr-i hümayûn tamâm ve mi'bere-i hâss u 'âm olmuş, merhûm Sultân Bâyezîd-i Velî'nin serîr-i pâdişâhiye ve erîke-i şehinşâhiye cûlûs u ku'ûdundan ve rûtbe-i bülend-i evreng-i saltanata su'ûdundan üç sene sonradur. Zirâ sekiz yüz seksen altıda erîke-i şehinşâhiye

büyük bir sudur. O büyük eserin ve güzel hayratın Osmancık tarafında bulunan başına Farsça olarak tarihini düşürmüş ve elmas keser ile apaçık kazımışlar. Tarih düşürülen mısra, *Celîl-i hayrihâ târîheş âmed*² mısraıdır. Bu tarih mısraından 1484 /889 tarihi çıkmaktadır. Söz konusu yılda o padişah köprüsü tamamlanmış ve herkese hizmet veren bir köprü olmuştur. Bu tarih, merhum Sultan Bayezid-i Velî'nin tahta çıkmasından ve saltanat tahtının yüce derecesine yükselmesinden üç sene sonradır. Zira 1481 /886'de tahta

1 [37b numaralı varakın kenarında bulunan yazı:] Menb'a-ı nehr-i Ahmer Çitçimen ve Beydağ Karabel'den gelen Babagermez suyu ve nehr-i Pürküçük Koruçay'dan gelen Gümüşlük suyu ve Kızıldağ Çitçimen kurbundadır. Andan gelen su karışıp kızıl topraklı mahaldir. Gümüşlük'den su acıdır. Babagermez suyu dahi tuzlaların suyudur. Amasya ve Tokat aşağı kazâ-i Erbaa'dan geçüp Canik tarafından Çarşamba'da Karadenize'e karışır.

Kızılırmak'ın kaynağı Çitçimen ve Beydağ Karabel'den gelen Babagermez suyu ve Pürküçük Nehri, Koruçay'dan gelen Gümüşlük suyu ve Kızıldağ Çitçimen civarındadır. Ondand gelen su kızıl topraklı yerde karışmaktadır. Gümüşlük'ün suyu acıdır. Babagermez suyu tuzlaların suyudur. Amasya ve Tokat aşağı dört kazadan geçerek Canik tarafından Çarşamba'da Karadeniz'e karışır.

2 'Celîl-i hayrihâ' tarihidir.

بِرَجَبِ اب دَر اَوْلَا ثَارِ جَلِيلَه نِيَك
 وَاَوْلَا خَيْرَاتِ جَمِيلَه نِيَك عُمَا نَحْوِ طَرَفَه
 وَاَقِيعِ اَوْلَانِ بَايَشَنده اِسْلَامِ فَارِسِي اِيَلَه
 تَارِيخِي يَازَمِيَشَكِر وَتَبِيئَه اَلْمَآسِ اِيَلَه
 رُوشَن قَازَمِيَشَكِر كِه تَارِيخِ مِصْرَاعِي
جَلِيلِ خَيْرَاتِ هَا تَارِيخِش اَمَد مِصْرَاعِي دُر
 سَكِر بُوز سَكِسَن طُفُوز دُر سَنَه مَرْقُومَه
 اَوْلِ جِسْرِ هَايُونِ تَمَامِ وَمَعْبَرَه خَاسِر
 عَامِ اَوْلِش مَرْحُومِ سُلْطَانِ بَايَرِيدِ اِيَلِيك
 سَهِيلِ يَادِ شَاهِي بِه وَآرِيَكَه شَهِنشَاهِي
 حُلُوسِ رُفُوعِ دِنْدَن وَرُتَبَه بَايَنِدِ اَوْرَنِيَك
 سُلْطَنَه مَعُودِ دِنْدَن اَوُجِ سَنَه سَكِرَه دُر
 نِيرِ اِسَكِر بُوز سَكِسَن اَلْبِيدَه آرِيَكَه شَهِنشَاهِي

جلوئز

مسیح از کمر چین
 و بلند طاعت قدم بیدار
 کمر با کمر مرصوب
 و نه بر کوه چرخ
 قوری چه بدست کمر کوه چین
 صوبه و قزل طاقان چرخ
 قرینه در آینه
 کمر سوختار مطوب
 قزل طاقان چرخ

کوه مشکونه صواب
 یا با کمر مرصوب
 طراز کمر مرصوب

اکبر و قوفاست از باطن
 و قوفاست از باطن
 و قوفاست از باطن

جَلُوسِ یُورُبَاوُوزِ اِچْکِ مَنَه سَلَطَنَدَن صُکْرَه
 مَطْقُوزِ یُوزَاوُن سِکْرَه وَفَاتِ اِیْنِشُدُر
 اَسْوَالِ اَهِرِ اَهِرِ قِزِلِ اِزْمَاعِکِ مَتَبَعِ هِیَوَاسِ مِیْنَدَه
 چِشْمَن نَامِ مَحَلْدُر رُوی زَمِیْنَدَه جِریا فِ
 سَقَرِیا اِزْمَاعِکِ جِریا مِیْنَدَن اَفْرُودَن مَحَلِ مَزْبُودِ
 بَعِ اَیْلُوبِ هِیَوَاسِ وَ قَبْرِیَه وَ نَوشَه رُودِ
 شَهْرِ وَ جُورُورِ یُوزَاوُن وَ قَلْعَه جِکِ رَیْشِیَنَدَن
 وَ گِکِیْن وَ اِیْکِیْلِ حِوَالِیْسِنَدَن جِریا نِ اِیْدُوبِ
 عُمَا خِیْقِ وَ حَاجِی حَمَزَه دَن اَسَاعَه دَه جِیْرَا سَوَه
 مَتَبَعِ نِا اَوَلِش اِیْکِن عَوَدَن اِیْدُوبِ نَامِ مَتَبَعِکِ
 حِذَا سِنَدَه جَانِکِ اِیْچِنَدَه بَا فَرَه قُورِیْنَدَه قُوَه دَکِرَه
 مَنَصِبِ اَوَلُورِ عُمَا خِیْقِ قَاعَه سِیْنِکِ وَ جِیْرِ
 مَدَکُورِکِ وَ نَهِرِ مَزْبُورِکِ صُورُ قَلْرِیَدُر

[38^a]

cülûs buyurup otuz iki sene saltanatdan sonra dokuz yüz on sekizde vefât itmişdür.

Ahvâl-i Nehr-i Ahmer: Kızılıрмаğ'ın menba'ı Sivas semtinde Çitçimen nâm mahaldur. Rûy-ı zemînde cereyânı Sakarya Irmağı'nın cereyânından efzûndur. Mahall-i mezbûrdan neb' eyleyüp Sivas ve Kayseriyye ve Nevşehir ve Kırşehir ve Çorum ve Bozok ve Kal'ecik ve Yahşihan ve Keskin ve İskilip havâlîsinden cereyân idüp Osmancık ve Hacıhamza'dan aşağıda Bahr-ı Esved'e mütekarrib olmuş iken avdet idüp tâ menba'ının hizâsında Canik içinde Bafra kurbunda Karadeniz'e munsab olur.

Osmancık Kal'esi'nin ve cısr-i mezkûrun ve nehr-i mezbûrun sûretleridür.

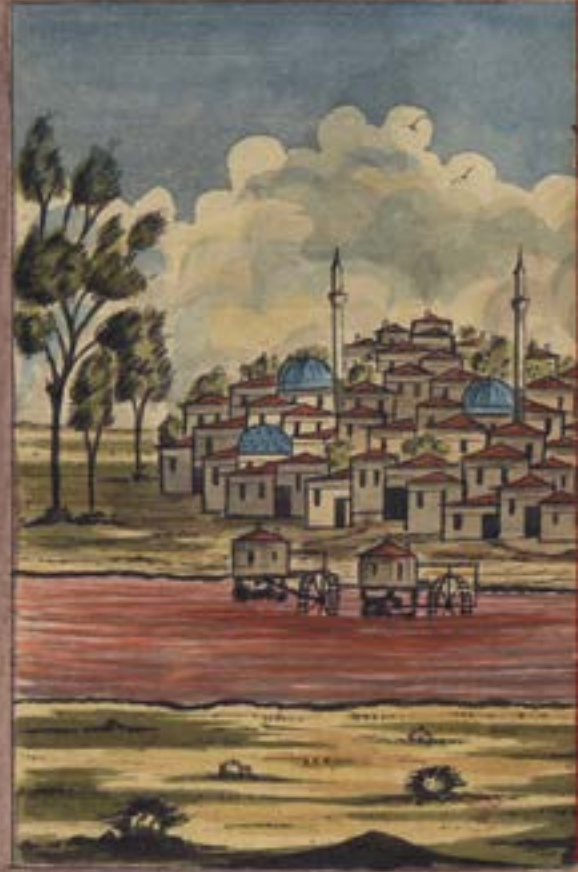

çıkmiş, otuz iki sene saltanattan sonra 1512/918'de vefat etmiştir¹.

Kızılırmak'ın Durumu: Kızılırmak'ın kaynağı, Sivas semtinde Çitçimen adlı yerdir. Akışı Sakarya Irmağı'nın akışından daha fazladır. Adı geçen yerden çıkıp Sivas, Kayseri, Nevşehir, Kırşehir, Çorum, Bozok (Yozgat), Kalecik, Yahşihan, Keskin ve İskilip havalisinden akarak Osmancık ve Hacıhamza'dan geçer, aşağıda Karadeniz'e yaklaşmışken tekrar dönüp en sonunda kaynağının hizasında Canik (Samsun) içinde Bafra yakınında Karadeniz'e dökülür.

Osmancık Kalesi'nin ve zikredilen köprü ile bahsedilen nehrin resimleridir.

1 İkinci Bayezid'in ölümü için 27 Mayıs 1512 (11 Rebi'ülevvel 918) ve 02 Haziran 1512 (17 Rebi'ülevvel 918 Çarşamba) tarihleri rivayet edilir. İ. Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, c. 2, İstanbul, 1971, s. 2.

[38^b], [39^a] Osmancık Kalesi

[39^b]

İlm-i âlîlerinden hafî ve sem‘-i sâmîlerinden muhtefî değildir ki Nehr-i Ahmer dahi Sakarya Irmağı gibi bir menfa‘atsiz sudur. Kimsenin mezra‘asına bir içim su virmediğinden başka garîki dahi az halâs olur. Lâkin sâhilinde sâkin ve kenârında mütemekkin olanlar Sakarya ahâlîsi gibi tâgî ve şekâvet-âlûd u bâğî değillerdür, cümlesi itâ‘at ve hâllerine kanâ‘at üzredür. Nehr-i Ahmer Sultân Bâyezîd-i Velî’nin kerâmeti ve binâ buyurdukarı köprünün bereketi sebebiyle fakat Osmancıklıya fâ‘idelü cereyân ve bir iki değirmenlerin gerdân ider. Sâ‘ir enhârın rengine rengi

Bilinen ve duyulan bir gerçektir ki, Kızılırmak da Sakarya Irmağı gibi faydasız bir sudur. Kimsenin tarlasına bir içim su vermediği gibi, onda boğulan da az kurtulur. Ancak kıyısında oturanlar Sakarya halkı gibi haydut, asi ve zalim değillerdir. Hepsi itaatli ve durumuna kanaat eden insanlardır. Kızılırmak, Sultan Bayezid-i Velî’nin kerameti ve yaptırdıkları köprünün bereketi sebebiyle yalnız Osmancıklıya faydalı olup bir iki değirmenini çevirmektedir. Renginin öteki nehirlerin rengine

علیه ایلرندن خفی و سنج سامیلرندت
 مخفی دکلردر که شهر آخمر دخی سقزیا
 ارمانی کبی بر منفعت ضرر کشته نک
 مزرعه سته بر ایچید ضرر مبد بکشدت
 باشقه غریبی دخی از خلاصا و لور لکن
 ساحلنده ساکن و کنارنده متمکن اولدر
 سقزیا آهالیسی کبی طایفی و شقاوت الود و یاغی
 دکلردر جمله بی طاعت و حال لرینه
 قناعت اوزره در شهر آخمر سلطان
 بایزید و لیلینک کرامتی وینا یوزد قلعه
 کتیرینک بر کتی سبیلله فقط عثمانی علییه
 فایده لوجریان و غیر ایکی دکر مانلرین
 گردان ایدر سایر انهار و نیکه و نیک

مَخَالِفًا وَلَمْ يَنْتَه سَبَبٌ فَرَمَزِي طَبْرًا قَلَّ مَحَلِّدَرْدَن
 عُبُورَ وَأَشْهُدُ بِأَهْلِي مَعَادِنَتِهِ مُقَارِنَتِ
 وَصُرُودِ آيَلَسِيدَر **بَيْتِ** الْفَرَزْدَاةِ أَوْغَرَاةِ
 أُولُورِيَا شَيْبَانَه أَكْرَى مُقَارِنِ حَكِيمِنِ أَخَذَ آيَلَرِ
 كَرَكْ أَكْرَى كَرَكْ طَلْعَتِ **بَيْتِ** عَرَبِي عَيْنِ الْمَرْءِ
 لَا تَسْتَلْ وَأَبْصِرْ قَرِينَهُ فَإِنَّ الْقَرِينِ بِالْمُقَارِنِ
 يَقْتَدِي **عَنْمَا خُجِنِ** قَلْعَةِ سِيكَ وَشَرِّ أَخْمَرِكَ
 رَسْمَلَرِجِنِ يَطْلُقُهُ خَمْرُ رُكْنِيَاةٍ وَجِسْمُ مَذْكُورِكَ
 تَابِجِنِي قِرَاءَتِ وَبَابِ سِيكَ رُوحُ رَفْتُوسِيَتِهِ
 بِرَفَائِحِهِ لَا يَجْعَلُ نِلَاوَتِ إِيْدُوبِ عَنْمَا خُجِنَهُ
 دُخُولِ وَمُسْلَا فَرُوزِ دَكَلَرِي مَحَلِّه نَزْوِيلَرِ وَاقِعِ
 أُولَدِي **تَحْوَالِ قَلْعَةِ** **عَنْمَا خُجِنِ** قَلْعَةِ مَذْكُورِهِ
 قَدِيمِ الزَّمَانِ دَنْ قَالَمِهِ بِرَقْلَعَةِ مَسْتَبِزِ وَبِرَحْمَتِ

[40^a]

muhâlif olduğuna sebep kırmızı topraklı mahallerden ubûr ve aşî boyası me'âdinine mukârenet ve mürûr eylesidür.

Beyt: Elif ger lâma uğrasa olur bî-iştibâh eğri
Mukârin hükmün ahz eyler gerek eğri gerek doğri

Beyt-i Arabî: Ani'l-mer'i lâ-tes'el ve absir karînehu
Fe-inne'l-karîne bi'l-mukâriini yaktedî

Osmancık Kal'esi'nin ve Nehr-i Ahmer'in resimlerini bi-tıbbihi tahrîr u kitâbet ve cîsr-i mezkûrun târîhini kırâ'et ve bânîsinin rûh-ı pür-fütûhuna bir Fâtîha-i lâyiha tilâvet idüp Osmancığ'a duhûl ve müsâfir virdikleri mahalle nüzûlümüz vâki' oldu.

Ahvâl-i Kal'e-i Osmancık: Kal'e-i mezkûre kadîmü'z-zamândan kalma bir kal'e-i metîn ve bir hısn-ı

benzememesinin sebebi kırmızı topraklı yerlerden geçmesi ve aşî boyası madenlerinin yakınından akmasıdır.

Beyit: Elif, Lâm'a uğrarsa şüphesiz eğri olur
İster eğri, ister doğru olsun, bitişik olanın hükmünde olur

Arapça Beyit: Birisini araştırmak istiyorsan, arkadaşını tanı
Şüphesiz arkadaş, arkadaşına benzer

Osmancık Kalesi'nin ve Kızılırmak'ın resimlerinin tıpkısını çizip anılan köprünün tarihini okuyarak yaptırınının mübarek ruhuna Fatiha okuduktan sonra Osmancık'a girdik ve bizi misafir ettikleri yerde konakladık.

Osmancık Kalesi'nin Durumu: Adı geçen kale eski zamanlardan kalma sağlam bir kaledir.

[40^b]

hasîndür ki taşdan kesme nice hücreleri olduğundan mâ-‘adâ vasatında bir câh-ı amîk ve ol câh içinde Nehr-i Ahmerden su almağa tarîk vardır. Hulefâ-i Abbâsiye zamânında Seyyid Battâl Gâzî’ nin nebîresi Melik Dânişmend-i Gâzî’ nin alemdârı Osmancık, tebdîl-i kıyâfet ve tahbiye-i sûret idüp tüccâr şeklinde kal‘eye dâhil olup kal‘e beyini katl eyleyüp îmâna gelenlere ihsân ve cizyeyi kabûl edenlere emân virüp muhâlefet iden küffâr-ı dûzah-karârı helâk ve ecsâm-ı kabâhat-encâmların ilkâ-yı hâk, elhâsıl dest-i kefereden kal‘eyi pâk eylediği için fâtihinin ismi ile ma‘lûm

Kesme taştan birçok hücrelerinin olmasının dışında, ortasında derin bir kuyu ve bu kuyuda Kızılırmak’tan su almak için bir de yol vardır. Abbasi halifeleri zamanında Seyyid Battal Gazi’nin torunu Melik Danişmend Gazi’nin¹ alemdarı Osmancık, kıyafet değiştirip kimliğini gizleyerek tüccar kılığında kaleye girmiş, kale beyini katletmiş, İslam’a girenlerine iyi davranıp cizyeyi kabul edenlerin canını bağışlamıştır. Karşı koyan cehennemlik kâfirleri helak edip, cesetlerini toprağa gömmüştür. Kısacası kaleyi kâfirlerden temizlediği için fatihinin adıyla bilinip

1 Melik Danişmend Gazi: Alp Arslan’ın, Malazgirt savaşından sonra Anadolu’nun fethiyle görevlendirdiği komutanlar arasındaydı. Danişmentoğulları Beyliği’nin kurucusudur. Sivas, Amasya, Niksar ve çevresini alarak, Sivas başkent olmak üzere 1085 yılında Danişmentoğulları Beyliğini kurdu. Daha sonra içinde Çorum’un da bulunduğu Yeşilırmak yöresini topraklarına kattı. 1104’te öldü.

حصین دُرُکِم حاشدن کشته نجه نجه لری
 اولد یغیندن ما عدا و سطنده نرچاه عجب
 و اولچاه ایچینده نهر آهردن صوامعنه
 طریق وارد در خلفاء عباسیه زماننده
 سید بقال غازی بک نیره بی ملک دالیشند
 غازی بک علمدار بی عثمانی سید یلیقادت
 و نصیبه صورت ایدوب بخارشکنده
 قلعه دخیل اولوب قلعه یحیی قتل ایلوب
 ایمانه کلنلره احسان و جزیه قبول ایدلره
 امان ویروب مخافت ایدن کفار و فرخ
 قراری هلاک و اجسام قباحات انجاملرین
 القای خاک الحاصل دست کفره دن قلعه
 پالک ایلدی کی ایچون فاتحینک اسمی الله معلوم

وَعَمَّا غَفِيَ نَامِيْلَهُ مَوْسُوْفٌ اَوَّلِيْشْدُرْ اَنْدَهْ حَبَّ
 اَلَا قِيْصَا اِيْكِيْ كُوْنْ رَاغَتْ وَاِيْكِيْ كِهْجَهْ بِيْتُوْشَتْ
 اَوَّلِيْدِيْ اَوْجِيْجِيْ كِهْجَهْ سَاعَتْ اَلشَّيْءَهْ خَوَايْدَنْ
 بِيْدَارْ وَاَسْبَانْ مَنِيْخَانَهْ سَوَارْ اَوْلُوْبِيْدُوْلَهْ
 عَزِيْمِيْزْ وَاَقْعْ اَوَّلِيْ اَمَّا بَاَزْ كِيْزْ لَرْمِيْزِيْزْ رَجَهْ دَهْ
 لَاغَرُوْزْ اَرَايْدِيْ كُوْا مَانَسِيْدِيْوَارْ اِيْدِيْ
 قُوْرِيْ دِيْوَارِيْ يُوْرِيْدِيْ دِيْوَعَرُوْ وَاَقْتِرَا اِيْلِدْ كَلَرِيْ
 وَحَقِيْقَتَهْ دُرْلُوْدُرْ لُوْ يَلَانْ سُوْ يَلِدْ كَلَرِيْ وَاَكُوْنَا
 كُوْنْ هَرْزَهْ وَخَرْزَهْ يَلِدْ كَلَرِيْ **حَايِيْ كِنَا شَا اَوْلَهْ**
 اِيْدِيْ اَوَّلَا سَبَانْ عَهْدِيْمْ اَلشَّيْءَا فِيْ يُوْرِيْمَكَهْ قَادِرْ اَوْلَهْ مَزْ
 اِيْدِيْ هَلَكَهْ نَهْ حَالِ اِيْسَهْ مَتْرِبْ تَارِيَا نَهْ اِيْلَهْ رَوَانَهْ
 وَسُوْقِيْ سُوْطِ اِيْلَهْ دَوَانَهْ اِيْدَهْ رُكْ وَفِيْ مَحْرَقَهْ
دِيْنَكَلْ حَسِيْنْ دَرْ بِيْدِيْ يَمَلْ اِيْلَهْ مَعْرُوْفْ دَرْ بِيْدَهْ كَلِيْدِيْ

[41^a]

ve Osmancık nâmıyla mevsûm olmuşdur. Anda hasbe'l-iktizâ iki gün râhat ve iki gece beytûtet olundu. Üçüncü gece sâ'at altıda hâbdan bîdâr ve esbân-ı menzilhâneye süvâr olup yola azîmetimiz vâki' oldu. Ammâ bârgîrlerimiz bir derecede lâgar u nizâr idi gûyâ mânend-i dîvâr idi. Kuru dîvârı yürütdü deyü azv ü iftirâ eyledikleri ve hakkında türlü türlü yalan söyledikleri ve gûn-â-gûn herze ve harze yedikleri Hacı Bektaş olsa idi ol esbân-ı adîmü's-seyrânı yürütmeye kâdir olamaz idi. Hele ne hâl ise darb-ı tâzyâne ile revâne ve sevk-i savt ile devâne iderek vakt-i seherde Dingil Hüseyin Derbendi dimek ile ma'rûf derbende gelindi.

Osmancık diye isimlendirilmiştir. Mecburen orada iki gün iki gece kalarak dinlendik. Üçüncü gece saat altıda uykudan uyanarak konağın atlarına binip yola düştük. Fakat beygirlerimiz bir miktar zayıf ve bitkinlerdi, sanki duvar gibiydiler. 'Kuru duvarı yürüttü' diye kendisine iftira atılıp kara çalınan, hakkında türlü türlü yalan ve saçma şeyler söylenen Hacı Bektaş olsaydı, bu yürüyemeyen atları yürütemezdi. Neyse ki kamçı ve kırbaç ile yürüterek seher vakti Dingil Hüseyin Derbendi¹ diye bilinen derbende geldik.

1 Dingil Hüseyin Derbendi: Osmancık ile Gümüşhacıköy ilçeleri arasında Dingil Hüseyin Derbendi ismiyle bir yer adı yoktur. Bu yörede Derbent adı geçen iki yer ismi olup, bunlardan biri eski adı Derbent günümüzdeki adı Bacakoğlu köyü ile diğeri, Derbentobruğu köyleridir. Bu iki köyün muhtarları ile yapılan görüşmede, bahsi geçen Dingil Hüseyin Derbendi'nin günümüzdeki Bacakoğlu köyü olabileceği görüş ve kanaatine varılmıştır. Bacakoğlu köyü Amasya ilinin Gümüşhacıköy ilçesine bağlı bir köydür. Osmancık-Gümüşhacıköy arasında, eski adı Direkli olan Badal boğazı çıkışındadır. Bacakoğlu köyü Çorum ili Osmancık ilçesine 30 km, bağlı olduğu Amasya ili Gümüşhacıköy ilçesine de 15 km. mesafededir.

[41^b] Dingil Hüseyin Derbendi

میانه ده متروکه اولسون ایچون اولده ریتدک
 دخی رهنی آندی آنده نیم ساعت راحت
 و شرب قهوه بر خاصیت اولوب اسبانیره
 سوار اولوب جانب **مرزقونه** روان
 وزمین مهقصف مانند رفتند دوان
 اوله رف **اون البی ساعت** مرورندن مکه
مرزقونه رسید و میربان خانه لریزده
 عینا اسبانیر کشیده اولندی سحر
 مولانا یی ملازاده نامنده بر خاصیه مسافر
 آیلدیلر و بودا عیالری مصطفی آغا نامنده
 بر خاندان قدیم و نیزه ضیاف کریمه
 مهران آیلدیلر **مشر مرزقون** راحت افزون
 بوسیان اوزره ترسید و تقوی اولندی

[42^a]

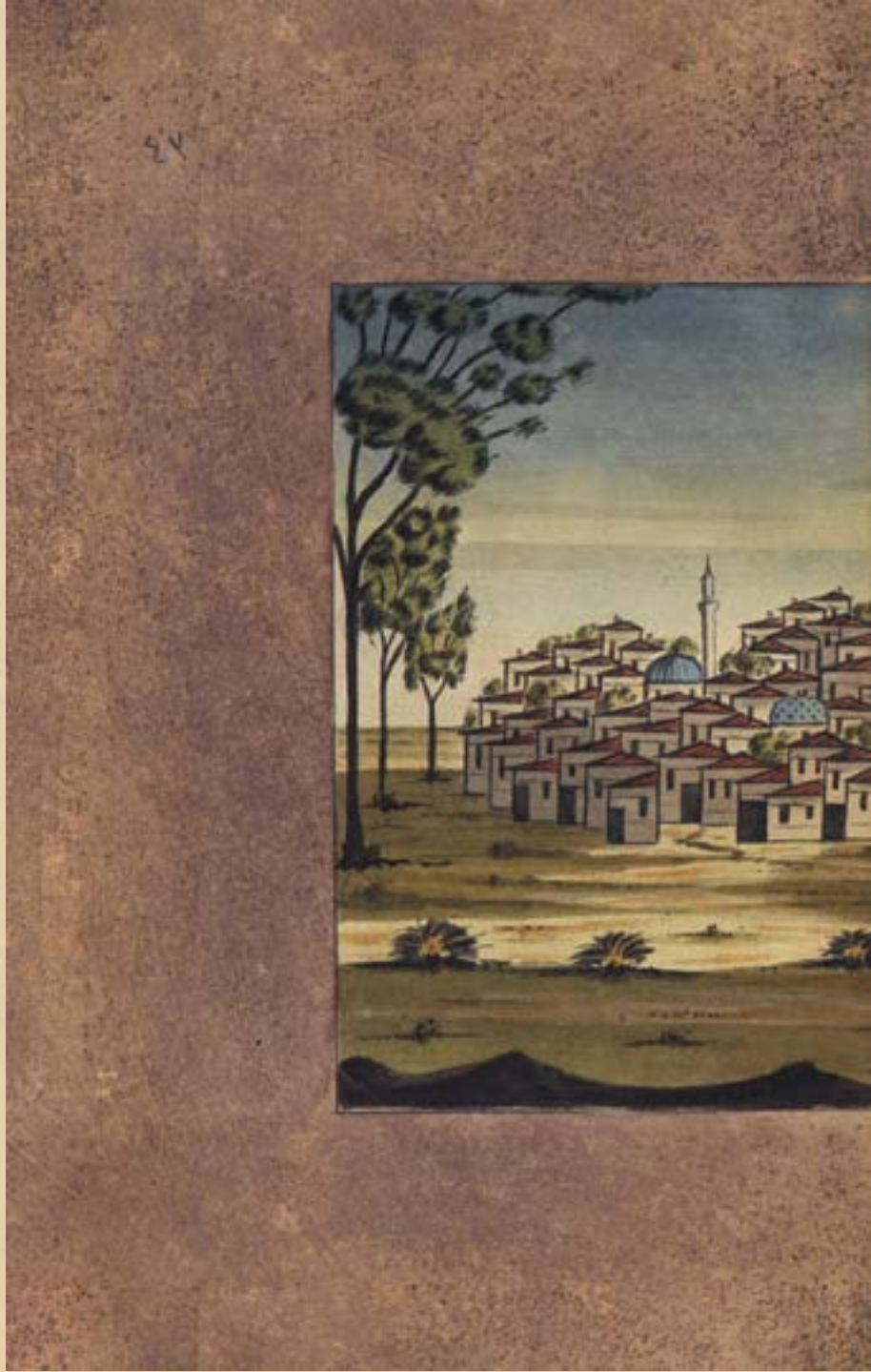
Miyânede metrûk olmasun içün ol derbendin dahi resmi alındı. Anda nîm sâ'at râhat ve şürb-i kahve-i pür-hâssiyyet olunup esbânımıza süvar olup cânib-i Merzifon'a revân ve zemîn-i safsaf-ı mânend-i refrefde devân olarak on altı sâ'at mürûrundan sonra Merzifon'a resîde ve mîzbân-hânelerimizde 'inân-ı esbânımız keşîde olundu. Sefîr-i mevlânâyı Mollâzâde nâmında bir kâdîya müsâfır eylediler ve bu dâ'îlerini Mustafâ Ağa nâmında bir hânedân-ı kadîme ve bir mizyâf-ı kerîme mihmân eylediler.

Şehr-i Merzifon-ı râhat-efzûn bu siyâk üzre tersîm u tasvîr olundu.

Arada kaybolmaması için o derbendin de resmi yapıldı. Orada yarım saat dinlenip iyi bir kahve içtikten sonra atlarımıza binerek Merzifon'a doğru hareket ettik. Cennet gibi yerlerden geçerek on altı saat sonra Merzifon'a ulaşip misafirhanelerimizde atlarımızın dizginlerini çözdük. Saygıdeğer elçiyi Mollazade adında bir kadıya misafir ettiler. Bu duacılarını da Mustafa Ağa adında kadim bir hânedana ve cömert bir ev sahibine konuk ettiler.

Çok rahat bir şehir olan Merzifon'un da resmi böyle yapıldı.

[42^b], [43^a] Merzifon

[43^b]

El-hak şehir-i Merzifon'un merz-i bûmı dil-güşâ ve havâ-yı bağ u râğı râhat-efzâ ve bûstân-ı dilsitânı ve gülzâr u gülsitânı dil-rübâ-yı zürefâ olduğundan başka sahrâsının nebâtı zencebîl ve suları selsebîl, hâkı müşk-âmîz ve havâsı dil-âvîz, dıraht-ı bağları mîve-dâr ve bülbül-i bağçeleri şîve-kâr, es'ârı râyegân me'kûlât u meşrûbatı fûrâvân bir şehir-i hûb-zemîn gûyâ ki bihişt-i berîndür. Ahâlîsi dahi müsâfir-nüvâz ve derd-i garîbâna çâre-sâzdur. Ol şeb ve irtesi şeb anda beytûtetimiz ve azîm râhatımız vâki' oldu. Andan

Gerçekten Merzifon'un toprağı kalbe ferahlık verir, bağ ve bahçelerinin havası gayet güzeldir, çiçek ve gül bahçeleri zarif kimselerin gönlünü okşar. Ayrıca ovalarının bitkisi zencefil, suları cennet suyu, toprağı misk kokulu, havası gönül alıcı, bağlarındaki ağaçları meyveli, bahçelerindeki bülbülleri işveli, yiyecek fiyatları düşük, yiyecek ve içecekleri bol olan yüce cennet gibi hoş bir şehirdir. Halkı da misafirperver ve garibanın derdine de çare arayan insanlardır. O gece ve ertesi gece orada geceleyerek çok iyi dinlendik. Oradan

اَلْحَقَّ شَهِرَ مَرِّزِ فَوَیْکَ مَرِّزِ بُویمِ دِلْ شَا
 وَهَوایِ بَاغِ وَزِاجِیِ زَاخْتِ قَنَرَا وَبُویمِ اِنِ
 دِلِیَسْتَانِیِ وَکَلْزَارِ وَکَلِیَسْتَانِیِ دِلْزِ بَاغِ
 ظَرْفَا اُولْدِیَنْدَنَ بَاشْقَه صَحْرَاسِیَنکِ نَبَاتِ
 زَنْجِبِیْلِ وَصَوْلَرِیِ سَلْسِیْلِ خَاکِ
 مُشْکِ اَمِیزِ وَهَوَاسِیِ دِلْ اَوِیزِ دِرْخِی
 بَاغْذَرِیِ مِیوَه دَارِ وَبَلْبَلِ بَاغْچَه لَرِیِ شِیوَه کَارِ
 اَسْغَارِیِ زَايْکَانِ مَنَا کُولَاتِ وَشَرُوبَاتِ
 قُرَاوَاتِ بِرِشْهَدِ خُونِ بَزْمِیَن کُولَاکِه
 بِهْمِیَتِ بِرِیَزِ دُرِ اَهَا لِیْسِیِ دِخِیِ مُسَافِرِ
 قُوَازِ وَدَرْدِ غَرْبِیَانَه چَارَه سَازِ دُرِ
 اَوَلِ شَبِّ وَآیِرْتَه بِیِ شَبِّ اَنْدَه بِیْتُو تَتِیَرِ
 وَعَظِیْمِ رَاخِیْمِ وَاقِیعِ اُولْدِیِ اَنْدَن

[45^b-46^a] boş, [46^b-47^a] Zengan¹

¹ İran'ın kuzeybatısında eyalet ve eyalet merkezi kent. Günümüzdeki ismi Zencan'dır. Halkının çoğunluğu Azeri Türküdür.

[47^b-48^a] boş

[48^b] Siyahdihan¹

- 1 Siyahdihan (Siyahdehan): Günümüzdeki ismi Takistan'dır. İran'ın Kazvin Eyaleti'nde bulunan ve halkının çoğunluğu Azeri Türk'ü olan şehir, Tahran'a 185 km. Kazvin'e de 35 km. mesafededir.

[49^a] boş, [49^b-50^a] Ebher¹

¹ İran'da Zencan Eyaleti'nin ikinci büyük şehridir. Tahran'a 230 km, Zencan'a 90 km. uzaklıktadır. Halkının çoğunluğu Azeri Türküdür. Rey ve Tahran'ı Tebriz ve Azerbaycan'a bağlayan karayolu üzerindedir.

[50^b-51^a] boş, [51^b-52^a] Şehr-i Kazvîn, Meydân,

İmam Gazzâlî rahmetullâhi aleyh hazretlerinün türbe-i şerîfleridür¹

- 1 **Ahmed Gazzâlî ve Türbesi:** *Sefaretnâme*'de geçen Kazvin'deki bahse konu türbe İmam Gazzâlî'nin kardeşi Ahmed Gazzâlî'ye aittir. *Sevânihu'l-Uşşâk* adıyla tasavvufi aşka dair yazdığı eseriyle meşhur olan Ahmed Gazzâlî, Tus'ta doğmuş ve ilk tahsilini burada almıştır. Ağabeyi İmam Gazzâlî'den boşalan Nizamiye Medreselerinde ders verdi. Ahmed Gazzâlî, tasavvufta ağabeyi İmam Gazzâlî'den farklı bir yol tutmuştur. İmam Gazzâlî ilim, marifet, şer'i hükümler ve ahlaki kaidelere öncelik tanıyan bir tasavvuf anlayışını hâkim kılmaya çalışırken, o ise aşk ve vecde önem veren bir tasavvuf anlayışını yaymaya çalıştı. 1126/520 yılında Kazvin'de vefat etti ve burada defnedildi. (*Sahabê'den Günümüze Allah Dostları*, İstanbul 2003, c. 7, s. 45.) İmam Gazzâlî ise 1111/505 yılında vefat etti ve Tus'ta defnedildi.

[52^b-53^a] boş

[53^b] Kışlak¹

[54^a] boş

1 Kışlak: Kazvin ile Tahran arasında Kazvin Eyaleti'nin en doğudaki köyüdür.

[55^{a-b}] Şehr-i Tahran, İmamzâde künbedleridür, Tahtgâh-ı Şâh-ı Îrân, Sarây-ı Şâh, Meydân, Kûh-ı Demâvend. Bu şehre kadîm târîhlerde şeh-i Rey tesmiye ederler.

SÖZLÜK

A

a'bâ: yükler, ağırlıklar; mesuliyetler, sorumluluklar
âb: su
âbâdân: âbâd edilmiş, imar edilmiş, bayındır, mamur (yerler)
abd: kul, köle
âb-ı nâb: saf su
acîbe: acayip, garip, hayret verici
adâlet-güster: adalet dağıtan
adîmü's-seyrân: yürüyemeyen
âfitâb: güneş
âgâz: başlama
âğişte: bulaşmış
âhar: başka, diğer
ahcâr: taşlar
âhen: demir
âheste : yavaş, ağır, yavaş yavaş
âhir: son
ahkâm: hükümler
ahmer: kırmızı
ahvâl: hâller, durum, vaziyet
ahz: alma, kabul etme
akçe: para, nakit, akça
alâ kadri'l-kifâye: yeterince, yeteri kadar
ale'l-ıtlâk: mutlak olarak
ale's-seher: seher vakti, sabah erkenden
alemdâr: önder, bayrak taşıyan
âlî: yüksek, yüce
âlûd: bulaşmış, karışmış
âmâde: hazır
amîk: derin
âmîz: karışık, karışmış
ammâ çi sûd: ama ne fayda!
âmme: herkes, bütün, bütün halk, bir topluluğun tamamı, kamu
arak-rîz: terleyen, ter döken
ârâm: durma, dinlenme
ârâmide: rahat olan, dinlenen

Âsaf: Süleyman peygamberin çok ünlü ve başarılı veziri, Âsaf b. Berhiya. Bu yüzden vezirler için övücü bir sıfat olarak kullanılmıştır.

âsân: kolay
âsâr: eserler, âbideler
asel: bal
ashâb: sahabeler, Peygamberimizi görmek ve sohbetine ermek şerefini kazanan kimseler
âsumân: gök, sema
âsitâne: saltanat merkezi, Osmanlı Devleti döneminde İstanbul
âsitâne-i aliyye: İstanbul
âşiyân: ev, mesken, barınılan yer, yuva
asr: öğle ile akşam arası, ikinci vakti
asr-ı sâni: ikinci asır, ikinci ikinci vakti
avdet : dönüş, dönmek
a'yân: bir yerin ileri gelenleri
a'yân-ı belde: beldenin ileri gelenleri
azîm: büyük
azîmet: gitme, gidiş
azv: bir söz veya hareketi birine yakıştıрма, onun üzerine atma, isnat etme

B

bâd: rüzgar
ba'dehu: ondan sonra, ardından
bâgî: serkeş, asi, doğru ve hak olan yoldan ayrılan kimse
bagy: haddi aşma, azgınlık
bahreyn: iki deniz: Basra körfezi ile Hint denizi (bazı rivayetlere göre Akdeniz ile Hint denizi veya Karadeniz ile Akdeniz)
bahr-i esved: Karadeniz
bâ-husûs: özellikle, hususiyle
bâ'is: sebep, sebep olan
bâlâ: yüksek
bâlâ-bülend: uzun boylu, yüksek

bâmdâd: sabah, sabahleyin, seher vakti
bânî: yapan, yaptıran
bâr: ağırlık, yük
bârân: yağmur
bârgâh: kat; huzur; izinle girilecek yer
bârgîr: beygir, yük hayvanı
basiret : kalp gözüyle görerek bir şeyin
gerçeğini kavrama, anlama, idrak
etme, ileriye görme
bayrakdâr: bayrak taşımakla görevli kimse,
öncü, reis
bâzâr: pazar
bed-girdâr: kötü, işi, hareketi kötü; işi,
hareketi fenâ; bozuk tabiatlı
bedîd: görünür, açık, belli, âşikâr, zâhir
behişt: cennet
behredâr: nasipli, faydalanmış
behremend: nasipli, nasibi olan
benî-âdem: âdemoğulları, insanlar
berd: soğuk
berf: kar
berfin: kardan, karla kaplı
berîn: yüce, yüksek
ber-nişîn: oturan, oturmuş
berreyin: iki kıta, Asya ve Avrupa kıtaları
bevvâbân: kapıcılar
beyân: bildirme, söyleme, açıklama, an-
latma
beyn: ara, arası, arasında, aralık
beyt-i Arabî: Arapça beyit
beytütet: geceyi bir yerde geçirme, geceleme
bi'set: gönderilme, Allah'ın insanları hak
dinine çağırmak için peygamber
göndermesi
bî-bedel: karşılığı olmayan, çok değerli, çok
kıymetli
bî-çâre: çaresiz, zavallı
bîdâr: uyumayan, uyanık
bî-delîl: rehbersiz, kılavuzsuz
bî-gâye: sonsuz
bî-îmân: inançsız, imansız
bî-iştibâh: şüphesiz
bilâd: beldeler, şehirler; yerler, memleketler
bî-meyve: meyvesiz, verimsiz, ürünsüz

binâ: yapma, kurma
bî-pâyân: sonsuz
bî-seng: taşsız
bî-zevâl: zevalsiz
bu gûne: bu türlü, bu şekilde
bu'd: uzaklık
bu'd-i mesâfe: gidilen yolun, mesafenin
uzaklığı
bülend: yüce, yüksek
bûm: yer, toprak, memleket
bünyâd: bina, yapı
bünyân: bina, yapı
bürûdet: soğukluk, soğuk
bûstân: çiçek ve gül kokularının çok olduğu
yer, bahçe
bûy: koku

C-Ç

câ: yer, mekân, mevki
çâh: kuyu
câme: elbise
cân-fezâ: gönüle ferahlık veren, can artıran
cânib: taraf, yan, yön
cânib-i şarkî: doğu yönü
cânib-i şimâlî: kuzey yönü
çâre-sâz: çare arayan, çare bulan
çârsû: çarşı, pazar
cedîd: yeni
çekre: küçük su damlası
celîl: çok yüce, ulu, kadri ve mertebesi
yüksek
celse : oturma, oturum
çemen-zâr: yeşillik çimenlik
cemîl: güzel
cenâb: ululama ve saygı deyiimi
cennet-mekân: mekânı, yeri cennet olan,
cennetlik
cenûbî: güneye ait, güneyde olan, güneyde
bulunan
cereyân: akış, geçiş, gidiş, akma, geçme
cesîm: iri, büyük
çeşm: göz
cezîl: bol çok

cibâl: dağlar
cidâr: duvar, iki yeri birbirinden ayıran zar, perde
ciğer-sûz: ciğeri yakan
cihân-bân: cihanın bekçisi, dünyanın koruyucusu olan
cihân-tâb: cihanı, âlemi, dünyayı parlatan; aydınlatan
cisr: köprü
cizye: vergi, İslâm ülkelerinde Müslüman olmayanlardan himaye ve devlet teminatı altında bulunma karşılığı alınan vergi
cülûs: oturma, padişahın tahta oturması; tahta çıkma
cümle: bütün
cünbiden: kımıldamak, hareket etmek
cünbiden-i rikâb: atın üzenğine basmak
cürm: suç kabahat, kusur, hata, yanlış
cüst ü cû: araştırma, arama
cûy: akarsu, ırmak, nehir

D

dâdâr: adaletli, âdil, doğru olan hükümdar
dâd-âver: adaletli, doğru
dâğ: yara, acı
dâhil: giren, girmiş
dâ'î: dua eden kimse, sebep olan
dâl: yol gösteren
dalâlet: sapkınlık
dâmen: etek
dâr: mekân; ev, bina, yapı
darb: vurma
darb-ı mesel: misal olarak söylenen meşhur söz, bir hâdiseye binaen söylenen hikmetli söz atasözü
def: yok etme, giderme
defter-i a'mâl: amel defteri
dehr: zaman, çağ, devir, cihan, dünya, âlem
dekâyık: ince ve anlaşılması güç ve dikkate muhtaç olan şeyler; incelikler; ince noktalar

delîl: rehber, kılavuz, yol gösterici
dem: zaman, vakit, an
denâet: alçaklık, aşağılık, adilik, çok fena hareket, zillet, kötü mizaç
derbend: iki dağ arasındaki geçit, dar geçit, boğaz
dergâh: tekke, makam, huzur
dergâh-ı âlî: padişah kapısı
derûn: iç kısım, iç taraf, dâhil, kalb, yürek, gönül
dervâze: kale ve şehirlerin, külliyelerin büyük giriş kapısı
derya: deniz
deryâ-yı şâhî: şahlık denizi
deşt: çöl, ova, bozkır
dest: el
destgâh: tezgah, kudret (mec.)
devân: koşan, hızlı yürüyen, seğirten
devlet-i alîyye: yüce saltanat, Osmanlı Devleti
deycûr: karanlık
dide: göz
dil: gönül
dil-âvîz: gönül bağlayan
dil-güşâ: gönül açan, kalbe ferahlık veren, iç açan
dil-rübâ: gönül kapan, kendine bağlayan
dil-sitân: gönül alan, kendine bağlayan
dırahş: nur, ziyâ, ışıık, parlıta
dırahşân: parlak, parlaklık, parıldayan
dıraht: ağaç
dırahtân-ı bî-simâr: meyvesiz ağaçlar
direng: dinlenme, istirahat, durma, oyalanma, durup bekleme
duhûl: dâhil olma, girme, içeriye girme
dühûr: dehrler, zamanlar
dülbe: çınar ağacı
dürr: inci, inci tanesi
durûb-ı emsâl: darb-ı meseller, meşhur sözler, atasözleri
dürûd: dua
dürûğ: yalan
dürûğ-ı bî-fürûğ: âdî yalan

dûzah: cehennem

dûzah-karâr: makamı, durağı cehennem olan

düzdân: hırsızlar

E

e'âzım: büyükler, ulular

ebnâ-i sebîl: yolcular

ebniye: binalar, yapılar

ecl: sebep, sebebiyle, için, dolayı, ...den

ecr: manevi mükafat, sevap

ecsâm: cisimler, bedenler, vücutlar

edâ: yapma, yerine getirme, namazı vak-tinde kılma

edhem: karayağız at

edîb: edepli, terbiyeli, saygılı, edebiyatla meşgul olan, edebî eser meydana getiren

edîbân: edepli, terbiyeli, saygılı olanlar

eflâk: felekler, gökler

efrenc: Frenk, Fransız, Avrupalı

efzûn: çok fazla, ziyade

ehadiyyet: birlik, Allah'ın birliği

ehibbâ: dostlar

ekl: yeme

el-hak: doğrusu, gerçekten

elhâsıl: kısacası, sonuç olarak

elsine: lisanlar, diller

emâcid: en şanlılar, en şerefli

emân: af, bağışlama, canını bağışlama

emânet-dâr: emanetçi

emn ü amân: korkusuzluk ve emniyet hâli

enâm: halk, insanlar

encâm: bir şeyin, bir işin sonu; son, ni-hayet

encüm: yıldızlar

endeck: az

enhâr: nehirler

erbaa: dört

erbâb: sahipler

ercümend: muhterem, saygıdeğer, değerli

erîke: taht

erîke-i şehinşâhî: şah tahtı

ervâh: ruhlar

es'âr: alınıp satılan eşyanın belli fiyatı, ko-nan fiyatlar, narhlar

esb: at, beygir

esb-i sabâ-reftâr: yel gibi seyirtten at

eşcâr: ağaçlar

esereyn-i celîleyn: iki büyük eser

eskâl u ahmâl: ağır yükler

eşkâl: şekiller, biçimler, görüntüler

esnâ: an, sıra vakit, zaman

esrâr: sırlar

esved: kara, siyah

etrâf-ı bilâd: civar beldeler

evân: vakit, zaman

evâsıt: ortalar

evc: bir şeyin en üst derecesi, en yüksek noktası

evdiye: vadiler

eviddâ: dostlar

evkâf: vakıflar

evreng: taht

evvel: birinci

evvelâ: ilk önce, en evvel, ilk olarak

eyyâm: günler

ez behr-i ân: o yüzden

ezhâr: çiçekler

ezmân: zamanlar

F

fâsid: bozulmuş, fesada uğramış, bozuk

faziletlü: fazilet sahibi, erdemli, Osmanlı

Devleti'nde ilmiye sınıfına mensup olup İstanbul ve Haremeyn payele-rini kazananlara verilen unvan

fehmi: anlayış, kavrayış, idrak anlama, kav-rama, idrak etme

ferâset: anlayışlılık, çabuk sezîş

ferdâ: yarın, ertesi gün, gelecek zaman

feres: at

ferzend: evlat, oğul

feyz: bereket, bolluk

feyz-eser: feyizli

fi'l-asl: aslında
fîrâvân: bol, çok, fazla, aşırı, ziyade
firdevs: cennet
firdevs-âşiyân: cennetmekân, cennetlik
fuâd: kalp, gönül
fünûn: fenler
fürûğ: nur, ziya, ışık, parlaklık
fütüvvet: cömertlik, eli açıklık, yardımseverlik

G

gabrâ: yurt, toprak, yeryüzü, arz
gadır: göl, su birikintisi
gâfir: bağışlayan, affeden, merhamet eden
gâh: bazen, kimi zaman
gâhî: bazen, ara sıra
gâhice: bazen, bazı defa
gamnâk: gamlı, üzüntülü, kederli
garaz: maksat, gâye, niyet
garîb: yurdundan ayrılmış, gurbete çıkmış
garîbe: alışılmamış, hayret verici, tuhaf, acayip
garîk: suda batmış, suda boğulmuş
gark-âb: suya batmış, boğulmuş
gedâyân: fakirler, kimsesizler
gerdân: dönen çeviren
gulâf: kılıf
girân: ağır
girân-mâye: değerli, kıymetli
girdâb: suların döndüğü ve çukurlaştığı yer
girîve: zor geçit, sarp boğaz, tehlikeli geçit
güftâr: söz
güher: gevher, cevher
gülîstân: gül bahçesi, güllük
gülzâr: gül bahçesi, güllük
gümân: şüphe, işkil, zan, vesvese
gümrah: yolunu kaybetmiş, yolunu şaşırmış, doğru yoldan sapmış kimse
gûn-â-gûn: türlü türlü, çeşitli
gûne: türlü, çeşit
gûyâ: sanki, sözde
güzer: geçme
güzeşte: geçmiş, geçen

H

hâb: uyku
hâbîde: uyuyan, uyumuş
hâdim: hizmet eden, hizmet edici, hizmetkâr
hâdimül'l-haremeyni's-şerîfeyn: Mekke ve Medine'nin hizmetçisi, Yavuz Sultan Selim'den beri Osmanlı halifelerinin kullandığı unvan
hafî: gizli, saklı
hâk: toprak
hâkim: hükmeden, hâkimiyet kurmuş olan, egemen
hakîm: derin düşünceli, hükümleri sağlam, basîret ve sağ duyu sâhibi
hakir: değersiz, itibarsız, bayağı
halâs: kurtulma, kurtuluş
hallâk: halk eden, sürekli olarak yaratan, Allah
hamâil: sağ omuzdan sol kalçaya kadar uzanıp ucuna kılıç takılan kayış; muska
hamîs: perşembe günü
hâne: ev
hânedân: cömert, misafirperver
har: eşek
harâb: yıkık, viran
harâret: sıcak, sıcaklık
harf: söz
hasâset: tamahkârlık, cimrilik
hasbe'l-iktizâ: gerektiğinden dolayı
hasenât: iyi işler, iyilikler, güzellikler, hayırlar
hâsıl: meydana gelen, ortaya çıkan
hasîn: sağlam
hâss ü âm: herkes, bütün herkes
hat: yazı
hâtemül'l-enbiyâ: peygamberlerin sonuncusu, Hz. Muhammed
hâtur: hâfıza, akıl, akılda tutma yeteneği
havâkin: hükümdarlar, padişahlar, başbuğlar

hâver: doğu, şark
havf: korku
hayât: canlı, sağ olma hâli, dirilik, canlılık
haysiyyet: yaklaşım, görüş, düşünce
hayt: iplik, tel
hayt-ı sefid: beyaz iplik, fecirde ufukta beliren ince beyaz çizgi
hedâyâ: hediyeler
heft: yedi
helâk: mahvolma, ölme
hem-çunîn: böylece
hendese: geometri
hengâm: vakit
herze: saçma, boş laf
hevl-nâk: korkunç
hıfz: koruma, muhafaza etme
hil'at: bir çeşit üst elbisesi, teşrifat elbisesi, kaftan; padişah veya vezirler tarafından armağan olarak verilen üst elbisesi
hilâf: yalan; anlaşmazlık, uyuşmazlık
himmet: gayret, emek, çalışma, çabalama
hîn: zaman, vakit
hink: kır at
hîre: kamaşık, donuk (göz)
hiref: meslekler, sanatlar
hısın: kale, hisar sığınmağa, korunmağa mahsus sağlam yer
hoş-nümâ: güzel görünen
hûb: güzel, hoş, iyi
hudâ: Allah
hulâsa: bir şeyin özü, esası, temel kısmı
huld: cennet
hulefâ: halifeler
hümâyûn: kutlu; hükümdara, padişaha, devlet ve saltanat sahibine ait
hûn-feşân: kan saçan, kan döken
hurde: ufak, ince
hurkat: yanma, yanıklık
hutût: yazılar
hüve: o, üçüncü teklik şahıs zamiri
hüveydâ: ortada, meydana, belli, aşikâr, açık

İ

i'lâm: haberdar etme, bildirme, anlatma
i'lân: açıklama, bildirme, duyurma
i'tizâr: özür dileme, bir sebep göstererek affını isteme
i'zâz: ağırlama, ikramda bulunma, saygı gösterme
ibâret: meydana gelen, oluşan
ibn: oğul, erkek evlat
ibnü's-sebîl: yolcu
ibre: iğne
ibtidâr: bir şeye süratle başlama
ibtihâc: sevinç, sevinme
id: bayram
iffet-gevher: iffetli
ihbâr: haber verme, bildirme
ihdâ: hediye etme, hediye verme
ihsân: bağışlama, iyilik etme, cömertlik yapma, yardım, iyilik
ihtimâm: gayret ve dikkat etmek
ihtişâm: gösteriş, debdebe, tantana
ikâd: tutuşturma, yakma
ikâf: palan, semer
ikrâm: ağırlama, misafiri ağırlama, hürmet gösterme
iktifâ: yetinme
iktizâ: gerekme, lâzım gelme, ihtiyaç hissetme, gerek duyma
ilbâs: giydirme
ilkâ: atma
ilm: malûmat, bilgi
imlâ: yazma, yazım
inân: dizgin
indallâh: Allah katında, Allah yanında
inşâ: süslü secili nesir, kaleme alma, yazma
intibâh: uyanıklık, uyanık olma
intifâ': istifade etme, faydalanma
irâdet-i hümâyûn: devlet iradesi
irâ'et: gösterme, bildirme
irdâ': fesada uğratma, bozma, helâk etme
irhâ: gevşetme, sarkıtma
irsâl: gönderme, yollama

irtifâ': yükseklik
iş'âr: bildirme, anlatma
îsâl: ulaştırmak
ismetlû: sultan ve şehzadelerin kızlarıyla,
 bunların hanımlarına verilen bir
 ünvan
ismet-perver: ismetli, iffetli, günahsız
isti'câl: bir işin çabuk yapılmasını isteme,
 acele olmasını isteme, acele etme
iştibâh: şüphe
istifsâr: sorma, sorup anlama
istifsâr-ı hâl: hal hatır sorma
istikbâl: karşılama
istulâh: tâbir, terim
istimâ': işitme, dinleme
istimdâd: medet ve yardım istemek
itâb: paylama, azarlama, tersleme
itmâm: tamamlama, ikmal etme, bitirme
ittibâ': tâbi olmak, uymak
ittihâd: birlik, aynı fikirde olma
ittisâl: yakınlık, bitişme
izâm: büyükler, büyük kimseler
izzet: saygı, saygı gösterme, değer verme

K

kabîh: çirkin, yakışsız, kötü, fena
kadîmü'z-zaman: eski zaman, eski zaman-
 lar
kâdir: bir işi yapmaya gücü yeten, güçlü
 kudretli, muktedir; her şeye gücü
 yeten; Allah'ın isimlerinden
kâil: razı olan, kabul eden, inanan
kalîl: az
kâmet: boy
kantara: büyük kemerli taş köprü
karîb: yakın
karye: köy
kâsîd: kasteden, niyet eden, tasarlayan
kat': kesme, geçme, yol almak
katarat: katreler, su damlaları
kâzîb: yalancı, yalan söyleyen
kebîr: büyük
kefere: kâfirler

kelâlet: yorgunluk, bitkinlik
kelâm: söz, lafız
kemân: yay, ok atmaya mahsus yay
kerîm: cömert
keşîde: çekilen, çekilmiş, çekmek
kesret: çokluk, bolluk, fazlalık
kethüda: kâhya
kevkeb: yıldız
kevneyn: iki âlem, dünya ve âhiret
kilk: kalem
kinâye: maksadı kapalı bir şekilde ve dola-
 yısıyla anlatan söz
kırâat: okuma
kirâm: kerimler, ulular, büyükler
kıssa: hikâye
kişver: memleket, ülke
kitâbet: yazma
kiyâset: uyanıklık, anlayışlılık, zekilik,
 akıllılık
kuddise sırrahu: sırrı mukaddes olsun
kuds-âşiyân: mukaddeslik yuvası
küffâr: kâfirler
küfr: küfür; Allah'ın varlığını, birliğini,
 peygamberlerini, vahyettiği esasları
 inkâr etme; Allahsızlık, dinsizlik,
 imansızlık; nimeti inkâr etme,
 şükürün zıddı

kûh: dağ
kûhsâr: dağlık yer
külliyen: büsbütün, tamamıyla
kurâ: köyler
kurb: yakınlık, yakın
kürend: al at
küşâde: açık, açılmış
ku'ûd: oturma

L

lâ yefhem: anlayışsız
lâgar: zayıf, cılız, arık [hayvan]
lâmi': parlak, parlayan
lâ-nihâye: nihayetsiz, sonsuz
latîf: güzel, şirin, tatlı
lâ-yezâl: zeval bulmaz, sonu gelmez, ebedi

lâyih: parlak, parlayan açık, aşıkâr, meydana
danda olan
letâfet-karâr: latif, hoş, güzel
letâfet-medâr: latif, hoş, güzel
levâzım: malzeme
levh: levha, üzerine yazı yazılabilir levha
levs: pislik, kir
licâm: gem, yular, dizgin
link: atın koşma ile yürüme arasındaki bir hareketi
lisân: dil

M

mâ'adâ: başka, gayrı, ayrıca
ma'âdin: madenler
ma'ârif: marifetler, bilgiler, maharet, hüner, kültür
mâder: anne, ana
mağsûl: yıkanmış
mâh: ay
mahal: yer, mekân
mahall-i nüzûl: konaklama yeri, inme yeri
mahfûz: hıfzedilmiş, saklanmış, korunmuş
mahlût: başka şeyler karıştırılmış, karışık
mahmûl: yüklenilmiş, hamlolunmuş, bir şey arkasına yüklenmiş olan
mâil: meyilli, eğimli
makrûn: kavuşmuş, ulaşmış, bitişmiş, yakın
mâlikü'l-mülûk: hükümdarların efendisi
ma'lûm: bilinen
ma'nâ: anlam
mânend: benzer, eş, gibi
mansûb: dikilmiş, konmuş
ma'rûf: bilinen, tanınan
matiyye: binek hayvanı, binek
matlûl: yaş, ıslak
mazmûn: kastedilen asıl mâna, anlam, mefhum
me'kûlât: yiyecekler
me'mûr: emir almış, vazifelendirilmiş, tayin edilmiş, vazifeli
me'mûriyyet: vazife, görev
mebrade: soğuk yer

mefkûd: yok, olmayan, bulunmayan, kaybolmuş, yok olmuş
mehâbet: heybet, ihtişam
mehâfil: mahfiller, toplanma yerleri, meclisler
mehmâ-emken: mümkün olduğu kadar, olabildiğince
mektûb: yazılmış, yazılı hâle getirilmiş şey
melâlet: can sıkıntısı, usanç
memât: ölüm
memlû: dolu, dolmuş, doldurulmuş
menâkûb: menkıbeler, destanlar; kıssalar, hikâyeler
menâzil: menziller, duraklar, konak yerleri
menba': çıkış yeri, kaynak, memba
menfaat: fayda, yarar
menzilgâh: konak yeri, konak
merâsim: tören
merd: insan, adam, kişi
merd-i garîb: yabancı yerlere, gurbete düşmüş kişi
merdümân: insanlar, kişiler, adamlar
mergûb: arzu edilen, istenilen
merkûm: adı geçen, adı zikredilen, anılan
mersûm: resmedilmiş
mertebe: derece, rütbe, pây
merz: toprak, yer
meşakkat: sıkıntı, zahmet, güçlük, zorluk
mesfûr: zikri geçmiş, adı geçmiş
meşhûn: dolu, doldurulmuş
meşkûl: ön ayaklarıyla arka ayağının birisi (üç ayağı) bileklerine kadar beyaz olan at
meşkûr: teşekkürle lâayık, teşekkür edilecek
meşrûbât: içecekler
mesûbât: iyiliğe karşı Allah tarafından verilen mükâfatlar
metânet-medâr: dayanıklı, sağlam
metîn: sağlam
metrûk: terk edilmiş, bırakılmış
mevâlî-i izâm: yüksek rütbeli kişiler
mevlâ: efendi, sahip, mâlik
mevsûf: bir sıfatla tavsif edilen, vasıflanan, vasıflanmış

mevsûm: ad verilmiş, isimlendirilmiş
mevzûn: vezinli
mezbûr: adı geçen, zikredilen
mezç: katma, karıştırma
mezkûr: anılan, zikredilen, adı geçen
mezkûrât: anlatılanlar, açıklananlar, söyle-
 nenler
mezra'a: tarla
mi'bere: köprü
midyâf: konuksever, misafirperver, ev sahibi
mihmân: misafir, konuk
mihmân-hâne: misafirhane, konuk evi
mihmân-nüvâz: konuksever
mihr: güneş
mikyâs: ölçü
minhâc: büyük, geniş ve işlek yol
minvâl: tarz, usûl, sûret, yol, üslûp
misl: benzer, eş
mismâr: çivi, kazık, mih
mîve-dâr: meyveli
miyân: orta, ara
mîzbân: ev sahibi misafir kabul eden
 kimse
mîzbân-hâne: misafirhane
mu'tâd: âdet hâline getirilmiş, âdet, alışıl-
 mış şey
müderrişin: müderrisler, medrese hocaları,
 muallimler
muhabbet: sevgi, sevme
muhâlefet: karşı koyma, aksini düşünme
muhâlif: zıt, karşı, uymayan
muhaşşî: tahşiye eden, haşiye yazan, not-
 layan
muhkem: sağlam, sıkı
muhtefi: gizli, saklı
mukaddem: önde olan, önden giden
mukaffâ: kafiyesi
mukârenet: yakınlık, yaklaşma, yakın-
 laşma
mukârin: yakın olan, yaklaşmış, bitişik
mülcem: gemli, yularlı
mülûk: melikler, hükümdarlar, padişahlar,
 krallar

mûmâileyh: ismi geçen, adından bahsedil-
 len, sözü edilen, anılan
mün'adim: yok olan
mündefî: defedilmiş, savulmuş, geçmiş,
 atlatılmış
münhedim: yıkılmış, yıkık
münkâtî: kesilmiş, kesilen
munsabb: bir deniz veya ırmağa dökülen
 (akarsu), karışan, kavuşan
münsedd: seddedilen, kapanan, tıkanan,
 kapalı
mürg: kuş
mürgân: kuşlar
mürsel: elçi, Allah tarafından gönderilmiş
 elçi
mürtefi: yükselen, yükselmiş, yüksek
mürûr: geçme, gitme
mürüvvet: mertlik, yiğitlik
müsâdefet: rast gelme, rastlama
müsâferet: misafirlik, konukluk
müsâfir-nüvâz: konuksever
musaggar: küçültülmüş
müşâhede: görme, bir şeyi gözle görme
musavver: tasvirli, resimli tasavvur edilmiş,
 zihinde oluşturulmuş
müşk: misk
müşk-âmîz: misk kokulu
müsterih: istirahat eden, rahat bulan
mütehayyir: hayret eden, hayrette kalan,
 şaşan, şaşmış
mütekarrib: yaklaşan
mütekâsilâne: tembelce hareket ederek,
 üşengeçlik ve uyuşuklukla davra-
 narak
mütemekkin: mekân tutan, yerleşen, otu-
 ran, ikamet eden, sakin olan
mütesellim: Tanzimat'tan önce vali ve mu-
 tasarrıfların uhdelinde bulunan
 sancak ve kazaların idaresine memur
 edilen kimseler, kaymakam
müttehem: kabahatli, suçlu
müyesser: kolaylıkla olan, kolaylaştırılmış

N

nâb: hâlis, saf, arı
nâ-bûd: yok, yok olan, bulunmayan
nâdân: cahil, bilgisiz, haddini bilmez
nâhid: Venüs gezegeni, Zühre
nâib-i saltanat: saltanat naibi
nâil: emeline erişen, muradına eren, gayesi-
 ne ulaşan
nakb: delmek, delik açmak
nâkes: soysuz, alçak
nâm: ad, isim
nâ-mahdud: sayısız, sınırsız
nâme: mektup
nâme-reslik: mektup ulaştırma
nâ-münâsib: münasebetsiz, yakışksız,
 uygunsuz
nâ-pâk: temiz olmayan, pis, kirli
nâr: ateş
nâs: insanlar, halk
nasab: zahmet, meşakkat
nâ-tirâşide: yontulmamış
nâ-yâb: bulunmaz benzeri olmaz
nazar: bakma, göz atma
nâzil: inen, bir yerde konaklayan, misafir
 olan
nazîr: benzer, denk, eş, örnek, misal
nâzir: nazar eden, bakan, gözetleyen
ne gûne: ne şekilde
neb': suyun kaynağından çıkması,
nebât: bitki
nebîre: torun
necm: yıldız
nehr-i ahmer: Kızılırmak
nemnâk: nemli, yaş, ıslak
nerm: yumuşak
nev': tür, çeşit
nezâret: gözetme, yoklama, kontrol
nezdîk: yakın
nihâde: koymuş, konmuş, konulmuş
nîm: yarım
nişâne: iz
nizâr: zayıf, arık, düşkün, bitkin

nübüvvet: peygamberlik
nümâyân: görünen, meydanda bulunan,
 aşikâr olan
nûr-efşân: nur saçan, ışık saçan
nûş: içmek
nüzûl: aşağı inme, konağa inme,
 konaklama

P

pâdişah: sultan, hükümdar
pâdişâhî: padişahla ilgili, padişaha ait
pâk: temiz, arı
pây: ayak
pâygâh: derece, rütbe, mertebe
penâh: sığınılacak yer, sığınak
perr ü bâl: kol ve kanat
pertâb: sıçrama, atılma
perveriş-yâfte: yetiştirilmiş, büyütülmüş
pesendide: beğenilmiş
peydâ (etmek): belli, açık, meydanda,
 aşikâr (meydana getirmek, ortaya
 çıkarmak, yapmak)
pîşgâh: ön, ön taraf
piyâde: yaya
pül: köprü
pür-hâssiyyet: çok tesirli, çok faydalı
pür-hayâl: hayal dolu
pürsiş: soruş, sorma, sual ediş
pür-sûd: çok faydalı
pür-şükûh: çok azametli
pür-tebâh: çok bozuk
pür-ziyâ: aydınlık
pûye: koşma, seğırtme

R

rab: âlemin yaratıcısı, yaşatıcısı ve besleyicisi
 olan Allah; efendi, mâlik, sâhip
râg: bahçelik, bağlık
râh: yol
râhat: istirahat, dinlenme
râhat-efzâ: rahat arttıran
rahş: gösterişli, yürük ve güzel at aydınlık,
 parlaklık

râkib: binen, binici, herhangi bir nakil vasıtasına binmiş olan
rast: doğru, düzgün
ravza: bahçe
râygân: bedava, karşılıksız, ücretsiz, parasız
reftâr: yürüyüş, gidiş, hareket
reh-nümâ: kılavuz, rehber, yol gösteren
rehrev: yolcu
rehrevân: yolcular
renc: zahmet, eziyet, sıkıntı
resen: urgan, ip, halat
resîde: erişmiş, ulaşmış, yetişmiş
resûlû's-sekaleyn: insanların ve cinlerin peygamberi, Hz. Muhammed
revâ: lâyük, münâsip, yerinde, yakışır
revâk: bir yapının ön kısmındaki üstü örtülü, önü açık yer
revân: yürüyen, giden
revende: giden, yürüyen
revîş: gidiş, yürüyüş
rîbe: şüphelilik
ric'ât: geri dönme
rîh-i âsîf: sert, şiddetli, kuvvetli rüzgar
rikâb: üzençi
risâlet: elçilik
rûd: ırmak
rûgan yağ
rûkûb: binme, bir vasıtaya binme
rû-nümâ: yüz gösteren, meydana çıkan
rûşen: apaçık, aşikâr
rûsûm: merasim
rûtbe: derece, sıra, basamak, mertebe
rûy: yüz
rûy-i zemîn: yeryüzü
rûz: gün

S-Ş

saâdet: mutluluk
saâdet-medâr: mutlu, kutlu, bahtiyar
sâat-be-sâat: saati saatine
sâdik: doğru, gerçek, hakiki
safâ-bahş: safâ bahşeden, huzur veren, eğlendiren, rahatlandıran
sagîr: küçük, ufak

sâhib-kurân: uğurlu bir zamanda doğan veya tahta çıkan kimse
sâhil kıyı
sahra: çöl, ova
sa'îd: mübarek, kutlu, mutlu, mesut
sâir: diğer, başka, benzer, öteki
sakb: delme, delinme
sâkin: bir yerde oturan, ikamet eden, yerleşmiş olan, bir yerin halkından olan
salât: namaz
salât-ı subh: sabah namazı
salavât: Hz. Muhammed'e gönderilen selam ve edilen dualar
sâlîfe: geçen, geçmiş
saltanat-ı seniyye: yüce saltanat, Osmanlı Devleti
samedîyyet: ihtiyaçsızlık; hiç kimseye veya hiçbir şeye ihtiyacı olmamak
sâmî: yüksek, yüce
sânî: ikinci
sâniha: akla gelen, fikre doğan
sarih: açık, belli, aşikâr, tartışılmayacak açıklıkta
sâtî': yükselerek meydana çıkan, yükselerek görünen
savt: kamçı, kırbaç
sa'y: çalışma, iş, emek
sebkât: geçmek, ilerlemek
sefâretnâme: sefirlik vazifeleri sırasında yazılan eserler
sefid: beyaz, ak
sefil: sefalet çeken, perişan, zavallı
sefir: elçi
schâvet: cömertlik, eli açıklık
seher: sabahın erken vakti
sehergâh: sabah vakti
selâtîn: sultanlar
selsebîl: cennette bir çeşme veya ırmak
sem': işitme, duyma
semâ': işitme, duyma, kulakla dinleme
semend: çevik ve güzel at
semîr: arkadaş, refik
seng: taş

seniyye: yüksek, yüce, ulu
ser: baş
serd: soğuk
serdâr: kumandan
ser-gerdân : başı dönen, sersem, şaşkın, perişan
sergeştégân: sergerdanlar, boş gezenler
sergüzeşt: bir kimsenin başından geçen hâl ve olaylar, mâcerâ
ser-i bevvâbân: kapıcıbaşı
serîr: taht
serîr-ârâ: tahtı süsleyen, tahtta oturan, padişah, hükümdar
serîr-i pâdişâhî: padişah tahtı
serkeş: inatçı, itaat etmeyen
sermâ : soğuk
server : baş, başkan, reis, seyyid
seyrân: gezme, gezinme, bakma, seyretme
seyyid : Hz. Hasan'ın soyundan olan kimse, efendi, bey
sıdk: doğruluk, gerçeklik
sihâm: oklar
silk: meslek, yol
sevk: önüne katıp sürme, ileri sürme
simâr: meyveler
sipâh: asker, ordu
sipâh-dâr: en büyük asker; ordu kumandanı
sipâs: şükür
sipihr: gök, semâ, âsumân, felek
sirkat: çalma, hırsızlık
sitâyiş: övgü
seyâhat: yolculuk, gezi
siyâk: üslup, tarz, yol
suâl: soru, sorma
subh: sabah
subhâniyyet: kutsallık
subh-i kâzib: fecirden önce, geçici olarak, tan yerinin ağarması
subh-i sâdık: tan yerinin ağarması
sûd: fayda
suhûlet: kolaylık
sukbe: delik

sûr: kalın ve yüksek kale duvarı, kale, hisar
sûrâh: delik, gedik
sûret: tasvir, resim, dıştan görünen şekil
su'ûd: yükselmek, yukarı çıkmak
sûy: cihet, yön, taraf
südde: kapı, eşik
südde-i seniyye: devlet kapısı, devlet
süferâ: elçiler
süfte: delinmiş, delik
sülüs: üçte bir
sünûh: akla gelme, hatırlama
sürûr: sevinç
sürûşân: melekler
süvâr olmak: ata binmek
şâhid: güzel
şâmil: içine alan, kaplayan
şâne: tarak
şarkî: doğuya ait, doğu ile ilgili
şast: balık oltası, okçuların parmaklarına taktıkları yüksek
şeb: gece
şeb-i deycûr: karanlık gece
şehâdet: şahitlik etme, şahitlik, tanıklık
şehinşâh: şahlar şahı, padişahlar padişahı
şehriyâr: hükümdar, padişah
şek: şüphe
şekâvet: haydutluk, eşkıyalık, bedbahtlık
şerîf: kutlu, mübarek, mukaddes
şerm-sâr: utangaç
şevket: azamet, büyüklük, ululuk
şikeste-bâl: kanadı kırık, kırık kanatlı
şimâlî: kuzeye ait, kuzey ile ilgili
şimşir: kılıç
şitâ: kış
şitâb: acele, acele etme
şîve-kâr: işveli, şiveli, cilveli
şükûh: azamet, ululuk, haşmet
şûrb: içme
şûste: yıkanmış

T

ta'ab: sıkıntı, zahmet, eziyet
ta'alluk: ilgi; ilgisi olma, ilgilendirme

ta'allüm: öğrenme, öğrenim
tâgî: azgın, asi, eşkıya
tahassüs: aratmak
tahbiye: gizlemek, saklamak
tahkîk: araştırma
tahliye: boşaltma, boş bırakma
tahmîl: yükleme
tahrîr: yazma
taht-ı revân: dört kişi veya iki katırla taşınan nakil vasıtaları, taşıma vasıtaları, taşıt
ta'lim: öğretim
tâk: kubbe
takattur: damlama
takayyüd: dikkat, dikkatli davranma
taleb: istek, isteme
tâli': doğan, tulû' eden
tâmme: tam
tarîk: yol
ta'rîf: anlatma, tanıtma
tastîr: satır hâline getirme, yazı yazma
tasvîr: resmini yapma, resim
tavsîf: vasıflandırma, nitelendirme, anlatma
ta'rîf: anlatma, tanıtma
ta'yîn: ayırma, belli etme
tazarru: yalvarma, Allah'a huşû içinde yalvarma
tâziyâne: kırbaç, kamçı
te'yîd: kuvvetlendirme, sağlamlaştırma, berkitme; pekiştirme
tebdîl: değiştirme
tebdîl-i kıyâfet: kıyâfet değiştirme
teberrükên: mübarek görerek ve uğurlu sayarak
tecdîd: yenileme
tecessüs: iç yüzünü araştırma
tedkîk: inceleme
tefahhus: bir şeyin, bir meselenin iç yüzünü dikkatle araştırma
tefekkül: düşünme
teftîş: aslını, doğrusunu gereği gibi sorup araştırma
tehâbb-ı devleteyn: iki devletin dostluğu

tekâsül: üşenme, gevşeklik, tembellik, kayıtsızlık
tekâver: yorga yürüyüşlü at
tekmîl: tamam, bütün
temâşâ: bakma, seyretme
tengnâ: dar yer
tenmîk: yazma
terkîm: rakamlama, rakam koyma, yazma
tersîm: resimleme, resmini yapma
tesmiye: isimlendirme
tevâbî': bir şahsa, bir kimseye tâbi olanlar, maiyet
tezekkür: anma, hatırlama
tûğ: kılıç
tilâvet: okuma
timsâl: şekil, sûret, resim
tîn: balçık, çamur
tîr: ok
tûşe: keser
tûşe-i elmas: elmas keseri
ûz-refîâr: çabuk yürüyüşlü, acele ile giden
tuğyân: taşkınlık
tûl: uzunluk
tûsen: serkeş ve sert at

U-Û

ubûr: bir taraftan diğer tarafa geçme, atlama
ucâleten: aceleyle, acele olarak
ulemâ: âlimler, bilginler
ümenâ: emin kimseler, güvenilir kimseler
umk: derinlik
üstüvâr: kuvvetli, dayanıklı, sağlam, muhkem

V

vahy: bir fikrin veya bir emrin Allah tarafından bir peygambere bildirilmesi
vekâyi': olaylar, olan şeyler
vâki': vuku bulan, olan, mevcut ve var olan
vâki'-i hâl: mevcut durum
vâkıf: haberdar olan, bilen
vakt-i asr: ikinci vakti
vakt-i seher: sabah vakti, seher vakti

vâlâ: yüksek, yüce
vâlide sultân: padişah anası
vâlide: ana, anne
vârid: gelen, ulaşan
varta: tehlike, kuyu gibi oyuk ve derin yer, çukur
vasat: orta, iç
vâsıl: ulaşan, kavuşan, erişen
vaz': koyma
vâziha: açık, âşikâr, belli
vech: yüz, çehre sebep, vesile
vehâmet: zor, güçlük, ağırlık
veliyyü'l-ahd: veliaht
verâ: öte, arka, geri
vîrâne: yıkılmış veya harap olmuş yer, yapı
vudû: abdest
vürûd: gelme, varma, yetişme, ulaşma
vusûl: ulaşma, erişme, varma
vüzerâ: vezirler
vuzûh: vâzih olma hâli, açıklık

Y

yebâb: yıkık, bozuk, harap
yekdâne: eşi, benzeri olmayan; tek

Z

zâhib: giden, gidici
zahmet: sıkıntı, meşakkat, eziyet

zâid: fazla, artık
zamîr: kalp
zâtî'l-eşcâr: ağaçlı
zâtî'l-ezhâr: çiçekli
zâyi': kayıp, yitik
zebân: dil, lisan
zehâb: gitmek
zemîn: yer
zencebîl: zencefil
zer': ekilmiş, ekme
zevâl: güneş'in öğle vaktinde en yüksek noktadan batıya doğru inmeye başlaması
zevât: zatlar, şahıslar, kişiler
zevâtî'l-ahcâr: taşlı (yerler)
zevâtî'l-eşcâr: ağaçlı
zevi'l-ihtirâm: hürmete lâyık, saygıdeğer olanlar, hürmet sahipleri
zevrâk: kayık
zîbâ: güzel
zinhâr: sakın, aman, asla
zîr: alt, aşağı
ziyâ-pâş: ışık saçan
zübde: öz, hülâsa
zuhr: öğle vakti, öğleyin
zuhûr: meydana çıkma, görünme, belirme
zûr: kuvvet, güç, zor
zürefâ: zarifler, zarif kimseler, ince ve nazik tavırlı kimseler

DİZİN

A

Abbasi 180
Abbâs Mirzâ 42, 46
Abdülhamîd Hân 46, 105, 154, 161
Abdülvehhâb Efendi 30, 31, 49
Adalı Muhammed 85
Adapazarı 82
Âdem 37, 38
Ahmed Paşa 105
Akşemseddin 11, 93, 94
Akşemseddîn-i Velî 94
Amasya 12, 154, 170, 180, 183, 192
Anadolu 8, 82, 108, 116, 180
Askerhân 42
At Meydanı 111
Avrupa 93, 208

B

Bafra 173
Bakırkırı 82
Battal Gazi 180
Bâyezîd-i Velî 78, 81, 169, 170, 176
Bayındır 11, 123, 124, 127, 128
Bekir Ağa 89
Beşiktaş 56
Bolu 11, 13, 93, 94, 101, 105, 106, 108, 116, 131
Bozok 13, 173

C

Canik 170, 173

Ç

Çağa Gölü 108
Çerkeş 11, 123, 131, 132, 135, 139

Çifteler Çiftliği 82
Çitçimen 170, 173
Çorum 153, 154, 161, 173, 180, 183

D

Danişmend Gazi 180
Darendevî Muhammed Paşa 161, 166
Devres 147, 153
Devrez nehri 153
Dingil Hüseyin Derbendi 12, 183, 184
Dolmabahçe 56

E

Ebher 12, 199

F

Fatih Sultan Mehmed 93, 94
Feth Ali Şah 42

G

Gebze 11, 63, 64, 67
Gekbuze 63, 64, 67
Gemalmaz İbrahim Ağa 147
Gerede 11, 116, 119, 120, 123
Gerede Zindanı 116, 119
Geyve 78, 82, 85, 86, 89
Göynük 11, 89, 93, 94, 97, 98, 101

H

Hacı Bektaş 183
Hacıhamza 153, 157, 158, 161, 173
Hacı Hamza 154, 157

Hacı İbrahim 42
 Hereke Hanı 67, 71
 Hz. Muhammed 37, 38, 217
 Hoy 42

İ

İmâm Gazzâlî 200
 İran 2, 11, 13, 14, 42, 46, 49, 93,
 194, 196, 199, 222
 İskender-i Rûmî 111
 İskilip 154, 173
 İstanbul 13, 42, 49, 71, 93, 111, 165,
 173, 207, 210
 İzmit 67, 71
 İznik 11, 72
 İznikmid (İzmit) 67, 71, 72

K

Kadı Beydâvî 94
 Kalecik 173
 Karacalar 11, 135, 136
 Karacaviran 11, 139, 140
 Karadeniz 82, 93, 116, 131, 147,
 154, 161, 170, 173, 207
 Kartal 11, 59, 60
 Kayseri 173
 Kazvin 12, 196, 201, 202
 Kefken 82
 Keskin 173
 Kırşehir 173
 Kışlak 12, 202
 Kızılırmak 147, 154, 157, 161, 162,
 169, 170, 173, 176, 179, 180, 216
 Kızkulesi 56
 Koçhisar 11, 143, 144, 147
 Köroğlu Çeşmesi 11, 108, 112

L

Lefke 82

M

Maktûl İbrahim Paşa 154
 Medine 46, 211
 Mekke 46, 211
 Merzifon 12, 187, 188, 190
 Mihaliç 82
 Mollâzâde 187
 Mudurnu 11, 15, 93, 101, 102, 105
 Mustafa Ağa 187

N

Nevşehir 173

O

Osmancık 11, 153, 154, 161, 169,
 170, 173, 174, 179, 180, 183
 Osmanlı 2, 4, 13, 42, 45, 46, 63, 67,
 71, 78, 82, 85, 93, 101, 123, 143,
 154, 161, 165, 173, 207, 209, 210,
 211, 217
 Osman Şâkir 7, 9, 11, 16, 17, 22, 23,
 29, 41, 89, 93, 105, 221

R

Rey 199, 205
 Rumeli 93

S

Sadi Çelebi 94
 Sakarya ırmağı 82
 Sapanca 11, 74, 77, 82, 85
 Saray köyü 82
 Sarmaşıkkaya 11, 161, 162, 165, 166,
 169
 Seferoğlu Adası 85
 Sefsi 115

Semerci Bayraktar 63

Sivas 173, 180

Siyahdihan 12, 196

Söğüt 82

Sultan Ahmed 154

Sultan Mahmûd Sâni 46

Sultan III. Selim 13, 162, 165, 166

Süleyman Paşa 93, 94

Ş

Şemsipaşa Sarayı 56

T

Tahran 12, 196, 199, 202

Taraklı 11, 89, 90, 93

Tokat 111, 170

Tosya 11, 147, 148, 150, 153, 154

Tuzaklı 82

Tübelü 93

Ü

Üsküdar 11, 49, 53, 54, 56, 59

Y

Yeşilirmak 180

Yozgat 173

Z

Zengan 12, 194

Ziyelis 115

